

Владимир Коларић

**Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни
критеријуми вредновања**

Београд, 2023

Владимир Коларић

Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми
вредновања

Издавач

Завод за проучавање културног развитка

Риге од Фере 4, Београд

www.zaprokul.org.rs

За издавача

Владан Церовић, директор

Рецензенти

проф. др Весна Ђукић, Факултет драмских уметности, Универзитет
уметности у Београду

др Александра Колаковић, Институт за политичке студије, Београд

Дејан Ракетић, Национална академија за јавну управу, Београд

Издање на ЦД носачу

Штампа: Завод за проучавање културног развитка

Тираж 30

ISBN 978-86-82170-11-2

Објављивање ове публикације омогућило је Министарство културе
Републике Србије.

Садржај

1	Увод	5
2	Теоријско-епистемолошке претпоставке	9
2.1	Појмови културне политике и јавног интереса	9
2.2	Предмет културне политике.....	13
2.3	Културна политика и вредности	20
2.4	Појмови јавности, јавне културе и јавне политике	24
2.5	Проблем дефинисања јавног интереса у култури и модели културне политике	30
3	Оквири одређивања јавног интереса у култури	35
3.1	Државни престиж и културни идентитет	36
3.2	Друштвена кохезија и интеграција	41
3.3	Друштвени и економски развој.....	44
3.4	Заштита, интерпретација и представљање културног наслеђа	51
3.5	Културна партиципација.....	54
3.6	Културна разноликост.....	63
3.7	Државни и национални интерес.....	71
3.8	Посебни приоритети и вредности појединачних друштава и култура....	78
4	Аспекти остваривања јавног интереса у култури.....	80
4.1	Правно-институционални аспект.....	81
4.2	Економски аспект	85
4.3	Планско-стратешки аспект	90
5	Рецепција јавног интереса у културној политици Србије	96

6	Полазни критеријуми за одређивање јавног интереса у култури Републике Србије	116
6.1	Државни престиж и културни идентитет	118
6.2	Друштвена кохезија и интеграција	125
6.3	Друштвени и економски развој.....	127
6.4	Заштита, интерпретација и представљање културног наслеђа	130
6.5	Културна партиципација.....	132
6.6	Културна разноликост.....	135
6.7	Државни и национални интерес.....	136
6.8	Посебни приоритети и вредности појединачних друштава и култура..	139
7	Закључак.....	141
8	Литература	143

1 Увод

Утврђивање и остваривање јавног интереса у култури је основни задатак доносилаца културних политика, који подразумева јасно одређење вредности на основу којих се формулише јавни интерес, као и јасно и операбилно одређење културе, односно оног њеног вида и сегмента који је подложен практичном уређивању у оквиру јавних политика, имајући у виду конкретан институционални и друштвени контекст.

С обзиром на ширину и обухват појма културе, са становишта културне политике неопходно је утврдити који сегменти и видови културе су подложни нормативном, планском и финансијском уређивању¹ од стране надлежних институција, а у складу са на одређеним вредностима утемељеном јавном интересу.

Највише недоумица код доносилаца одлука и полемика у јавности континуирано изазива питање вредновања квалитета, учинка и исхода културних делатности, посебно у домену савременог стваралаштва, али и истраживања, заштите, представљања и интерпретације културног наслеђа, које свој врхунац достижу у јавној рецепцији конкурсног финансирања пројеката из буџетских средстава Републике Србије и локалних самоуправа. Постојање члана 6. *Закона о култури*, којим се дефинише општи интерес у култури и *Уредбе о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе*, која представља добро полазиште за конкурсну процедуру вредновања у циљу заштите финансијског аспекта јавног интереса у култури, не искључују

---

¹ У раду смо определили за појам уређивања или практичног уређивања уместо регулисања, који, иако коришћен у домаћој теорији и пракси културне политике, није универзалан и идеолошки неутралан, већ пре одговара либералном моделу културне политике карактеристичном за англосаксонске земље.

потребу за даљом разрадом и прецизнијим утврђивањем критеријума вредновања од стране институција, као и ширења друштвене свести о овом важном питању. Претходних године, пре свега доношењем *Закона о планском систему* и оснивањем Републичког секретаријата за јавне политике и Националне академије за јавну управу, значајно је унапређен приступ јавним политикама и јавној управи и овде изнете теоријске претпоставке и предложени епистемолошки, оријентациони и прагматички модели нису мотивисани оспоравањем достигнутих резултата, него њиховом унапређивању и снажнијем епистемолошком поткрепљењу, пре свега усмереним ка јаснијој и одређенијој формулацији идејно-вредносних основа културних политика, односно прецизнијем одређењу јавног интереса у култури.

Публикација *Јавни интерес у култури: теоријске основе и полазни критеријуми вредновања* представља резултате првог сегмента истраживања у оквиру пројекта Завода за проучавање културног развика, подржаног од стране Министарства културе Републике Србије, под називом „Јавни интерес у култури: критеријуми вредновања у процесу нормативног, планског и финансијског уређивања јавног интереса у култури Републике Србије“. Пројекат је усмерен ка доносиоцима одлука и широј културној јавности са циљем да помогне у одређивању јаснијих критеријума вредновања културне делатности од јавног интереса подложној нормативном, планском и финансијском уређивању. Пројекат ће доносиоцима одлука, културним установама и јавности помоћи у бољој оријентацији по питању критеријума вредновања делатности од јавног интереса у култури и дати основе за конкретну примену у домену његове нормативног, планског и финансијског уређивања.

Подразумева се да ова публикација не може понудити готов и довршен модел уређивања јавног интереса, али може поставити озбиљне основе за дискусију и преиспитивање постојећих поставки и указати на могуће правце

размишљања о јавном интересу и његовом практичном уређивању од стране надлежних органа. Циљ публикације није само теоријски, у смислу рада на увећању знања о одређеној области, премда тежи теоријској заснованости и доприносу, већ нуди основе за систематску, оперативну и стратешку примену, којој ће бити више пажње посвећено у наредној публикацији, која ће понудити резултате друге фазе пројекта.

У публикацији се најпре одређују основни појмови важни за разумевање питања јавног интереса, укључујући и објашњење термина за који смо се определили уместо у *Закону у култури* коришћеног појам општи интерес, а затим се нуди оригинална класификација најпре оквира или области, а потом и аспеката одређивања јавног интереса у култури, да би се после увида у основне тачке његове рецепције у културној политици наше земље, у шестом и најважнијем поглављу рада понудио аналитички основ за процес његовог одређивања у култури Србије, односно начин утврђивања критеријума вредновања са становишта јавног интереса који могу имати практичан исход.

У раду се користи епистемолошки оквир културне политике, али са значајним искорацима ка политичкој теорији и философији, теорији културе, социологији, студијама безбедности и стратешкој култури, па се успоставља продуктиван однос између појмова јавног и националног интереса, као и националног интереса, културне политике и стратешке културе. Рад тежи да постави одрживе, применљиве и са савременим изазовима усаглашене теоријске оквире за системско и стратешко промишљање о култури и културном систему, па и систему државе у целини, односно о стратешкој улози културе и културног система у држави и друштву, залажући се за успостављање националне стратегије развоја, чији би стратегија културе била сегмент, а што је, наравно, ствар политичке воље и значајно превазилази домете и могућности било ког истраживачког рада.

2 Теоријско-епистемолошке претпоставке

2.1 Појмови културне политике и јавног интереса

Ако **културну политику** дефинишемо као јавну политику у области културе, а **јавну политику** као практичну политику у одређеној области друштва, којом руководе за то законски овлашћена управна тела и остварују одговарајуће установе, и која подразумева на плански и систематски, на основу истраживања, теоријског уопштавања и праксе осмишљен, спровођен и вреднован, и са институционалним системом усклађен, след норми, одлука и поступака у смеру остваривања препознатих јавних интереса у свом домену, јасно је како основно питање културне политике заправо подразумева одређење, заштита и практично уређивање јавног интереса у овој области.²

Практичну политику (енг. *policy*) треба разликовати од политике као једног од основних друштвено-историјских института, односно „институционалног аспекта политике“, као културног, друштвеног и институционалног контекста унутар ког се одвија политички процес и који је релативно трајан и стабилан (енгл. *politi*), као и од политике у ужем смислу речи (енгл. *politics*), која „изражава процедурални аспект политике“ и представља „политичку арену на којој се сусрећу и сукобљавају различити интереси“ (Степанов 2008: 40). Практична политика, у том смислу, обухвата „нормативни, односно садржински аспект политике“ (Исто, 41), више усмерен ка конкретним, мерљивим и остварљивим циљевима од јавног интереса, него наглашавању и потенцијалној конфликтности интересног плурализма.

---

² О појмовима културне и јавне политике из различитих перспектива видети: Драгићевић Шешкић и Стојковић, 2007: 31-32; Ђукић, 2010: 23-28; Ђорђевић, 2009; Прњат, 1979: 67; Прњат, 2006: 46-52; Вукановић, 2013: 16-24; Bell and Oakley, 2015: 16.

Иако тежи остварењу врло конкретних циљева које је и интересу свих или бар већине грађана, независно од њихових политичких и идеолошких уверења и идентитетских избора – и поред ослањања на опште норме, професионалне стандарде и искуства и међународну верификацију – **културна политика се, као и свака јавна (практична) политика у основи уређује унутар институционалног система одређене државе. Она, дакле, не може бити независна од контекста државе у којој се спроводи, посебно с обзиром на то да је по дефиницији, али и у пракси, формирају и спроводе управна тела која имају „законска, политика и финансијска овлашћења да то чине“** (Јанг и Квин 2004: 5). Културна политика „није апстрактна идеја, намера, уопштено начело или обећање, нити је политички програм (идеологија) политичких партија које од народа на изборима добијају мандат да управљају јавним питањима, него читав низ осмишљених и повезаних мера и активности државних и парадржавних органа који имају политички, правни и финансијски ауторитет да доносе легитимне одлуке чија је сврха да одговоре на стварне потребе и проблеме и које воде ка остварењу јасно дефинисаног циља у области културе“ (Ђукић 2010: 25). У том смислу, партијски политички програм може представљати идеолошку основу културне политике, али којом се културна политика не исцрпљује, већ од њега полази.

Ипак, као и у случају разумевања њене интегрисаности у државно-институционални систем конкретне државе и одвијања у најширем оквиру „институционалног аспекта политике“ (*politi*), илузорно је веровати у могућност заснивања и разумевања културне политике и јавних политика уопште као независних и аутономних у односу на идеолошке доминанте и носиоце политичке и друштвене моћи.

Ово је у складу са сазнањима такозваног новог институционализма у политичкој теорији, који се појавио осамдесетих година прошлог века, представљајући реакцију на „асоцијални карактер“ два доминантна

приступа у политичким наукама, бихејвиоризма и теорије рационалног избора. На тај начин, након доминантног интересовања за друштвене покрете и проблеме цивилног друштва, фокус политичких и друштвених наука почиње да се помера ка „интересовању за државу и подизање способности њених политичких установа“ (Павловић 2006: 24). С обзиром да ово има импликације и на формулисање и реализацију културних политика, треба навести и последице епистемолошких померања које доноси нови институционализам у односу на стари, чије језгро чини „усмереност на институције власти, дакле на официјелне структуре владавине“, а основна претпоставка је да „политичке институције одлучујуће детерминишу и обликују политичко понашање различитих актера“ (Исто, 22): а) од усмерености на организацију ка фокусирању на правила, б) од формалних ка неформалним концепцијама институција; в) од статичке ка динамичкој концепцији институција, г) од прикривених вредности ка вредносно критичком ставу, д) од холистичке ка неагрегираним концепцијама институција и е) од независности ка контекстуалној уклопљености институција (Исто, 25). Оријентација према правилима и процедурама, реалним институционалним праксама, динамичности, прожимању и међузависности, конкретности, системности, неформалности која поред спонтаности укључује и културно условљену имплицитност, овај тренд у политичкој теорији свакако чини структурално аналогним са улогом, функцијом и тенденцијама практичних политика, укључујући и културну.

Такође, културна политика, као и свака јавна политика, не може бити независна не само од политичких и идеолошких координата, од политичке праксе и политичке културе одређеног друштва и државе, него се она неминовно, поред све практичности и општости, осмишљава и спроводи унутар контекста конкретног друштва и конкретне културе.

Без обзира на бројност, развијеност и утицај међународних докумената, препорука, установа и сарадње у домену културних политика, **контекст одвијања културне политике је и даље држава. Заснивање културне политике у текућим околностима, тако, мора уважавати чињеницу о националним културама као и даље актуелној историјској реалности**, односно националном контексту у ком се и даље развијају културе, између осталих и европских народа, што суштински, макар и невољно, није оспорено ни у транснационалној идеологији Европске уније, заснованој на принципу „јединства у разноликости“.³ Када је култура у питању, Уговор о Европској Унији, у ком је наведено је како ће та заједница „доприносити процвату култура земаља чланица, уважавајући њихову националну и регионалну разноликост уз истовремено истицање заједничког културног наслеђа“ (Драгићевић Шеших и Стојковић 2007: 332), полази од начела субсидијарности, које подразумева да се питања увек решавају на нижем нивоу власти, „што значи да се ЕУ укључује у сарадњу између земаља само када је неопходно и да делује по начелу једногласности, што значи да у овој области деловања ЕУ нема мајоризације (хармонизација закона у домену културе се искључује)“ (Исто, 333).⁴ Такође, мора полазити од већ поменуте чињенице да се културна политика формира од стране

---

³ Поводом појма идентитета, европског и националног идентитета видети Мајнхоф и Триандафилиду 2008: 8; Халперн и Руано-Борбалан, 2009: 5; Миладиновић 2009; Танасковић, 2010: 130; Мајсторовић 1979; Стојковић 2002 и 2008; Ђукић 2017 и 2022; Хамовић 2020. Ова последња посебно скреће пажњу на опасност од „колонијалног рефлекса“, који „производи разне облике инфериорног понашања и некритичког преузимања туђих представа и стереотипа, али и активности насупрот томе положају: снажну потребу за потврђивањем, у сопственим – а нарочито страним очима“ (10). О дијалектичкој природи идентитета и његовој мултидимензиналности и динамичности посебно видети Стојковић 2008 и Инђић 2008: 101. О повезаности идентитета са културним памћењем и културним наслеђем посебно видети Драгојевић 2006: 94 и Коковић 2002: 166, а о идентитету као „једном од кључних појмова модерног света“ у Коларић 2018б: 315. Најзад, о националној самосвести са психолошког аспекта, као „најсавременијој инстанци свесности људског бића“ и „окосници човекове етичности и социјализације у најширем смислу“, видети Бојанин 2000.

⁴ Видети превод Консолидоване верзије Уговора о Европској унији и Уговора о функционисању Европске уније, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/ugovor_eu.pdf, страница 117.

носилаца легитимне политичке власти и да не може бити независна од идеолошко-политичког контекста, као и националних и државних интереса.

Када кажемо да културна политика не може бити независна и формирати се и спроводити без узимања у обзир културе конкретног друштва и државе, то подразумева да **културна политика не може бити независна од одређеног историјски генерисаног система идеја и вредности који постоје у одређеној заједници, па тако ни основних идентитетских питања њеног саморазумевања, самоодређења и самосвести**. Конкретан културни контекст, схваћен на тај начин, не може бити без утицаја како на одређивање циљева, вредносних упоришта и критеријума вредновања, као ни на одређење јавног интереса од стране креатора и реализатора културне политике у једној држави.

2.2 Предмет културне политике

Са становишта културне политике, **општи појам културе** има пре мотивациони него оперативни значај, који нам указује на то због чега је култура важна за заједницу, државу и појединца, па због чега би, следствено, требало или не би требало у њу улагати финансијске, интелектуалне, креативне, организационе, нормативне и друге ресурсе.

Култура неспорно доприноси друштвеној интеграцији и међусобној комуникативној и симболичкој размени појединаца и група, повећава квалитет живота појединаца и заједнице, помажући им да рефлектују и осмисле сопствено развојно и свакодневно искуство, изводи их из простора који њихово индивидуално и колективно постојање одређује искључиво са становишта биолошке датости, задовољавања најосновнијих животних потреба намењених одржању и репродукцији живота, односа потрошње и „права јачег“. Култура омогућава хармоничан развој личности и друштва и

има значајну улогу општем друштвеном стваралаштву, истовремено подстичући развој стваралачких способности и иновација и делујући подстицајно и хеуристички на развој у практично свим друштвеним областима, и има веома важну улогу у међународној размени и сарадњи и комуникацији различитих група унутар једног друштва, често отварајући пут другим облицима сарадње, попут економске и политичке. Култура свакако доприноси развоју дијалога, превазилажењу сукоба и смањењу насиља на свим нивоима, од личног, породичног, генерацијског, локалног, преко нивоа друштва и државе до међународног нивоа, као и освешћивању социјалне осетљивости и односа према природи и повећању еколошке свести.⁵

Култура, са друге стране, представља историјски генерисан склоп или систем идеја, вредности и норми која једна историјска заједница, експлицитно и имплицитно, дефинише у свом колективном искуству и који представља основ њеног самоодређења. У том смислу, култура сведочи о историјском континуитету једне заједнице, о идејама и вредностима који је одређују и којима се она самоодређује, самим тим и о разумевању смисла њеног постојања. То подразумева заштиту, очување, истраживање, представљање и интерпретацију културног наслеђа као потврде континуитета и богатства разноликости културе једне земље, савремено стваралаштво (аматерско и професионално) које временом постаје културно наслеђе и које је неопходно је његову интерпретацију и, најзад, заштиту, очување, истраживање, представљање и интерпретацију културног идентитета, односно културне самосвести.

---

⁵ О појму културе видети Шушњић 2015; Петровић 2005; McGuigan, 2003: 38; Манди, 2002: 45; Matarasso and Landry 1999, у складу са „проширењем“ појма културне политике и њеном интегрисањем у друштвено-политички систем (McGuigan, 2003: 38), и интегративним својством културе „да се друштво држи на окупу упркос тензијама“ (Манди, 2002: 45), хармонизација друштва, поред економских, еколошких и социјалних, подразумева и хармонизацију културних система (Мамедов, 2013: 173).

Постојање **националних идентитета** не искључује друге идентитетске облике и изборе унутар истог друштва и исте државе, које се по правилу прожимају. **Национална култура** није једина врста културе (било као већинска или мањинска) и не искључује постојање и упоредност са другим облицима културе.⁶ **Нација** у овом смислу представља пре културну него „биолошку“ појаву, која је настала у одређеном историјском тренутку као „именована људска популација са заједничком историјском територијом, заједничким митовима и историјским сећањима, заједничком масовном, јавном културом, заједничком економијом“, при чему се „колективни национални идентитет не односи на једнообразност елемената током генерација, већ на осећање континуитета из генерације у генерацију дате културне популационе јединице“ (Смит 2010: 30. 47). Нација „интегрише популације у заједнице грађана, чије постојање озакоњује унутрашње и спољашње деловање државе“, али она није само заједница грађана, него и „политичка јединица“, која је суверена у међународном систему односа и којој „стварност дају држава и политика установа, које одражавају специфичност јавног добра као места трансценденције партикуларизма“ (Шнапер 1996: 48, 61).

Дакле, **култура представља сложен систем уверења, поступака и спознајно-комуникацијских форми, који се историјски изграђује и развија у одређеној заједници.** Општи појам културе као општељудског феномена разликујемо од **појединачних, историјски генерисаних култура.** Сваку културу одликује прожимање са другим културама, унутрашња раслојеност и развојност, али и унутрашњи континуитет и разлика у односу на друге културе, као и дисконтинуитети који постоје у одређеним историјским етапама, што је веома важно за разумевање културне историје Србије и српског народа.

---

⁶ О појмовима нације и националне културе видети Тамир 2002; Хазони 2021; Смит 2010; Шнапер 1996.

Културни идентитет заједнице у највећој мери је одређен савременим културним стваралаштвом и културним наслеђем, које подразумева и културу памћења. У том смислу, културни идентитет је последица друштвено посредованог културног стваралаштва појединаца, који укључује и **плуралност идентитетских избора**, али је, истовремено, нераздвојив од **историјског искуства и културног самоодређења заједнице**. Он је „отворени процес трагања за одговорима који социјалне и културне заједнице обележава њиховом специфичном, конкретно историјском ситуацијом у оквиру егзистенцијалних и културних универзалија“ и као такав нас „брани од агресије другог, од империјалне могућности да будемо редуковани, фрагментизовани или поништени“ (Инђић 2014: 369), уз услов да се кроз културну политику и културну дипломатију очува и развија културни идентитет који нас од тих опасности брани.

Култура у овом **идентитетском смислу** свакако је од непосредног интереса за културну политику. Тако схваћена, култура има улогу у интеграцији и очувању културног јединства одређене државе и друштвеној интеграцији његових грађана, у очувању, унапређењу и афирмацији културне разноликости, очувању културне свести и самосвести и унапређењу међусобних веза свих носилаца одређеног културног идентитета без обзира у којој држави живе, као и у представљању културног идентитета државе и народа у међународном контексту.

Ово нас непосредно води до **институционалног разумевања појма културе**, који заправо представља истински домен културне политике. Сам појам **идентитета** са становишта културне политике и културне дипломатије не подразумева изузимање из комуникационе ситуације, него заправо упућује на адресата једног од полова комуникационог процеса, односно потребу одређеног културно-политичког субјекта да себе дефинише као јединственог и појединачног актера у комуникацији са

другим културно-политичким субјектима, чије су јединство и појединачност одређени у складу са истим критеријумима, односно да се, у унутрашњем контексту, постави као актер у унутарсистемској комуникацији на нивоу односа система и подсистема, који могу бити појединци или групе различитих идентитетских самоодређења. Идентитет једне државе и у унутрашњим и у међународним односима у основи јесте једна културно-политичка реалност: он није само производ или основа културе одређене као историјски генерисани систем уверења и вредности, него је темељно посредован институционалним системом одређене државе.⁷

Адресат у унутрашњој и међународној комуникацији није, дакле, примарно идентитет или култура једне земље или једног народа/нације као таквих, нити је сасвим независан од њих, већ произилази из одређених, институционално процесуираних, политичких одлука, циљева и визија. **Носиоци легитимне власти унутар постојећег институционалног система одређују, формулишу и спроводе културну политику, при чему се она не односи на општи него идентитетски и институционални појам културе, односно пре свега националну културу и систем културе.**

Културна политика се овде додирује са појмом **културне идеологије**, који подразумева склоп позитивних одређења конкретне културе засноване на историјски генерисаном скупу идеја и вредности које једна заједница прихвата као своје и на основу којих се самоодређује. Док културна политика у свом и даље доминантном схватању жели да се представи као идеолошки неутрална и вредносно максимално плуралистична, културна идеологија је пре свега посвећена препознавању, појмовном уобличавању, делатном потенцијалу и трансформативности **културног обрасца** одређене

---

⁷ О идентитету у контексту међународне сарадње и културне дипломатије видети Коларић 2019б; Рогач Мијатовић 2014; Шобе и Мартен 2014; Мујовић 2020; Колаковић 2021. Последњи извор је значајан за разумевање улоге културе, културне политике и културне дипломатије са становишта „меке моћи“ и савременог тренутка. О културној политици у регионалном и контексту српског културног простора видети у Коларић 2020б.

конкретне културноисторијске заједнице, што у нашој епохи, упркос свим оспоравањима, у основи подразумева националну заједницу.

Ако, дакле, у теорији можемо да говоримо о општем појму културе, а у културној политици културу сагледавамо као поље остваривања јавног интереса, уз тенденцију његове идеолошке неутрализације, о културном обрасцу можемо говорити тек када имамо у виду конкретну, одређену културу која почива на идејама, вредностима и симболима који обликују идентитет одређене историјске заједнице. Када се питамо о културном обрасцу неке заједнице, ми се питамо о начелима и вредностима на основу којих је препознајемо и на основу којих се она сама препознаје у односу на које друге заједнице сличног генеративног типа, али и, ништа мање, о механизмима и разлозима због којих се појединци (само)одређују као њени припадници. Културни образац није статична и непроменљива категорија, али он не би постојао, нити би се о њему могло говорити, да нема изврстан степен одређености и стабилности, нити када бисмо априорно одбацивали сваку могућност говора о колективним идентитетима.⁸ У том смислу, овде треба истаћи како колективни идентитет није само прост збир индивидуалних идентитета, пошто онда не би ни постојао, јер људи уопште не би могли да формирају индивидуални идентитет, ако пред собом не би имали неку општост, која одређује чему припадају и од чега се разликују, самим тим и како разумевају саме себе као појединце. Тај идентитет такође није резултат неког увек обновљивог и оспоривог договора, стално изнова потврђиван консензус једнаких субјеката, него почива на извесним традицијама и ауторитетима, који увек садрже извесну меру имплицитности и инваријативности.

Саморазумевање и самосвест подразумевају општости, идеје, норме, смислове и вредности према којима ми сагледавамо наше сопствено

---

⁸ Видети Коларић 2020а; Алексић 2019.

деловање и сопствене изборе. Колективни идентитети у том смислу јесу историјске и културне, али и менталне реалности, историјски генерисани склопови идеја и вредности, којима се заједница разликује од других и прожима са другима.

Културна политика такође подразумева **стратешки приступ**, и то у **два смисла**. Она, као прво, не представља скуп парцијалних истраживања или пасивног спровођења датих матрица, већ систематски, плански и стратешки, институционално верификован, приступ уређењу културе једне земље, односно њеног културног система, а у складу са одређеним мерљивим, остварљивим и вредновању подложним циљевима. Културна политика у том смислу тежи формулацији и институционалној верификацији и операционализацији стратешких докумената, при чему стратегија по дефиницији представља документ јавне политике којим се на целовит начин утврђује стратешки правац деловања у конкретној области планирања и спровођења јавних политика. Када говоримо о **стратешком планирању културе**, оно је потенцијално оствариво унутар интегративног плана развоја на националном нивоу, који укључује и културу, као и у виду ресорне стратегије развоја културе, што једно друго у начелу међусобно не искључује, уколико се, полазећи од начела јединствености и целовитости националне стратегије развоја, ова два нивоа стратешког планирања сагледавају о облику односа система и подсистема. Први приступ разуме културу као међуресорну област која се прожима са другим ресорима, а друга се заснива као планска активност унутар ресора културе, уз подразумевање нужности међуресорне сарадње. Ресорна Стратегија развоја културе би у том смислу био основни плански документ културне политике као јавне политике у области културе, односно документ планског и систематског практичног уређивања јавног интереса у области културе и планског и систематског одлучивања о свим питањима повезаним са развојем културе у једном друштву.

Као друго, културна политика се, у времену све већих и организованијих функционализација културе у **смеру идентитетских политика, „меке моћи“ и „хибридних ратова“**⁹ све снажније повезује са појмом и праксама **стратешке културе**, која представља сложен концепт, али за ову прилику ћемо га **одредити као**: а) организовано, системско и усмерено јединство свих институционалних, друштвених и културних ефектива једне државе у циљу очувања њене територијалне и културно-идентитетске целовитости и јединства, унутрашње и спољашње безбедности и стабилности и међународног положаја, препознатљивости и конкурентности; б) системски осмишљену улогу културе у остваривању темељних националних и државних циљева и интереса и в) осмишљавање и обликовање идејно-вредносног и нормативног система и одређења, чији је циљ дугорочније позиционирање државе у међународним односима и стварање дугорочнијих основа и праваца унутрашњег развоја.¹⁰

2.3 Културна политика и вредности

Из претходног произилази да није могуће разматрање и разумевање културне политике и јавног интереса у култури без укључивања **појма вредности и то вредности одређене, конкретне заједнице**, која представља предмет начела, норми, мера и инструмената културне политике. У том смислу, култура може бити сагледана као „историјски формиран комплекс нормативно-вредносних основа људске делатности“ (Низами 2013: 84), у складу са којим разлике између друштава, држава и култура, па и историјских епоха, нису само резултат различитог економског и политичког поретка, него пре свега различитих „погледа на свет, чије

⁹ Видети: Нје 1990; Коруько 2015.

¹⁰ О стратешкој култури видети Bloomfield 2012; Алексеева 2012; Крстић 2010; Бериша и Цветићанин 2018.

језгро су вредности и култура“ (Исто, 90). При томе треба разликовати појмове **норми и вредности**, који су оба „мање или више усвојени друштвени стандарди којима се регулише делатност и понашање људи у друштву“, али вредностима се у првом реду „одређује шта треба чинити, шта ценити, чему тежити, а нормама се регулише како, на који начин поступати у реализацији вредности“ (Поповић 1967: 114). Другим речима, „нормама се регулише начин обављања друштвене делатности и понашања уопште, док вредности оријентишу делатност у одређеном правцу ради постизања конкретних циљева“ (Исто, 117).

Културна политика чији је циљ да одговори на јавни интерес, дакле, подједнако би морала бити усмерена на „прикупљање и класификацију чињеница о експлицитним вредностима културног система исказаних бројем премијера, извођења, продатих улазница и слично (cultural policy based on facts)“, колико и ка „имплицитним вредностима које утичу на формирање вредносних образаца и понашања (cultural policy based on values)“ (Ђукић 2017: 52). Када су вредности у питању, културна политика, захваљујући истраживањима, мора бити заснована на знању о постојећим вредносним моделима друштва на чије потребе одговара, као и на свести о вредностима за чију промоцију сматра да је од јавног интереса. Ова два скупа вредности не морају увек бити подударна и бесконфликтна, али такозване позитивне вредности, односно вредности афирмисане културном политиком, не би смеле бити формулисане независно или у апсолутној конфронтацији са доминантним историјски генерисаним вредностима одређене културне заједнице. Поред утврђивања чињеница и препознавања и промовисања вредности, како је овде већ истицано, културна политика мора имати темељ у институционалном систему државе у чијим границама остварује своје циљеве.

Као и појам културе, и вредност представља флуидан појам подложен различитим, што теоријским што идеолошким интерпретацијама.

Вредности с једне стране представљају **индивидуалне предиспозиције које опредељују нечије понашање**, док се с друге стране могу посматрати као **историјски генерисана темељна уверења и ставови**, односно скупови уверења и ставова, којима појединци и заједница одговарају на питања сопственог постојања и заједништва. Вредности не могу бити чисто универзалне, као изведене из кантовског „чистог ума“, односно „да би вредност била делотворна, она не може бити апсолутна, безвремена, дакле неисторијска и неполитичка, већ стављена на перманентну пробу у живим односима“, па оно што је легитимише „није њена неусловљеност ничим емпиријским, већ испит издржљивости који никада не престаје“, и који се „одражава на једином могућем месту за то: у јавној, политичкој сфери“, чиме вредност своју легитимност „изводи из јавне сфере“ (Миленковић 2017: 106). Вредност се, тако, „задобија на живом културном пољу, на ветрометини, изложена са свих страна, а не затворена у стаклено звоно логике или политичке недодирљивости“, па тиме „непрестано мора да буде у кризи, на искушењу“. Спој између универзалног и партикуларно-контекстуалног поимања вредности може да подразумева да „универзално остаје као својеврсна претензија, као услов могућности достојанственог људског живота, као могућност безусловности, али оно делује на различите начине у различитим, фукоовски речено, епистемама, у различитим сазнајним и политичким режимима, у перманентној кризи“ (Исто, 113).

Вредности у овом смислу представљају **основ идентитетских опредељења и (само)одређења**, и као такве нису апсолутне, али у многоме одређују понашање појединаца и група у друштвеном, као и институционалном контексту, од локалне до међународне равни. Вредности такође нису једнообразне за све припаднике једног друштва и грађане једне државе, па чак ни за самог појединца у различитим егзистенцијалном контекстима. Вредности у неком смислу треба схватити као одговор појединца или групе на изазове из система и околине система ком припадају

или који чине. Вредности су својеврсни инструменти којима се прилагођавамо систему и системској околини, и као такво они могу бити пасивно (традиција и важеће друштвене норме) или активно (самосвестан избор аутономног појединца или мотивисане групе) усвајане, при чему се, опет не ради о апсолутним и једнозначним категоријама.¹¹

Вредности су битан и **генеративан елемент саме друштвености**, имајући у виду да су сами друштвени односи, односно „вероватноћа њиховог успостављања“ у одређеној друштвеној форми, поред осталог условљена „системом вредности и норми којима се оријентишу активности и регулишу односи“, док је настанак, структура и карактер сваке друштвене групе обележен у првом реду „јединством колективних ставова и обављањем заједничког дела (акције)“ (Поповић 1967: 135, 151), који су следствено условљени одређеним вредносно-нормативним системима и категоријама.

Норме такође могу бити сагледаване као средство имплицитне или експлицитне друштвене контроле, чији систем обухвата „правне, политичке, економске, етичке, религијске и обичајне норме“ (Супек 1968: 34). У овом смислу, под експлицитним средствима контроле можемо видети најпре институционализована средства обележена нормативним оквирима, док се имплицитна средства могу донекле поистоветити са културом, односно са контролним чиниоцима који припадају домену културе, с тим да рефлексивни и смислотворни потенцијал културе не дозвољава да она као таква буде поистовећена са функцијом друштвене контроле нити сведена на њу. Овде почива и једна од основних спрега унутар динамичног односа и суштинске неодвојивости појмова културе и друштва, где је култура „кондензација великог броја друштвених колективних искустава, која су примила одређен смисао и дјелују мање-више нормативно на понашање

---

¹¹ Видети Коларић 2019а.

појединца“, при чему „његово понашање није увјетовано само непосредном друштвеном ситуацијом, већ и друштвеним ситуацијама које су некада постојале или ће тек постојати“ (Исто, 33).

Појам вредности има још већи значај у културној политици него у другим видовима јавних политика, односно јавних политика у другом областима. Док је јавни интерес, на пример, приликом регулације водоснабдевања, сасвим јасан и повезан је са потребом сваког грађанина да има редовну испоруку пијаће и текуће воде, у области културе интерес није тако лако одредив и нераздвојив је од појма вредности који има општији и апстрактнији садржај од појма задовољавања основних и непосредних животних потреба.

Тим пре одређивање појма вредности, а тиме и јавног интереса у култури подразумева одређен склоп уверења о човеку и о друштву, однос према одређеним традицијама и доношење одговарајућих одлука у складу са како истраживањима реалних стања, могућности и потреба друштва, тако и са државним системом, циљевима и интересима, па и идеолошким или трансидеолошким начелима.

2.4 Појмови јавности, јавне културе и јавне политике

Када говоримо о јавним политикама и јавном интересу, подразумева се да је адресат тих политика и предмет тог интереса јавност. **Јавност** у начелу обухвата све грађане једне земље, али се у пракси – и у смислу који је од интереса за културну политику – користи за грађане као појединце, групе, удружења, медије и институције које активно учествују у јавној комуникацији по одређеном питању, односно онима који су усмерени и заинтересовани за одређено питање или одређену делатност. Када је, на пример, водоснабдевање у питању, јавност би чинили све грађани и

друштвени субјекти прикључени на јавни систем водоснабдевања или који би желели или који имају могућност да буду прикључени, с тим да када се говори о јавности, то подразумева и свест и активну заинтересованост за одређени проблем. Док са становишта медија, адвертајзинга или тржишног пласмана, јавност може бити ужа и фокусиранија на одређене циљне групе, јавне политике су по правилу усмерене на што је могуће већи број грађана једне земље.

Појам **јавне културе** не треба поистовећивати са појмовима масовне и популарне културе. Јавна култура проистиче из јавног друштва, као модерне појаве омогућене развојем технологија, пре свега комуникационих, општим образовањем и описмењавањем, ширим учешћем грађана у политичком и друштвеном животу, серијском робном производњом и потрошњом. Јавно друштво односи се на јавну друштвену сферу, која се разликује од приватне и грађанске (цивилне), при чему ова друга наглашава правно-институционални аспект грађанског идентитета, односно могућност и право сваког грађанина да представља институционално одредиви субјективитет, односно да буде правно-институционални субјект, пре свега као појединац који има права да бира и буде биран, да се удружује и покреће институционално верификујуће иницијативе, односно који може активно да учествује у формулисању и реализацији институционалних пракси, процедура и исхода.¹²

Јавно друштво, односно јавна друштвена сфера, у том смислу подразумева простор јавне комуникације, медијски, институционално, организационо или колективно посредован, у ком појединци и групе опште и делују по питањима која превазилазе њихов приватни интерес, односно приватну сферу, али не делујући у начелу ни као институционални субјекти у ужем смислу речи, односно као субјекти који делују у правно-институционалној

---

¹² Видети Mulcahy 2017; Sales 1991.

сфери. Јавно друштво је у основи неодвојиво од јавног интереса, у мери у којој се пре може рећи да је јавно друштво одређено јавним интересом него обрнуто, односно да је јавни интерес онај који конституише јавно друштво, чији је исход јавна култура као простор комуникације и вредности у ком се препознаје, остварује и комуницира јавни интерес. Можемо, дакле, рећи да је јавно друштво пре простор који маркира, обележава, „осветљава“, па чак и креира, обликује и структурише јавна култура и јавни интерес, него што је оно само њихов генератор.

Не треба занемарити ни појам **јавног мњења**, који се понекад поистовећује са појмом јавности, уз неретко пезоративне конотације. „Мњење“, наспрам мишљења, подразумева „неодређеност, необавезност и партикуларност суда“ (Тадић 1989: 65), „непоуздано знање“, субјективно, непостојано, произвољно, наспрам знања које почива на логичким закључцима и прецизно утврдљивим чињеницама. Историјски посматрано, јавно мњење као спознајно нерелевантно и институционално неоперативно мишљење „гомиле“ о питањима од општег значаја, са формирањем грађанског друштва бива готово поистовећено са појмом јавности и институционализовано пре свега парламентом, као простором „дебате и дискусије“, зачињањем медијске сфере и, у економском смислу, стварањем слободног тржишта, односно слободне конкуренције. Јавно мњење би подразумевало претпостављени став већинске јавности или дела јавности о одређеним питањима од јавног значаја, који се узима у обзир при доношењу одлука, дефинисању мера и постављању циљева, како на нивоу политике у ужем значењу, тако и на нивоу јавних политика, али и економије, медија или менаџмента, маркетинга и јавног одношења. Често се каже да јавно мњење заправо не постоји него се креира, махом из политичких, економских и медијских центара и да се уобличава у складу са већ постављеним циљевима који се желе остварити, позивајући се при томе управо на јавно мњење. Јавном мњењу се приписује и карактер инструмента демократске контроле

или изражавања народне суверености, који су предуслови и сигнали политичке демократије, тим пре што у модерно доба оно, супротно појму „народне воље“, добија „смисао нечег додуше друштвено увијек присутног, али и неорганизованог, распршеног, спонтаног, што се супротставља организованим формалним облицима друштвеног живота“ (Супек 1968: 42), па унеколико може да буде и њихов коректив. На структуру, динамику и функцију јавног мњења свакако утиче стање политичких и медијских слобода, ниво изграђености политичких, пре свега представничких институција, доступност и усмереност образовања и информисања ширих друштвених слојева, стање политичке и опште културе и културне традиције, стање економских слобода, као и ниво политичке и идејне самосвести и друштвене ангажованости појединаца, група и ширих слојева. Такође, на јавно мњење битно утичу обрасци такозваног здраворазумског мишљења, „које ‘диктира’ одређена култура, традиција и ‘социјална клима’“ (Васовић 1995: 83).

Са становишта културне политике, као јавне политике у области културе, јавно мњење има значај пре свега у истраживању понашања и ставова појединих друштвених група према неком питању, као и узимања у обзир ставова одређених друштвених група и сегмената приликом доношења мера и постављања циљева јавних политика. До тих ставова доносиоци и реализатори културних политика могу доћи релевантним истраживањима или посредством представничких политичких субјеката, политичких организација и организација цивилног друштва или путем одређених манифестација јавне воље, које дају релевантну слику о ставовима и интересима одређених друштвених група. При чему увек треба бити опрезан како се не би стекла погрешна представа о јавном интересу, имајући у виду често „конструктивну“ и манипулативну генезу јавног мњења, па је са становишта културне политике најважније заснивање врло озбиљних критеријума и метода за истраживање јавног мњења, као и његову

интерпретацију и могућу имплементацију, при чему чак и релевантно утврђена сазнања о ставовима јавног мења не треба линеарно поистовећивати са јавним интересом и циљевима који су са њим у складу, имајућу у виду и проблем епистемолошке заснованости истраживања људских ставова и понашања. Посебно је важно јавно мњење не изједначити са медијском сфером или га сагледавати искључиво њеним посредством, као и не поистовећивати појам јавног мњења и вредности, не изводећи их линеарно и непроблемски један из другог.¹³

Из угла културне политике и јавних политика уопште, овде су најважнија два момента. Јавна култура, за разлику од културе у општем смислу речи, традиционалне, па и популарне и масовне културе, у начелу подразумева **практично уређену културу**, онај сегмент и вид културе подложен уређивању са становишта јавног интереса, које се не своди само на опште друштвене и правне норме, него и на посебне уређивачке механизме које формулишу и остварују управна тела и установе, уз учешће широког спектра друштвених субјеката.

Друго, јавна политика, формулишући јавни интерес у свом домену, на неки начин **конституише само јавно друштво, односно јавну сферу и јавну културу**, односно она на неки начин учествује у конституисању самог свог предмета. Јавни интерес, при томе, није некакво природно, затечено и подразумевајуће стање ствари, него је пре конструкт, формулисан од стране овлашћеног регулаторног субјекта, и који, наравно, није и не би смео да буде произвољан и арбитражан, већ настаје у пресеку традиција и идејно-вредносног система једне заједнице, истраживања реалног стања и потреба друштва у одређеној области, законодавног и шире институционалног оквира државе, међународних норми, одлука и споразума, професионалних стандарда и добрих пракси у сфери јавних политика и сродним областима,

---

¹³ Видети Баћевић 1994; Фајгел 1995; Супек, 1968; Пантић и Павловић 2007.

процена реалних друштвено-економских, безбедносних и других могућности, перспектива и ефектива, као и одређених идеолошких претпоставки, институционално верификованих циљева друштвеног и државног развоја и темељних стратешких опредељења државе, односно државног интереса.

Овакво одређење појма јавности поткрепљује опредељење да се термин „**јавни интерес**“, претпостави у основи синонимним терминима „**општи**“ и „**заједнички**“ **интерес**, као значајно одређенији и прецизнији. Он у већој мери указује на системску и институционалну природу феномена од флуидних термина опшег и заједничког, који се могу употребити у било ком историјском и културном контексту, па чак и оном који не подразумева и не легитимише друштвену функцију означену појмом интереса, којим се у основи легитимишу партикуларне тежње и отвара простор институционалном апстраховању, у ком се оне на извешан начин превладавају, а на шта сам појам „јавног“ заправо упућује. То не оспорава употребу термина „општи интерес“ у важећим правним документима наше земље, који је легитиман, али за потребе нашег истраживања термин „јавни интерес“ нам се, из наведених разлога, чинио адекватнијим.

Културна политика се, имајући све то у виду, односи на простор дефинисан појмовима јавне, институционалне и идентитетске културе, односно она је усмерена на сегмент и вид културе подложен практичном уређивању у складу са доменом и механизмима јавних политика, а у складу са одређеним виђењем, разумевањем, формулисањем и усмеравањем јавног интереса у сфере културе.

2.5 Проблем дефинисања јавног интереса у култури и модели културне политике

Одређивање јавног интереса у култури је теже и сложеније него у већини других области, већ и стога што он није намењен задовољавању најосновнијих животних потреба усмерених ка опстанку и репродукцији. **Јавни интерес у култури** се тиче идеја и вредности усмерених ка смислу индивидуалног и колективног постојања, повећању квалитета живота, бољем друштвеном повезивању на свим нивоима и друштвеној интеграцији. Јавни интерес у овој области, поред тога, у многоме зависи од контекста конкретне културе, уз значајну варијабилност на друштвеном, микродруштвеном и индивидуалном нивоу.

Културна политика формулише, осмишљава и остварује конкретне одлуке, документе, активности, мере и инструменте усмерене ка достизању, односно задовољавању одређеног прокламованог циља, који се сагледава са становишта јавног интереса у култури. На тај начин **јавни интерес строго гледано није циљ културне политике, већ се циљ или циљеви формулишу и одређују у складу са препознатим, односно прокламованим јавним интересом или интересима.**

Већ је речено како су јавно друштво и јавна култура историјски релативно нове појаве, па тако је и култура, као посебан простор, друштвени сектор и институционални ресор препозната релативно касно. Премда је појам културне политике настао у Совјетском Савезу, где је препознат значај културе за обликовање „нове стварности“ и формирање „новог човека“, у складу са револуционарним преокретом и идеолошким претпоставкама постреволуционарне државе и друштва, уз потребу релативно централизованог државног (и партијског) уређивања културе, о културној политици у данашњем смислу речи можемо говорити тек у

послератном периоду, када је у Француској 1959. године основано у западном свету прво у министарство задужено искључиво за културу. Када је препозната као ресор подложен институционалном практичном управљању, било је потребно осмислити и организовати систем истраживања, планирања и вредновања, укључујући правно-административну регулативу, који би омогућило управљање сектором.

Нови статус културе као друштвеног сектора и државног ресора, односно посебног система са функцијом подсистема у односу на државу и друштво, подразумевао је најпре институционализацију културе, њено активно укључивање у систем управљања, верификовање њене улоге у одржавању друштвене стабилности и развоја, међународној репрезентацији земље и у крајњој линији у формулисању и промоцији националних и државних интереса.

Ипак, конкретан приступ културној политици и њен конкретан облик, разликовао се у зависности од поимања културе уопште и њене друштвене улоге и значаја, од идеолошких претпоставки, правног и политичког система и културе одређене државе и њеног економског система и положаја, као и културних и политичких традиција и историјског искуства. Тако су се културна политика и схватање јавног интереса у култури разликовали и формулисали у односу на различито схватање културе, њене друштвене функције, вредности културе и културних вредности у различитим државама. У том смислу, може се рећи да „културне политике представљају микрокосмос ширих друштвених и политичких погледа на свет“ (Mulcahy 2017: viii).

Када је у питању практично уређивање јавног интереса, највећа сагласност је свакако постојала око важности очувања културног наслеђа, и том домену је најмање оспоравана улога државе у његовом уређивању, укључујући и финансијско. Може се рећи да је идеолошки контекст

послератног политичког Запада охрабривао и сагласност око важности културне разноликости, с тим што су ту постојала различита схватања улоге државе, као и мера културне политике у њеној регулацији, с обзиром да су индивидуална и колективна права већ један од носећих елемената општег законодавства, унетих и у међународне документе, норме и препоруке. Разлике су се очекивано највише огледале у третману савременог уметничког и културног стваралаштва са становишта јавних политика и административних мера на различитим нивоима.

У општем приступу државе култури и културној политици у претходном историјском периоду, почев од педесетих година прошлог века, можемо говорити о **више модалитета**:

- 1) држава културе као модел која истиче високу важност културе сопствене земље за формирање националног идентитета и њене међународне репрезентације, уз елементе културног хегемонизма, односно уверења у хегемони потенцијал сопствене културе (пре свега Француска, али и Италија, Аустрија...);
- 2) културни протекционизам који почива на уверењу о високој важности културе, обавези државе да је заштити, подстакне и уреди, уз нагласак на заштити сопственог националног наслеђа и савременог стваралаштва, односно на ставу да је улога културне политике једне земље најпре намењена развоју њене сопствене културне производње и сопственог наслеђа, односно културног идентитета, која може укључивати и бригу о мањинским идентитетима, односно културној разноврсности своје земље (Канада...);
- 3) социјалдемократска култура или култура државе благостања која културу види као важан елемент у побољшању квалитета живота појединаца, група и целе заједнице, у друштвеној интеграцији и остваривању друштвених односа који почивају на једнакости и

равноправности, друштвеној равнотежи и безбедности, високој друштвеној свести и заштити, до те мере да се култура може схватити као својеврсна идеолошка „суперструктура“, где културна демократија представља аналог политичке и друштвене демократије, па и њен услов или гарант, при чему се у доношењу и реализацији мера културне политике, поред државог, охрабрује и активно учешће друштвених удружења (грађанског, цивилног сектора) и приватног сектора (скандинавске земље...);

- 4) култура слободног тржишта (*laissez-faire*), у којој је учешће државне администрације у културној политици веома сведено и фрагментаризовано, ограничено већином на очување извесне равнотеже у широкој палети интереса, артикулацију неких мање видљивих сегмената културног живота, пре свега када су у питању мањински идентитети или локалне средине и охрабривање непрофитних организација и фондова да улажу у развој културног стваралаштва и заштиту наслеђа, што је више део опште правно-економске регулативе и опште државне стратегије него специфичних мера културне политике, што се делом може рећи и за културну сарадњу и утицај на међународном нивоу (Сједињене Америчке Државе).¹⁴

Нешто другачије и конкретније, **модели културних политика**, засновани на наведеним општим претпоставкама, могу се разврстати на следећи начин:

- 1) либерални модел („држава фацилиатор“) који инсистира на приватној својини, тржишту културних добара и услуга и културној

---

¹⁴ Видети Mulcahy 2017: viii-xiii.

- индустрији, а задатак државе је пре свега обезбеђивање подстицаја приватном и цивилном сектору;
- 2) парадржавни модел („држава-патрон“) у ком државна управа преноси своју одговорност на стручна тела које „именује, али њима директно не управља“, чиме се ублажава утицај тржишта у сфери културе, подстиче културна партиципација ширих слојева и одржава равнотежа јавног, приватног и цивилног сектора;
  - 3) државни престижно-просветитељски модел („држава-архитекта“) који култури види као кључни чинилац националног идентитета и међународног престижа земље, уз давање примата јавном сектору, односно државним и локалним управним телима у одређивању мера културне политике, и одржавање равнотеже између очувања културног наслеђа, подстицаја савременом стваралаштву и међународној промоцији сопствене националне културе;
  - 4) национално-еманципаторски модел (етнички дефинисана културна политика) карактеристичан за земље у развоју и постколонијалне земље, усмерен на афирмацију сопствене културне традиције и улоге културе и изградњи нације, оживљавању, буђењу и артикулисању њеног културног памћења и идентитета и ширење „елементарне културе“, попут масовних акција описмењавања и слично;
  - 5) регионално, језички или етнички дефинисани модели усмерени ка регионалним и локалним областима, заједницама и идентитетима, и са њихове стране у значајној мери формулисани, спровођени и вредновани, карактеристични за државе где овакви ентитети структурално и институционално представљају носиоце културног живота у друштву или бар његов битан сегмент.¹⁵

---

¹⁵ Видети Драгићевић Шешић и Стојковић 2007: 34-39.

3 Оквири одређивања јавног интереса у култури

Из наведених општих претпоставки и модела културне политике произилази да је **јавни интерес у култури** у основи био тумачен у **следећим оквирима или областима**: државног престижа и културног идентитета, друштвене кохезије и интеграције, друштвеног и економског развоја, заштите, интерпретације и представљања културног наслеђа, културне партиципације, културне разноликости, државног и националног интереса, као и оквиру извесних друштвених и културних вредности или специфичних циљева који се могу разликовати од земље до земље и чије је култура репрезент, аналог или средство легитимизације. Тако, на пример, у државама које инсистирају на либералистичкој идеји слободног тржишта, култура и културна политика репрезентују идеје индивидуалних слобода, конкуритивности и предузетништва, а у државама благостања оне одражавају и легитимишу систем који тежи једнакости, равноправности, стабилности и сарадњи различитих сегмената друштва. Подразумева се да се сви наведени оквири могу преплитати и по правилу се преплићу, као и да многи елементи могу припадати различитим оквирима. Такође, наведени оквири су у неким случајевима означени категоријама различитог нивоа општости, тако да понуђену класификацију треба посматрати пре као радно и оперативно, а не епистемолошки мотивисану. Сматрамо да она у понуђеном облику може имати одређен значај у лакшем разматрању јавног интереса из различитих перспектива, с тим што ћемо у шестом поглављу рада понудити и могућност другачије, сажетије и интегрисаније класификације.

3.1 Државни престиж и културни идентитет

Културни идентитет у контексту културне политике, како је речено, није некаква дата, затечена реалност, него учесник у комуникационом и репрезентационом процесу. Када кажемо да је он у извесној мери концепт и конструкт, ми не тврдимо да се ради о симулакруму без ослоња у реалности, произвољном и арбитрарном, већ само да је **културни идентитет једне земље резултат више фактора**, који коначно уобличење у функцији комуникације и репрезентације добија формулисањем, одређивањем и одлучивањем од стране надлежних управних тела и установа. Када кажемо да држава брине о представљању сопственог културног идентитета, то значи да она има у виду одређен мање или више **експлицитно озваничен концепт**, одређено схватање културног идентитета.

Ако културни идентитет схватимо као „самосвест припадника једне групе која историјски настаје и развија се у зависности од критеријума које та група успоставља у односима са другим друштвеним групама“ (Стојковић 2008: 26), подразумевамо да **идентитет није произвољан концепт** који одређена политичка власт из почетка формулише у складу са својим потребама, али такође и да он није саморазумљив и да не може имати улогу у културној политици, дипломатији и политичкој и јавној комуникацији уопште без извесне концептуализације и функционализације унутар комуникационог и репрезентационог контекста. Културни идентитет „није датост, његов садржај и смисао су предмет изградње у оквиру одређене контекстуалне равни“, односно као „производ дискурса, он никад није неутрална категорија, већ се конституише из одређених оквира“ (Рогач Мијатовић 2014: 56-57), док се у контексту културне политике формулише и операционализује од стране надлежних тела и институција. Управо у том

смислу говоримо о **институционалном појму културе и културног идентитета као правом предмету и „протагонисти“ културне политике и културне дипломатије.**

Са становишта јавног интереса, **културни идентитет има важну интеграциону хомогенизујућу улогу на унутрашњем плану**, али и у неку руку кључну **улогу у међународној културној политици**, односно културној дипломатији, с обзиром да представља појам и феномен који фокусира читав низ других елемената важних за међународно представљање једне земље. У пракси се **културни идентитет не одваја од културног наслеђа и културног памћења**, односно културно наслеђе и памћење представљају битан ослонац идентитета и његове конструкције, док идентитет може бити схваћен као нека врста интерпретације и функционализације, односно средства или канала комуникације и репрезентације културног наслеђа и културног памћења и у унутрашњем и у међународном контексту.

Најконкретније, неспорно је да „свака држава води политику националног идентитета коју репрезентују државни симболи (грб, химна, застава, језик и писмо), државни празници и јубилеји, као и програми и пројекти институционализованог културног памћења“, при чему се поставља само питање „етичке исправности одлука, односно, да ли јавна политика националног културног идентитета коју води држава угрожава некога у држави или изван ње“ (Ђукић 2022: 14). Ипак, иза конкретног концептуализовања и потенцијалног трансформисања симболичких објеката и догађаја и самог културног памћења свакако стоји одређени идејно-вредности склоп, макар он био и тек имплицитан, и извесно усмерење, које мора садржати карактер експликативности, па тако се ни питања симбола, празника и програма институционализованог културног памћења не могу схватати као неупитна, затечена и подразумевана, без разумевања, преиспитивања и рефлектовања њихових идејно-вредносних

основа, које опет нису апстракција независна од културне историје и традицијски генерисаних вредности, као ни актуалног стања у култури и друштву.

Такође, „за разлику од политичког идентитета који се стиче држављанством, национални културни идентитет се односи на трајне – експлицитне и имплицитне, културне вредности које се преносе с генерације на генерацију независно од политичких граница државе“ (Исто, 17). У том смислу, посебно кад се ради о народима са бројном **дијаспором**, културни идентитет има велики значај за повезивање са припадницима свог идентитета који живе ван матичне државе, што је легитиман део културне политике, истовремено усмерен на сарадњу са државама у којима живе припадници дијаспоре, успостављањем билатералне сарадње, тако и непосредним повезивањем са припадницима свог народа у тим земљама и афирмацијом њиховог културног наслеђа и културног стваралаштва у матичној земљи.

Основни елементи за формулисање културног идентитета су такозвани **идентификатори** – „обележја од којих друштвене групе контруишу властити идентитет, али и разазнају и приписују идентитет другим друштвеним групама“ и чијим „посредством се културни идентитет операционализује“ и преводи у „носиоце значења“ (Стојковић 2008: 26), односно добија свој комуникацијски субјективитет. Са становишта културне политике, важно је препознати, издвојити и појмовно уобличити и систематизовати идентификаторе, како би комуникационо и репрезентацијско посредовање културног идентитета могло бити што кохерентније и ефектније.

Јачање идентитета у основи представља развој културне самосвести одређене заједнице, које утиче на њену бољу унутрашњу интеграцију и кохезију њених чланова, доприноси друштвеној хармонизацији и подстиче

колективно и индивидуално стваралаштво, што има импликације на општи развој друштва, укључујући и економски, при чему не треба занемарити ни безбедносне аспекте, и на унутрашњем и на спољашњем плану. У развоју **културне самосвести** улогу може имати и осмишљавање претрпљених колективних траума, у смислу у ком „нема превазилажења трауме – а иза ње увек стоји неко претрпљено зло – без суочавајуће рефлексije, слободне расправе и уметничке прераде и сублимације“ (Илић 2021: 6), чиме процес суочавања са траумом нема карактер пасивне ретрауматизације, него стваралачког рефлектовања и осмишљавања, постајући не репресивни и репетитивни образац већ продуктиван чин културне самосвести.

Власти и грађани једне земље морају бити свесни **конфликтног потенцијала идентитетских политика** и требало би да теже формулисању културних идентитета који неће почивати на дефетизму, фалсификовању историје и реалности, неуважавању колективних и наслеђених представа, али који такође неће подстицати унутардруштвене и унутардржавне дезинтеграције или конфликте на међународном плану. С друге стране, културни идентитет као део културне политике земље мора да има **подстицајну и покретачку снагу и не би требало дугорочно да одступа од својих темељних одређења** из ових или оних интереса тренутка.

Власти и грађани такође морају бити свесни улоге културних политика и културних идентитета, односно њихових интерпретација и инструментализација за дезинтегративне и деструктивне процесе на унутрашњем и на спољашњем плану, тако да питања културе и идентитета представљају заправо срж појава попут хибридних и културних ратова, који умногоме обележавају време у ком живимо.¹⁶

Премда би културна политика једне земље требало да уважава па чак и подстиче плуралност идентитета, **њен идентитетски сегмент би пре**

---

¹⁶ Видети Антонић 2008 и 2013; Korybko 2015; Черемных 2014; Hunter 1992.

свега морао да се тиче културног идентитета на националном нивоу, односно нивоу националне културне интегрисаности, као оквира за све друге манифестације идентитета. **Национални културни идентитет** већ по себи представља интегративни концепт, с обзиром на модерни појам нације као културне јединице, односно културног субјекта, с тим што такав идентитет као део државне културне политике не искључује друге облике интеграција, од оног са идентитетски сродним колективним и институционалним субјектима, до учешћа у интеграционим процесима који не искључују плуралност националних идентитета, што декларативно, али и доктринарно, важи и за процесе интеграција у Европској Унији. Тако, из угла темељних докумената на којима почива Европска Унија, „једина обавеза у области културе је да међународна културна сарадња буде заснована на поштовању националне и регионалне различитости држава чланица, истовремено стављајући у први план заједничку културну баштину“ при чему се „посебно истиче да сарадња доприноси унапређењу знања и ширењу културе и историје европских народа“ (Ђукић 2022: 21).

На међународном плану, појам и функција идентитета у непосредној је вези и са појмовима **имица и брендирања** једне земље, који одражавају идентитет и који имају све већи значај у данашњем времену, као и са појмом „меке моћи“ и у неку руку водећом улогом културе у њеном остваривању. У том смислу, престиж, као симболички појам, али и реална позиција једне земље, мерљива опипљивим политичким, економским и безбедносним исходима, у многоме зависе од културе и културне политике, чија је срж у основи одређено схватање и комуницирање њеног културног идентитета. С тим што треба поновити како културни идентитет као део културне политике не сме бити конструкт лишен упоришта у култури, традицији и идејно-вредносном систему једне земље, као да ни он, ни на унутрашњем ни на спољашњем плану, не може бити замена која ће дугорочно прикривати, надомешћивати или надокнађивати слабости на политичком,

економском и безбедносном плану. Културна политика уопште, а посебно када је у питању политика идентитета, не може бити независна од других државних система и подсистема и мора бити интегрисана са укупном државном стратегијом друштвеног и економског развоја, међународног позиционирања и безбедности.

У том смислу, унутрашња и спољна политика не могу бити раздвојене, нити идентитет може бити конструкт који не одговара традицији, као што ни имиџ не може бити супротан идентитету, па чврсто повезивање културне политике и културне дипломатије преко појма стратешке културе може имати надмоћ над свим партикуларним политичким интересима.

3.2 Друштвена кохезија и интеграција

Културна самосвест, поред репрезентацијске улоге у међународном контексту, представља важан елемент унутрашњих интеграција. То важи и за локалне и мањинске идентитете, као и афирмацију културне разноликости као облика идентитетског плурализма. Ипак, са становишта културне политике, на плану идентитета најважнији је **национални идентитет, који има велику интеграциону и кохезивну моћ.** Нација и национални идентитет, односно самосвест, историјски представљају важан облик институционалне и друштвене консолидације, подстичућу „међусобну оданост“ чланова једне заједнице, као „најмоћнију оперативну силу у политици“ (Хазони 2021: 93), при чему се она не односи само на биолошке сроднике и непосредно познате особе, већ садржи елемент институционалне апстрактности и вредносног уопштавања који превазилазе интересе пуког опстанка и репродукције, али се такође не губи у безличном универсализму или апстрактном индивидуализму, већ је

посвећена „јединственим потребама и интересима, традицијама и тежњама одређене заједнице која се разликује од свих осталих“. Нација је у том смислу „облик заједнице, људски колектив који себе доживљава различитим од осталих људских колектива“, која „може постојати независно од државе и не мора обухватати сваког појединца који у њој живи“, при чему је на тај начин створено јединство „увек композитно“ (Исто, 123).¹⁷

У развоју европских држава, посебно у времену повећаних мигрантских кретања и мобилности, као и у мултинационално и наднационално конципираним државама и државним идеологијама, попут Руске Федерације, развијан је и концепт **грађанског идентитета**, у ком појединци и групе своју идентитетску припадност и свест темеље на грађанству одређене државе, без обзира на етничко порекло или верско опредељење, мада по правилу без конфронтације са њима. Неке државе су у одређеним периодима идентитетску политику заснивале на одређеним идеолошким претпоставкама, попут посебног вредновања класног или расног идентитета, или, као што је, на пример, у СФР Југославији од педесетих година прошлог века грађен посебан самоуправљачки идентитет, који је тежио грађанима који би се, пре него етнички, верски или чак класно, изјашњавали као самоуправљачи.¹⁸

Култура, поред тога игра значајну улогу у друштвеним интеграцијама, као својеврсна друштвена метаструктура, која осмишљава, уобличава и амортизује друштвене разлике, поларизације и конфронтације, представљајући симболички генератор и облик

---

¹⁷ Овом смислу занимљиво је, посебно у случају односа између југословенског и српског идентитета, размотрити могућност тумачења нације као „нулте идеологије“, према схватању Растка Мочника, а која би подразумева онај систем уверења и пракси који је у стању да произведе општу сагласност у једном друштву (видети Моћник 2019 и Коларић 2018а).

¹⁸ Видети Коларић и Вукићевић 2018.

надлокалне комуникације. Културна политика, у овом смислу, не би смела да буде „усмерена на потискивање или негирање основних вредности културе“, односно да буде „у супротности са аутентичним функцијама културе“ (Прњат, 2006: 47), што значи да не би смела да служи идеолошким пројектима и идентитетским стратегијама чија је позадина „борба за власт симболичком силом експлицитних и имплицитних политика идентитета“ (Ђукић, 2017: 13), односно радикалној конфронтацији различитих културних модела. Културна политика би и у овом смислу морала у првом реду да има на уму јавни интерес, који свакако није ни у непомирљивој конфронтацији различитих идеолошких и идејно-вредносних перспектива, која темељно нарушава друштвену кохезију, ни у апсолутној превласти једне партикуларне идеолошке и идејно-вредносне позиције, која би озбиљно довела у питање друштвену дијалог и кохезију, као и способност једне културе да изрази своје пуне потенцијале.

Јавни интерес, са становишта тежње унутардруштвене интеграције и кохезије, свакако јесте **системска афирмација друштвеног дијалога, идентитетске плуралности и равнотеже интереса различитих сегмената друштва, што не мора да буде у супротности за генералним циљем очувања институционалне, културне и територијалне целовитости и јединства државе, њене спољашње и унутрашње безбедности и стабилности и међународног положаја, о чему се и огледа највећи изазов културних политика, интегрисаних са свим другим институционално-управљачким сегментима, у овом домену.**

Култура има и изван организациони и системски потенцијал, који доприноси друштвеној рационалности, као „незаменљиво средство усклађивања људских делатности и координације појединачних и групних акција“, па с обзиром да она „одређује и садржи обрасце понашања и правила реаговања на различите импулсе и екстерно условљене промене у

окружењу, она та понашања великим делом и опредељује, па их тако чини предвидљивим“ (Маџар 2004: 22).

Култура, културне активности и потрошња, такође – а то културна политика мора да има на уму – повољно делују на развој личности у целини, а посебно на развој интроспекције, богатијег емотивног живота, доживљаја сопственог идентитета, доживљаја других и окружења. Постоје емпиријски подаци који показују да културне и уметничке активности у слободно време доприносе општем задовољству собом и животом, односно личном благостању,¹⁹ као и да млади који су у већој мери учествовали у културним активностима имају боља академска постигнућа и већи ниво ангажмана у друштвено корисним активностима, уз смањење насилног понашања и друштвене конфликтности.²⁰

3.3 Друштвени и економски развој

За разлику од класичног поимања културе, као у основи безинтересне активности, чија функција и резултати нису егзактно, квантитативно мерљиви и тичу се пре свега простора који је некада именован „духовним“, односно простором смисла, уз касније истицање значаја културе за друштвену кохезију и интеграцију и повећање квалитета живота, чиме у модерно доба ипак бива у извесном смислу друштвено функционализован и легитимизован, претходних деценија је све већи нагласак на улози културе у развоју, као подједнако друштвеној и економској категорији.

Развој је сложен појам који има много значења од зависности од контекста и може бити схваћен као привредни раст, модернизација (тежња да се упоредо са привредним растом изазову промене друштвене, политичке

---

¹⁹ Видети Jokić and Purić 2020.

²⁰ Видети Catterall 2012.

и психолошке природе), дистрибутивна правда (у идеју развоја укључује критеријуме социјалне праведности) или друштвено-економска трансформација (Оцић 2014: 51-63).

Када се говори о **друштвеном развоју** најчешће се има на уму развој друштвених односа, односно њихово унапређивање у смеру све веће складности и функционалности, што не мора обавезно да има економске последице, али их не искључује, већ их, макар имплицитно, сматра пожељним, па и очекиваним. Такво поимање развоја у складу је са виђењем културе као интегришућег и кохезивног елемента, док економско поимање развоја истиче улогу културе у постизању економски мерљивих исхода.

У том смислу, и сам појам **културног развоја** или развоја културе се сагледава истовремено у друштвено-кохезивном и економском смислу, уз елемент развоја самог система културе. У документима културне политике се често истиче развојна улога културе, као мотивационог и хеуристичког фактора за општи развој друштва, али пре свега и као чиниоца који доприноси економском развоју, што се посебно истиче приликом формирања финансијских мера и осмишљавања финансијске регулације. У пракси, и онда кад то није експлицитно речено, под развојним потенцијалом културе се често подразумева, у првом реду или искључиво, њен утицај на економски развој, односно њен квантитативно мерљив економски аспект, што има посебног значаја са становишта планских докумената, који теже ка квантитативно измерљивим индикаторима. Може се рећи да сама културна политика, тежећи ка мерљивости сопствених исхода, квантитативне критеријуме претпоставља квалитативним, при чему финансијски критеријум има до извесне мере привилеговано место.

Културни развој представља „процес промена културног живота неке заједнице са циљем остваривања њених културних вредности и повезан је са општим условима економског и друштвеног развоја“ (Драгићевић

Шешић и Стојковић 2007: 67). Последњих деценија он је умногоме обележен глобалним процесима хомогенизовања и „уједначавања облика и стила живота људи широм света и стварања заједничких, нових културних образаца“, али је истовремено обележен и „културним традицијама, наслеђеним обрасцима и друштвено-политичким и економским околностима“ (Исто, 67).

У том смислу, о културном развоју се не може говорити независно од економског, друштвеног, па и политичког и идеолошког контекста, и чисто квалитативни приступ заснован на апстрактним вредносно-идејним категоријама не био примерен проучавању или планирању културног развоја. Сама идеја културне политике као планске и систематске делатности подразумева плански и стратешки приступ, односно израду планских докумената у којима се разрађују инструменти и мере усмерене на одређене конкретне и вредновању подложне циљеве. Вредновање степена постигнутости циљева је питање односа између процене садашњег стања у некој области, постављених циљева и предложних мера за његово унапређење и степена остварености задатих циљева, што по себи представља развојно питање. Самим тим, културна политика као планска и систематска делатност неодвојива је од питања културног развоја, односно она не би била ни замислива без планирања и остваривања исхода који могу бити тумачени као напредак у некој области, и то конкретан, одредив и у извесном смислу мерљив напредак. Такође, тај напредак и таква пројекција развоја не могу бити независни и лишени међузависности у односу на остале развојне процесе у друштву, као и развој друштва у целини.

Са економског становишта, док је она раније схватана као пуки потрошач, „у последње време почињу да се препознају и озбиљније изучавају развојни учинци културе и њен допринос ресурсној основи привреде“ (Маџар 2004: 20), а свакако треба имати на уму и утицај културе на развој људских ресурса у свим областима друштва.

Недоумице око појма и критеријума културног развоја, односно његове везе и утицаја на друштвени и економски развој, као покушај опипљивије мерљивости учинака културних делатности и њихове легитимизације, који би, између осталог, са становишта јавног интереса оправдао и потребу за финансијским улагањима и прецизнијом регулативом, у претходном периоду решаване су посебно позивањем на појмове одрживог развоја, културног туризма и културних индустрија.

Са становишта менаџмента у култури и економике културе, **одрживост** пре свега подразумева „приватизацију засновану на концепту привреде као партнера јавног сектора“ (Ђукић 2010: 278), при чему је приватизација само један начин обезбеђивања других извора финансирања. Када се говори о одрживом развоју, међутим, пре свега се има на уму концепт друштвено-економског развоја, који подразумева системски осмишљену стратегију очувања природних ресурса, односно када човек „не излази из оквира прихватљивог притиска на биосферу“ (Мамедов 2013: 166), не нарушавајући њену способност за обнову и прилагођавање. Конкретније, **одрживи развој** може бити дефинисан као „развој који задовољава садашње потребе, не доводећи у питање способност будућих генерација да задовољавају своје потребе“ и заснива се на три главна принципа: „економском развоју, социјалној равнотежи и заштити животне средине“ (Ђукић 2010: 83), која по себи укључује и културу, полазећи од разумавања културе као средине коју је створио човек.

Када је у питању култура, као прво, можемо говорити о **култури одрживог развоја**, као идејно-вредносном систему и основи који било експлицитно било имплицитно уређују однос човека и друштва према природи, али и други људима и културно-историјском наслеђу, а који почивају на одговорности човека, људских заједница и институција према природи, људима и њиховим заједничким или локалним традицијама, уз тежњу њиховом очувању, унапређењу и предавању будућим нараштајима.

Као друго, можемо говорити о одрживом развоју у култури, односно укључивању критеријума одрживости у развојне документе којима се уређује систем културе, и најзад, о култури као једном од стубова одрживог развоја. С обзиром да делатности у култури знатно мање утичу на биосферу него, на пример, индустријске, овде се пре свега има на уму културно наслеђе, од археолошких ископавања, санације и представљања, којима се не би нарушила природна равнотежа, али и о активној и осмишљеној пракси интеграције културног и природног наслеђа на локалитетима, укључујући и одговорност културних делатности из домена савременог стваралаштва ка освешћивању и сензибилизацији људи за важност очувања природне средине. Другим речима, „примењен на питања наслеђа, концепт одрживости заснива се на способности урбаног и природног наслеђа да се прилагоди текућим потребама и захтевима (прилагођавањем структура и функција), без дугих периода неактивности и падања у заборав и без акција које доводе у питање стабилност окружења“ (Исто, 83).

Културни туризам „омогућава да места која нису искључиво туристичка и немају туристичка кретања током читаве године могу да креирају туристичку понуду захваљујући својим културним и уметничким потенцијалима“ и његов циљ је пре свега „мотивисање људи да путују и упознају се са локалним културним вредностима како би их боље разумели и поштовали“ (Ђукић Дојчиновић 2005: 10). Културни туризам свакако има опипљив економски учинак – непосредан, приходовањем самих културних дестинација од туристичких посета или посредан, који подразумева приходовање других сектора повезаних са путовањем и боравком туриста. Не смемо заборавити да многе дестинације, области, па и читаве земље, већину или макар висок проценат туриста привлаче управо културном понудом, пре него природним или рекреационим потенцијалима, или заједно са њима. Он такође има велики значај за представљање земље у свету, али и за раст културне самосвести, било кроз локални туризам (посете

културним одредиштима у сопственој земљи или оних важних за историју, културу памћења и стваралаштво сопственог народа ван актуелних државних граница) било рефлектовањем ефеката иностраних посета, односно међународне репрезентације. Такође, може да буде велики подстицај развоју локалних средина, децентрализацији и диверсификацији културног живота, али и друштвено-економског развоја, који између осталог укључује и демографске факторе.²¹

Културни туризам, поред тога, мотивише активан приступ очувању и представљању културног наслеђа и подстицању савременог стваралаштва, подстиче инфраструктурна улагања у обнову и изградњу објеката у култури, нова радна места и има социоекономски и културни значај, због чега је важно његово активно, планско и системско осмишљавање, уместо пасивног очекивања да затечено богатство културног наслеђа само по себи привуче посетиоце из земље и иностранства. Он, такође, мотивише и међуресорно и међусекторско деловање и представља потенцијално важну полуку интеграције институционалног система, а подразумева се и његова повезаност са идејом и праксом одрживог развоја, као и активан приступ културном туризму са становишта репрезентације, брендирања, развоја имица и културне дипломатије. Културни туризам, у том смислу, и на унутрашњем и на спољашњем плану има значајан развојни, као и интегративни и институционални потенцијал, који нипошто не треба занемарити, чувајући равнотежу између његових економских, културно-системских, идентитетских, интегративних и репрезентацијских учинака, што је стратешки захват широког обима и неодвојив је од опште државне стратегије.

Креативне индустрије не подразумевају само културно стваралаштво подложно серијској репродукцији и технолошком и медијском

---

²¹ Видети Стојшин 2021.

посредовању, него „описује концептуално и практично спајање креативних уметности (појединачни таленат) са културним индустријама (масовно) у контексту нових медијских технологија у оквиру нове економије знања, које могу да користе новонастали интерактивни грађани-потрошачи“ (Хартли 2007: 11). Ова делимично идеологизована дефиниција ипак открива све важније елементе концепта креативних индустрија, које се некада користе као синоним за културне индустрије, а некада као нешто шири концепт.²² Оне наглашавају креативност као посебан ресурс, који кроз подстицање иновација, брже превазилажење изазова и подстицање нестандартних образаца мишљења има важну улогу у развоју економије и у ширем друштвеном развоју, затим удео широко схваћене културне производње у економији, као и важност медијског и технолошког посредовања културне производње која тиме има ширу друштвену рецепцију уз подстицање интерактивности, што даје допринос демократизацији културе.

Појам креативних и културних индустрија, дакле, подразумева улогу креативног, динамичног, вишеперспективног и од робовања устаљеним обрасцима релативно слободног начина мишљења у привреди и предузетништву, затим масовну и технолошко медијски иницирану или посредовану производњу и дистрибуцију културних и уметничких садржаја, као и посебну грану привреде, која остварује или може да оствари незанемарљив приход. Као позитивна вредност креативних индустрија може се издвојити пораст вредновања и подстицања нестандартног и самосталног уместо само репродуктивног учења, памћења и мишљења, економска корист за цело друштво и раст средстава доступних људима такозваних креативних занимања, укључујући и уметнике, шира доступност културе и њена демократизација и, најзад, потенцијална улога ових

---

²² Видети Трозби 2012: 91.

индустрија у културној репрезентацији и сарадњи и ширењу утицаја културе своје земље у свету.

Међу негативним аспектима, критичари издвајају економизацију културе и уметности, односно њихову тоталну економску функционализацију и претварање културне делатности у робно-потрошачку, стварање „креативног прекаријата“ и „антипроизводњу уметности“, подстицање репродуктивних форми наспрам стваралачких и схватање културе као пуког оруђа, сервиса и легитимизатора капиталистичког система, односно њену инструментализацију од носилаца економске и политичке моћи глобалног домета, уз улогу у стварању глобалне културе која ништи културне разлике међу земљама и народима, односно њихове колективне идентитете.²³

3.4 Заштита, интерпретација и представљање културног наслеђа

Културно наслеђе обухвата културна добра, односно објекте, знања и умећа настала током историје на тлу једне земље или реализованих стваралаштвом једног народа или предмете од значаја за карактер и развој биосфере на неком подручју, а која су препозната као трајна културна вредност, као и начин нормативног и институционалног уређивања тог наслеђа. Културно наслеђе, дакле, не обухвата затечене предмете чији се значај подразумева и који је унапред дат, и који би сведочили само о прошлости једног народа или територије. **Културна политика државе наслеђу приступа активно**, у складу са сопственим критеријумима вредновања који подразумевају шта уопште јесте и шта спада у културно наслеђе. **Критеријуми вредновања** нису арбитрарни и апстрактни, они поштују традицију, културу памћења, сазнања низа научних и стручних

²³ Видети Ђукић 2020 и Вуксановић и др 2021: 223 и даље.

дисциплина, али заснивају се и на неким општијим идејно-вредносним категоријама, као и стратешким опредељењима државе, укључујући и поштовање одређених међународних конвенција и споразума, који могу почивати на међународним институцијама или на билатералним основама.

Културно добро представља материјалног или нематеријалног носиоца културне вредности, дакле објекат, знање или умеће, који је „израз или сведочанство људског стваралаштва и природне еволуције и који, по мишљењу надлежних органа сваке државе, представља или може представљати историјску, уметничку, научну или техничку вредност или интерес“ (Драгићевић Шеших и Стојковић 2007: 170).

Значај културног наслеђа са становишта вредности и идентитета је неспоран и узајаман: вредносна и идентитетска питања великим делом произилазе из односа и у односу према културном наслеђу, док се оквир и карактер културног наслеђа институционализованог од стране државе конституише на основу одређених критеријама вредности и идентитета. Вредност и идентитет нису аутоматски и подразумевајући производи културног наслеђа, као простог скупа културних добара, него се формулишу њиховом активном интерпретацијом и актуализацијом. Интерес културне политике и целокупне државне политике није само у конзервацији и рестаурацији затеченог наслеђа, него и у његовом сталном тумачењу, истраживању, осмишљавању и представљању, који га између осталог повезују са захтевима и потребама садашњег тренутка, подстичући живи и активан однос сваке нове генерације према очуваним добрима, а пре свега на „институционализованом културном памћењу као делу политике идентитета засноване на значајним историјским догађајима и личностима“ (Ђукић 2022: 17).

У том смислу, културно наслеђе не треба посматрати само са становишта његовог значаја за истраживање прошлости, него као „културни

потенцијал од јавног интереса који се користи подједнако сада и у будућности“ (Ђукић, 2010: 81). Поред нормативног оквира и институционалне организације заштите културног наслеђа, такозвана интегрална заштита подразумева „укључивање заштите у програме просторног планирања, промовисање програма рестаурације и одржавања као и коришћења наслеђа од стране локалне заједнице, промовисање примене и развоја традиционалних вештина и материјала који су од суштинског значаја за будућност наслеђа“ (Исто, 81). Другим речима, ради се о већ поменутом значају културно-политичког третмана наслеђа са становишта одрживог развоја, културног туризма, децентрализације и диверсификације, економског и друштвеног развоја државе и локалних и мањинских заједница, односно када је у питању очување и афирмација културне разноликости.

Културна политика у првом реду брине о **културном наслеђу на својој територији**, без обзира у којој је епохи настало и којој етничкој, верској и културној заједници припада. При томе се свакако посебна пажња поклања наслеђу које **представља потврду представе о националним идентитету коју држава стратешки жели да промовише** у циљу развоја културне самосвести. Држава и њена културна политика такође треба да брину и о наслеђу **свог народа које се налази на територијама других држава**, у региону или у расејању. Културно наслеђе у том смислу има важну улогу у културној дипломатији и повезивању државе матице са дијаспором. Ови се регулише поштовањем закона државе матице, државе у којој се сада налазе објекти културног наслеђа, билатералним споразумима и међународним конвенцијама, уз неопходност дугорочног стратешког планирања односа према наслеђу ван територија државе и отворености према међуресорној и међусекторској сарадњи у остварењу јединственог државног и националног интереса.

Институционални систем бриге о културном наслеђу обухвата 1) чување и заштиту архивске грађе, 2) заштиту непокретног културног наслеђа, 3) заштиту покретног културног наслеђа и музејску делатност, уз заштиту старе и ретке библиотечке грађе, и 4) заштиту нематеријалног наслеђа. Ова област захтева висок ниво међуресорне и међусекторске сарадње, укључујући спречавање или умањење последица покушаја отуђивања културног наслеђа и његовог идентитетског прекодирања, уништења, оштећења и вандализма, као и незаконитог присвајања и промета културног наслеђа, што су у данашњем времену изузетно значајни изазови широм света, па тако и у Срби и земљама у којим се налази културно наслеђе српског народа. Због овога је потребна систематска, институционално уређена и верификована и континуирана сарадња министарства задуженог за културу не само са министарствима задуженим за финансије, привреду, грађевинарство, туризам и пољопривреду, него и са министарствима која регулишу сектор безбедности (унутрашњи послови и одбрана) и спољних послова, подразумевајући максимално развијену сарадњу за међународним институцијама и организацијама задуженим за културно наслеђе и безбедност.

3.5 Културна партиципација

Настанак и развој културне политике у савременом смислу обележен је примарним интересовањем за **културну партиципацију**. Ако је културна политика јавна политика, као последица формирања и естаблирања јавног друштва и усмерена ка остварењу и уређењу јавног интереса, од почетка су њени основни предмети и средства били повезани са културном партиципацијом, односно истраживањем, подстицањем, уређивањем и праћењем учешћа грађана у рецепцији културе и културној делатности и производњи. Као неспорни јавни интерес у подручју културе препознато је

што веће учешће грађана у култури, које је неоствариво без доступности културе грађанима. Ово се односи како на рецепцију, тако и на могућност стваралачког деловања и произвођења, као и на улогу културе у развојним процесима на индивидуалном, друштвеном и економском плану, подложних друштвеној и институционалној верификацији.

Доступност је историјски и доктринарно кључни појам културне партиципације и подразумева планско и систематско настојање да културни садржаји и праксе буду доступни што већем броју, односно свим грађанима, и то економски, институционално и инфраструктурно. Да буду доступни свим категоријама становништва, независно од места, узраста, пола, социјалног положаја, национално-етничке или било које друге идентитетске припадности, па у том смислу је културна политика, поред подстицања савременог стваралаштва и бриге о културном наслеђу, примарно усмерена ка развоју, подстицању и излажењу у сусрет културним потребама, интересовањима и навикама грађана, што је још један од важних концепата из домена културне партиципације.

Појам доступности је у културној политици историјски повезан са идејом **културне демократизације, односно демократизације културе**, на ком се заснивала стратегија француског министра културе Андреа Малроа (ступио на дужност 1959. године), која се налази у корену савремене културне политике.

Демократизација се најчешће схвата као процес преласка из недемократског политичког система у демократски, конкретније промене такозваног недемократског режима у демократски или чак усвајање либерално-демократског политичког, а пре свега економског модела. Демократизација, такође, може бити схваћена као процес изградње демократских институција или усвајање одређеног сета вредности, утемељеног на индивидуалној слободи, социјалној правди и правном

поретку. И најзад, демократизација значи и деловање којим се одређени садржаји или праксе чине доступним свим, или највећем могућем броју чланова друштва.

Управо ово последње одређење појма демократизације повезано је са Малроовом идејом институционалне верификације престижно-просветитељског модела културне политике, према ком култура представља чинилац националног идентитета од кључног утицаја за изградњу националне самосвести и престиж државе у свету (Драгићевић Шеших и Стојковић, 2007: 34-38). Носећи инструменти оваквог концепта демократизације културе били су усмерени на повећање доступности производа високе културе свим члановима друштва. И поред доприноса развоју културних институција, препознавању културе као битног сегмента друштвеног развоја, као и децентрализацији и деметрополизацији културне сцене, овај концепт културне политике био је критикован због друштвеног и класног елитизма, бирократизма, патернализма, једносмерног и пасивизирајућег схватања појма доступности културе, изолације културе од општих друштвених токова и ограничења на национални оквир развоја културе.

Идеја **културне демократије**, у складу са критичким сагледавањем домета и могућности концепта културне демократизације, појму доступности претпоставља **активно учешће грађана у културном животу**, заснивајући се пре свега на креацији, деелитизацији и диверсификацији културе, где се култура уочава у свом свакодневном и плуралном нивоу, уз поштовање партикуларних идентитета и аутентичног културног стваралаштва локалних, мањинских и маргинализованих група. Појам културне демократије је доживео различите интерпретације и трансформације, од максималистичког левичарског виђења засниваног на вери о улози културе у остварењу „суштинских промена у друштву и самоактуализације човека“ (Мајсторовић, 1978: 32), преко преовладавајућег

става да „идеје које конституишу културну демократију омогућавају директну партиципацију у културном животу и имају за циљ изградњу друштва у којем ће људи бити слободни да се удруже ради производње, дистрибуције и прихватања оне културе које одаберу“ (Прџат, 2006: 67), па до идеје културне демократије у контексту мултикултурализма, такозваног либералног национализма и „политизације културе“ од стране европске деснице.²⁴

Појам доступности није као такав негиран ни у једном од преовлађујућих концепата културне политике и културне демократије, с тим што би се могло рећи да је „идеја доступности високе културе поступно еволуирала у идеју повезану са културном разноликошћу која руши границу између високе и ниске културе, истовремено афирмишући мирољубиве интересничке односе у мултикултурним друштвима“ (Ђукић, 2010: 70). Оваква тенденција довела је до све већег удаљавања идеја културне демократије од националног и локалног контекста, утапајући их у идеје попут одрживог развоја, европске транскултуралности и холистичког универзализма, који културну разноликост види као извор целокупног друштвеног, културног али и цивилизацијског развоја (Низами, 2013: 8).

Без обзира на овакво ширење опсега појма и на адаптабилност саме праксе, овде треба поновити да идеја културне демократије, као ни културна политика, не може бити независна од контекста државе у којој се спроводи, већ и стога што културну политику по дефиницији, али и у пракси, спроводе управна тела која имају „законска, политичка и финансијска овлашћења да то чине“ (Јанг и Квин, 2004: 5). Демократија није апстрактан појам, парола нити саморегулишући механизам, већ зависи од целине институционалног система, подразумевајући законодавни оквир, односно од кључних стратешких опредељења државе.

---

²⁴ Видети Wright, 1998: 10; Тамир, 2002: 60; Хазони, 2021.

Културна демократија, широко схваћена, из угла културне политике свакако подразумева одређену институционалну подлогу и институционални оквир, који би омогућио и регулисао широку доступност културних садржаја и пракси, самим тим и одређен сет вредности који у највећој мери подстиче широко и активно учешће грађана у друштвеном и културном животу. Појам **културне демократије** је неизбежно усмерен ка доступности и активном учешћу грађана у рецепцији и производњи културних садржаја и активности, и могли бисмо га дефинисати као **планско и систематско деловање у циљу обезбеђивања доступности културних садржаја и пракси свим грађанима једне државе и подстицања активног учешћа што већег броја грађана у њиховој рецепцији и производњи, односно учешћа свих грађана у културном животу. Другим речима, културна демократија је модел културне политике као јавне политике у области културе који доступност културних садржаја и пракси свим члановима једног друштва и свим грађанима једне државе, као и подстицање активног учешћа грађана у културном животу, препознаје као прворазредан јавни интерес унутар јединствене јавне сфере.** У последње време, такав концепт, који до сада није доктринарно оспорен, нагиње с једне стране интернационализацији и глобализацији питања доступности, готово га стапајући са појмом културне разноликости, делимично га измештајући из домена државно-националног суверенитета, а с друге стране, ка наглашавању дугорочнијих интереса појединачних држава, заснованих на идентитетским основама и усмерености њихових стратешких култура, што је опредељење ближе институционалном и суверенистичком виђењу политичких односа на унутрашњем и међународном плану.

Културна политика заснована на принципу културне демократије, утемељена на јавном интересу, а спровођена у оквиру институционалног система једне демократске државе, свакако не би требало да почива на

елитистичком виђењу културе, већ на оном које културне норме одређеног друштвеног слоја не представља као обавезујуће за све чланове друштва, него препознаје (и „хоризонталну“ и „вертикалну“) диверсификацију и децентрализацију као живу реалност културне производње и партиципације.

Опредељење за културну демократију у основи би и према дефиницији требало да се тиче не промоције и реализације априорних идеолошких претпоставки, већ обраћања конкретним потребама конкретне друштвене заједнице и конкретних грађана који живе у границама одређене државе, уважавајући одређена темељна уверења на основу којих значајан број грађана гради свој културни идентитет, односно осећај културне припадности.

Субјекат културне политике у сегменту партиципације, у том смислу, не треба да буде апстрактна јединка, пука статистичка јединица, него појединци и групе које припадају конкретном друштвеном и културном контексту. Такође би требало имати на уму склоност идеолошке неутрализације и нормализације појма културне демократије, као и демократије и демократизације саме, којом су они представљени као идеолошки у основи неутрални и универзални метакултурни, па и метацивизацијски модели, према чему треба бити веома опрезан. У том смислу, можда је оправдана тенденција да се појам демократије, као политички и идеолошки оптерећен и инструментализован, у контексту културне политике све више потискује пред појмовима **културне разноликости, плурализма (плуралности), сарадње и дијалога**, који могу функционисати и изван постојања норми и пракси развијених облика политичке демократије и њених институција, али и изван идеолошке и интересне злоупотребе овог појма. У области културе, недоумице могу бити превазиђене ако се доследно примењује разумевање демократизације као

пре свега поштовања и праксе демократских процедура одлучивања и транспарентности културног система.

Истраживање **културне партиципације** почиње од њеног разумевања као дескриптивног појма који „повезује и обједињује активности културне производње (бављење уметношћу или неким креативним хобијем) и два типа културне потрошње“: јавне културне рецепције (посете институцијама културе и културним догађајима) и приватне културне рецепције (рецепција садржаја код куће) (Мрђа и Миланков 2020: 15). Неки истраживачи, поред потрошње и производње, као трећи тип културне партиципације, издвајају културну интеракцију, као „повезивање са људима из других земаља, учење страних језика и коришћење знања страних језика у свакодневним културним активностима“, па и четврти, „који се односи на укључивање цивилног сектора у креирање културних политика, чиме се наглашава потреба промовисања учешћа јавности кроз разне механизме у локалним културним сферама“ (Опачић и Субашић 2016: 9). Ово подразумева да се културна партиципација „може одвијати на различитим местима и преносити различитим каналима комуникације, али је значајно да они који шаљу и они који примају поруку имају заједнички општи код комуникације и обраћају пажњу на садржај и форму комуникације“, као и да су истраживања у већој мери усмерена на потрошњу него на производњу, с обзиром на њену знатно већу раширеност (Мрђа и Миланков 2010: 15). При томе савремене културне политике инсистирају на потрошњи као сложеној и узајамној активности, а не просто пасивној конзумацији, као и производњи која укључује висок степен реципијентске активности и учешћа ширег културно-друштвеног контекста.

Такође, партиципација подразумева и учешће ширег круга актера у процесу одлучивања, што је веома важно са становишта културне политике која тежи да одлуке не буду наметане „одозго“, него да буду производ шире сагласности око циљева од јавног интереса и начина њиховог остваривања.

Важно теоријско питање са врло конкретним практичним последицама на нивоу мерења, интерпретације и вредновања резултата истраживања, као и предлагања планских активности и мера, тиче се односа или потенцијалног подударења између „друштвене и културне стратификације“, односно „културне потрошње и друштвених колективитета“.²⁵ Ради се о моделизацијском „пресликавању“ између потреба, интересовања и навика као категорија културне потрошње и припадности, односно идентитета одређене друштвене групе. Тренд наглашеног сегментирања публике, поред реалне промене друштвене динамике, пре свега под утицајем економских и технолошких фактора, повлашћен у маркетиншком приступу истраживању потрошње, у истраживањима за потребе културне политике треба да буде третиран опрезније, како би дао релевантне сазнајне исходе. Истраживања за потребе културне политике, поред детекције процеса друштвеног сегментирања, интересују нешто стабилнији друштвени и културни ентитети, који се одликују релативним континуитетом и мање флуидним идентитетским маркерима, и у том смислу би она требало озбиљно да се ослањају на сазнања из области социологије и наука о култури.

Ако говоримо о **културним потребама, интересовањима и навикама**, ради бољег разумевања ових кључних појмова културне партиципације, треба имати у виду да су културне потребе „део мотивационе структуре личности и представљају циљеве који се задовољавају кроз симболичку комуникацију“ (Исто, 20) и да под њима подразумевамо пре свега „оне потребе којима се човек остварује као биће различито од свих осталих и као јединствена личност у свом друштвеном и културном окружењу“ (Драгићевић Шешић и Стојковић 2007: 22), којим су до извесне мере усмераване и условљаване, али које уједно учествују у његовом формирању. Овај појам у новије време потиснут појмом културних

---

²⁵ Видети Мрђа 2016: 17-19.

интересовања, „у складу са савременим постмодерним теоријама, а које истичу нестабилност интересовања и идентитета што се кроз њих изграђују“. Ипак „резултати емпиријских истраживања код нас показују да су културна интересовања релативно стабилна и да попримају карактеристике потреба“, па „и поред велике разноликости културних интересовања, резултати истраживања показују да су културна интересовања друштвено обликована, то јест да се њихове варијације крећу унутар јасно омеђених граница“ (Мрђа и Миланков 2010: 20).²⁶

Интересовања су, дакле, непосредно повезана са питањем идентитета појединаца и посебних друштвених група, али и идентитета заједнице у целини, и она с једне стране проистичу из одређених идентитетских форми и представа, а са друге стране учествују у њиховом формирању, обнављању (репродукцији) и преображавању (трансформацији). Тиме истраживање интересовања помаже бољем разумевању идентитетске слике једне државе и једног друштва, док истраживање идентитета помаже да се боље разумеју и регулишу културна интересовања, и да се њихово истраживање лакше повеже са стратешким задацима на пољу културе.

Важан сегмент културне партиципације је и **културно-уметнички аматеризам**, који „омогућава људима којима култура и уметност нису професија да се креативно изражавају, а ширем становништву да учествује у културном животу и стваралаштву пре свега у својим срединама“ (Вукановић 2012: 4). Он „омогућава остваривање права на културу, подмиривање потребе за стваралаштвом, и садржи активну компоненту деловања у култури (што код професионалних уметничких форми није могуће остварити)“ и истовремено „даје значајан допринос јачању националног идентитета и осећаја припадности“ (Исто 11, 12). Поред подстицања активне партиципације ширег становништва у културном

---

²⁶ Видети Цветичанин 2002, 2007 и Цветичанин и Миланков 2011.

деловању и стваралаштву, аматеризам, дакле, доприноси и очувању културног наслеђа и идентитета, па и идентитетске плуралности, односно разноликости друштва, децентрализацији и афирмацији локалних средина, самим тим и културном туризму, као и општем друштвеном и економском развоју и интеграцији и кохезији у друштву.

Важан елемент културне партиципације је и **приступачност** културних активности особама са инвалидитетом, при чему треба разликовати приступачност и инклузију, где је приступачност „појам који је више окренут ка појединцу и стварању услова да појединац оствари бољи доживљај садржаја или ситуације“, док инклузија „указује на унапређење капацитета заједнице да спроводи одлуке које се баве различитим изазовима“ (Миланков и др. 2022: 41).

Културна партиципација као важно поље интересовања и уређивања од стране културне политике може се посматрати и као циљ чије практично уређивање има системски и метасистемски карактер, односно која прожима све остале области и интересовања културне политике, па стога захтева плански и системски уређену међуресорну и међусекторску сарадњу. Неодвојив је, рецимо, од питања културног туризма, децентрализације, па и међународне културне сарадње и не може се разматрати одвојено од идентитетских координата као доктринарних темеља културне политике, док с друге стране представља веома важан, чак повлашћен извор за формирање идентитетских маркера, којима се, избегавајући спекулативно формиране исходе, дефинишу исте те идентитетске координате.

3.6 Културна разноликост

Концепт културне разноликости или разноврсности има неколико извора, од истраживања из домена антропологије и социологије која су

указала на вредност такозваних примитивних култура и културних израза друштвено маргинализованих група, преко тежње за планским очувањем, поред биолошке и геолошке, и културне разноврсности (диверзитета) пред опасношћу трајног и неповратног ишчежавања многих његових аутохтоних и аутентичних облика, ширења идеја мултикултурализма и интеркултурализма у академским и активистичким круговима, до покушаја превладавања изазова које глобализацијски процеси доносе партикуларним културама и идентитетима.

Треба имати на уму да данашњи концепт културне разноликости умногоме дугује настојањима креатора Европске Уније да дефинишу оквире заједничког европског идентитета, који би био одржив и легитиман као такав, али без брисања, негирања и искључивања националних и локалних облика идентитета. Документи Европске Уније њен интегративни пројекат одређују као јединство у разноликости, не негирајући националне идентитете и суверенитете на пољу идентитетске политике, али апелујући на споне које европске народе и културе повезује у целину која не би била мотивисана само економски, као и на националне државе да поштују принцип идентитетске плуралности у сопственим границама.

Културна политика Европске Уније не види државе и националне културе као једине актере културне разноликости, „у духу глобалног културног грађанства које даје предност међукултурном дијалогу, узајамности и реципроцитету“ (Рогач Мијатовић 2021: 10), што и даље не искључује циљеве „меке моћи“, како Европске Уније као посебног и јединственог актера, тако и појединачних држава. Поред промоције културе као катализатора креативности и као виталног елемента у међународним односима, документи Европске Уније на прво место, када је у питању улога културе у процесу међународне сарадње, постављају „културну разноликост и интеркултурални дијалог“, промовишући интегративни принцип „инклузивних културних односа“ и „новог духа дијалога“ (Исто,

14, 17), са намером да се кроз културу учврсти концепт и позиција Европске Уније као независног и јединственог актера међународних односа, чија политика није само збир или најмањи заједнички садржалац политике држава чланица. Независно од тога, правно-институционални системи држава чланица и даље јесу истински субјект верификовања и уређивања, посебно када је у виду културна политика као јавна политика, а не култура као сегмент међународних односа, односно спољне политике држава чланица или Европске Уније у целини.

Културна разноликост временом добија интегративни, холистички карактер, који обједињује културну партиципацију, одрживи развој и међународну сарадњу, биосферу, социосферу и идеосферу и, како је већ речено, постаје нека врста метаидеолошке платформе и извор целокупног друштвеног, културног и цивилизацијског развоја, који потискује до скорог превладавајуће идеје које културни развој повезују, па и поистовећују, са појмовима демократије и демократизације.²⁷ Оваква идентификација демократије са културном разноликошћу по моделу мултикултурализма, односно наглашавање заштите пре колективних мањинских идентитета него грађана као појединаца, видљива је у ставовима према којима „важан циљ мултикултурних политика јесте остваривање демократије и оспоравање културне искључивости и неједнакости, које су често историјски укоренење и друштвено утврђене, зарад постизања равномерног развоја разноликих културних заједница и социјалне кохезије на нивоу државе“, па се „једнакост статуса на којима се нормативно темеље данашње демократије не може постићи без додатне сензибилисаности према културним разликама, што не подразумева само правно препознавање, већ и фактичко признавање културног диверзитета“ (Петковић 2018: 75).

---

²⁷ Видети Низами, 2013: 8; Драгићевић Шешић и Стојковић 2007: 337-340; Мајнхоф и Триандафилиду 2008; Стојковић 2004.

Културна разноликост се, с једне стране, тиче културног наслеђа и захтева за његовим не само очувањем и заштитом него о интерпретацијом и репрезентацијом која одражава разноликост објеката културног наслеђа на одређеној територији, без било какве врсте дискриминације, предрасуда или контекстуализације која би априорно ишла на штету вредновања одређеног сегмента културног наслеђа, због његове идентитетске припадности, препознатљивости или функције. Културна разноликост, затим, обухвата и живе облике разноврсности културних идентитета и израза који могу имати национално, етничко, верско, регионално, језичко, социјално-економско, генерацијско, родно, идеолошко или неко друго порекло, као и разноврсност културних стилова и израза појединаца, независно од њихове припадности мањинским или већинским идентитетским групацијама. Разноликост је, дакле, намењена очувању културног наслеђа које представља историјски траг постојања живих, као и ишчезлих заједница, мањинских или већинских, као и подстицању и унапређењу живог стваралачког деловања свих идентитетских група и појединаца. Она тиме обухвата вредности очувања културног памћења и диверзитета, колективних слобода и права свих идентитетских група и једном друштву, културне сарадње, размене и солидарности на међународном нивоу, али и права и слобода појединаца, било као произвођача или потрошача у домену културе. Подразумева се да разноликост треба да има свој одраз и препознатљивост и у институцијама, не само представничким, као и у доменима јавне сфере подложним јавном уређивању.

Треба схватити да концепт културне разноликости веома зависи од политичког и идеолошког контекста, да није подразумевајући и једнозначан и да може бити посматран и изван контекста мултикултурализма, као могућег начина осмишљавања „проблема карактерисаног плуралношћу вредности и идентитета“, односно „плурализма интереса вредности и циљева“, који произилази из „различитих индивидуалних животних

планова вођених личним концепцијама добра“ и плурализма „читавих начина живота у којима основне јединице могу бити заједнице са својим посебним моралима и често искључивим лојалностима“ (Вујачић 2006: 101. 102). Ова антиномичност, па и сукоб, између „либералног универзализма“ и „мултикултурализма“, која наглашава плуралност идентитета, веома је важна за разумевање појма културне разноликости и његове генезе, али о културној разноликости можемо говорити и у друштвима која нису окусила овакву дихотомичност карактеристичну за историјски ток Запада или им је таква супротстављеност споља наметнута. Концепт разноликости унеколико представља противтежу интегративним и унификујућим концептима нације, с једне, и глобализације, с друге стране, иако се не може рећи да су како нација тако ни глобализација искључиво интегративни и унификујући феномени, већ у себе уписују различите структурне, динамичке и развојне облике плуралности, па и конфликтности.

У данашње време растуће кризе западног (транс)идеолошког модела, пројекта либералне глобализације и стварања реалне мултиполарности, кључно питање је на који начин ће у појединачним државама бити институционализован проблем идентитетске интеграције на државно-националном нивоу, односно институционално регулисано питање односа мањинских и већинских идентитета, интегралности и плурализма, које постоји у сваком друштву, у свакој држави и култури. Треба поменути да концепт идентитетског интервенционизма, као легитимизовања глобалног надзора над правима такозваних нетрадиционалних мањина, у великом броју случајева представља оруђе за остваривање партикуларних интереса извесних државних или недржавних центара моћи, док реторика држава које заступају концепт традиционалног плурализма, а заправо фактичког стања етно-религијске (етно-културне) разноврсности у сопственим државама и друштвима, често заобилази питање реалног стања слобода и права појединачних идентитетских, било колективних било индивидуалних,

јединица. Укратко, појам културне разноликости из угла културне политике више не може бити разматран само са становишта одређеног политичког пројекта, европског или глобалног, нити, у случајевима наглашеног традиционално схватаног плурализма (разноврсности етно-религијских или етно-културних актера) може бити препуштен саморегулацији и бирократији, већ се мора трагати за ефикасним начинима практичног уређивања културне политике у овој области, која би пратила динамику крупних промена на међународном плану.

Будући да се појединачни идентитети сматрају заштићеним општим законским актима и друштвено-моралним нормама, они са становишта културне политике пре потпадају под област културне партиципације, док се појам културне разноликости углавном примењује на препознавање, истраживање, очување, заштиту и афирмацију колективних идентитетских форми. Колективни идентитет можемо одредити као „самосвест припадника једне групе која историјски настаје и развија се у зависности од критеријума које та група успоставља у односима са другим друштвеним групама“, па је „одрживи друштвени и културни идентитет неопходан услов не само развоја већ и постојања сваког савременог друштва“, у чијем се одсуству ради заправо о „агрегату јединки окупљених у истом друштвеном простору, а не о заједници коју одликује солидарност успостављена на основу свести о припадању“ (Стојковић 2006: 121). Колективни идентитети у сваком друштву и држави су бројни, али структурално најважнија су питања 1) националног идентитета (идентитета који прихватају припадници одређене националне заједнице), 2) грађанског идентитета (идентитета који прихватају грађани једне државе), 3) верског (религијског) идентитета, 4) мањинских идентитета, који се могу сагледавати у два смисла – као а) етнички, односно етно-културни или етно-религијски идентитети мањина које живе на тлу одређене државе или припадника матичне нације који живе на територијама других држава

(дијаспора), и као б) нетрадиционални, односно друштвени идентитети попут родних, идеолошких, субкултурних, контракултурних (дисидентских) и слично, као и 5) регионални идентитети и б) идентитети градова.

Јасно је да од државне политике и идеолошке платформе на којој почива, зависи како ће бити интерпретирани и на који начин уређени неки од постојећих идентитета и евентуално бити конструисани нови или редефинисани постојећи идентитетски облици, при чему уређивање питања културне разноликости пре свега брине о томе да се избегну међуидентитетски конфликти, не угрозе слободе и права носилаца одређених идентитетских избора само на основу идентитетске припадности а без угрожавања општих законодавних норми, да се очува култура памћења и поспеши интеграција разноврсних идентитета у одређени културни и политички простор. **Идеја културне разноликости**, дакле, са становишта културне политике и државне политике у целини, подразумева подједнако бригу о **очувању плурализма** идентитета, као и **интегрисаности различитих идентитета** у конкретну културну и политичку заједницу. Овде се у основи ради о труду за успостављањем државно-правног поретка који ће „у одређеним аспектима све своје припаднике“, односно све грађане без обзира на друге идентитетске координате, „третирати као једнаке“, али који се у пракси, „да би био делотворан, мора кретати око доминантног идентитета“. Стога се „непозната у једначини званој добро уређена држава тиче управо утврђивања које су то разлике међу члановима друштва политички релевантне и као такве заслужују да буду признате водећим правним поретком“ (Јовановић 2006: 137). Што, као у основи проблем односа између јединства и различитости и облика његове институционализације, има непосредан одраз на вредновање и практично-политичко уређивање појединачних идентитетских група.

Да би се говорило о истинском плурализму идентитета који не искључује интегрисаност и јединство културног, институционалног и политичког простора, говоримо и о важности дијалога, који у овом контексту подразумевајући припада домену културе, и то у два смисла: смислу комуникације и сарадње (симболичке и практичне размене) између различитих облика културне самосвести и саморазумевања и одређеног културног контекста, односно оквира,²⁸ у ком се такав дијалог одвија, што је један од пресудних задатака у смеру уређивања концепта културне разноликости, па и културне политике у целини. **Стварање културног контекста у ком је могућ дијалог различитих идентитета уз одржавање равнотеже између плурализма и интегрисаности, плуралности и интегралности, различитости и јединства, може бити препознат и као основни задатак културне политике као такве, али који културна политика не може да реши изоловано од целине државног и друштвеног система, па је то и један од основних задатака друштва и државе и у дијахроној и у синхроној равни.**²⁹ Подразумева се да циљ стварања дијалогског културног контекста унутар државних граница не искључује, већ напротив поспешује, тежњу за дијалогским приступом међународним културним односима и културној дипломатији, као и допринос формирању одговарајућег међународног контекста који би такав облик општења и размене учинио што ефективнијим. Такође, културна политика игра важну улогу и у повезивању и идентитетској (не нужно институционалној) интеграцији припадника одређене традиционалне идентитетске, пре свега националне заједнице, без обзира на државу у којој живе, што је један од битних чинилаца интегративног аспекта политике културне разноликости.

---

²⁸ Видети Стојиљковић 2006: 179.

²⁹ О могућностима стварања својеврсне дијалогске културе уместо залагања само за културу дијалога, видети у Милићевић 2018.

3.7 Државни и национални интерес

Традиционални политички модели културу нису препознавали као важан сегмент своје државне доктрине и инструмент у остваривању сопствених интереса, већ и због тога што култура све до средине прошлог века и није била перципирана као посебна друштвена област, подложна институционалној регулацији, односно као оперативни део друштвеног и државно-политичког система. Такође, културне политике описане и развијане као практичне политике дистанциране од политичког процеса у општем смислу, избегавале су сопствену идентификацију са појмовима и праксама државног и националног интереса, истичући своју универзалност, конкретност и неку врсту идеолошко-политичке неутралности. Криза либерално-демократског поретка у форми која је утемељена на политичком Западу после Другог светског рата, указала је на неспорну идејно-вредносну и институционално-системску повезаност, чак зависност доминантних модела културне политике у односу са владајућим идеолошким или метаидеолошким моделом.

Како смо више пута истакли, без обзира на процесе који су истицали разноликост, међународну сарадњу и умрежавање и међународне институције и организације, као и транскултуралност као позитивно вреднован модел са становишта развојног процеса Европске Уније, као модела за развојне и интегративне процесе на глобалном нивоу, **никада ни декларативно ни у пракси није оспорен државно-национални контекст формирања културне политике, односно чињеница да њу формулишу и спроводе најпре легитимни органи власти у свакој земљи.**

У међувремену је порастао значај културе у рецепцији политичких процеса, и схваћено је културно порекло појмова идентитета и нације

као пре свега културне заједнице, порасла је свест о значају културе за укупну међународну сарадњу држава и дипломатију, али и као основног аспекта такозване меке моћи, са тенденцијом да се целовита државна стратегија доминантно одреди и разуме из перспективе појма и пракси стратешке културе.

Нације су „по западном моделу националног идентитета схваћене као заједнице културе, чије су припаднике ујединили, ако не и хомогенизовали, заједничка историјска сећања, митови, симболи и традиције“ (Смит 2010: 25), па нацију можемо одредити као „именовану људску популацију са заједничком историјском територијом, заједничким митовима и историјским сећањима, заједничком масовном, јавном културом, заједничком економијом и заједничким правима и дужностима свих припадника“ (Исто, 30). У том смислу она има карактер својеврсне „колективне личности“ (Исто, 34), односно посебног, јединственог и појединачног субјекта у међународним односима, одређеног њеном особеном културом.

Нацију истовремено можемо посматрати као идеју и као праксу, односно као идеологију и као политички систем, и оне постоје како у политичком (институционалном) смислу и у културном, кроз „представе и установе кроз које се успоставља и одржава“ (Шнапер 1996: 15). Као политичка јединица, нација се „дефинише својом сувереношћу која се врши унутра, како би се интегрисале популације које обухвата, а споља, да би се потврдила као историјски субјект у светском поретку заснованом на постојању и односима између нација као политичких јединица“, уз тежњу да „популације интегрише у једну заједницу грађана, чије постојање озакоњује деловање унутар државе и изван ње“ (Исто, 33), при чему држава на неки начин представља „оруђе нације“ (Исто, 48), и на унутрашњем и на спољашњем смислу.

За културну политику је важно да оквир националне државе подразумева у неку руку и **јединицу „јавне сфере“** подложне практичном уређивању са становишта јавних политика, и она подразумева виђење „јавног добра као места трансценденције партикуларности“ (Исто, 155), али не, наравно, и њеног укидања. Превазилажење партикуларности, као „посебних корена“, политичким, односно јавним друштвом и апстрактним, безличним установама, „не подразумева потискивање тих корена“, у смислу у ком грађански идентитет националне државе не брише друге облике колективних идентитета (Исто, 190).

Без обзира на поодмакле процесе међународних интеграција и десуверенизације, и даље важи да је „од свих облика колективног идентитета данас заједничким људским бићима, национални идентитет можда најбитнији и најобухватнији“ и да „раст космополитизма не доводи по себи до опадања национализма, а успон регионалних културних подручја нема за последицу мањи утицај националног идентитета“ (Смит 2010: 223, 269).

Без обзира на оспоравања попут оног да се „национална држава полако али сигурно своди на фикцију о етносу као последњем културном ресурсу над којим може потпуно да влада“ (Ападурај 2008: 34) и да „дугорочно гледано, национална држава може да постане другоразредни актер, јер се полако бришу границе и миграције доводе до нових, хибридних културних образаца“ (Абелес 2014: 27), чиме је отпочело „раздобље постсуверене државе“, која националну државу као носећег међународног институционалног и идентитетског субјекта доводи у питање у име „нових облика мултилатералне и глобалне политике“ и „нових, транслокалних форми солидарности“ (Исто, 129, 131), морамо имати у виду да у пракси, а посебно са све јачим суверенистичким тенденцијама широм света, **држава и даље подразумева примарну јединицу јавне сфере са институционалним и културно-идентитетским обележјима, која остаје**

основно поприште и предмет интересовања културне политике. Може се рећи да глобализацијски и миграциони токови, глобална економска нестабилност и енергетска криза националном идентитету придају и функцију реактивности у кључу Кастелсовог термина „идентитет отпора“, који изграђују они који осећају да се налазе у подређеном положају (Castells 2002: 16). Ово је посебно важно имајући у виду се већ идентитет као такав „у савременом друштву готово поистовећује са отпором према политици насилне политичко-културне идентификације“ (Василијевић и Судзиловски 2017: 125), као и унификације. На тај начин, „национална држава и поред свих глобалистичких најава о њеном крају и те како опстаје, па чак и најављује свој велики повратак“ (Симеуновић 2017: 794).

Без улажења у проблематизацију и историјат појма **националног интереса**, овде ћемо га одредити у „мекој“ варијанти као тежњу сваке појединачне државе да очува своју самосталност (суверенитет), безбедност и услове за развој, који не мора обавезно бити супротстављен тежњама других држава и који може бити подложен стварању међудржавних савеза и бити отворен за широку међународну сарадњу. У основи, национални интерес можемо одредити као „платформу на којој се граде и спроводе спољне политике држава, односно национални интерес представља оно што одређена држава жели да постигне или сачува у односу на друге државе“ (Липовац и Димитријевић 2015: 88).

Национални интерес, који ћемо овде, у складу са понуђеним одређењима нације, користити у синонимном значењу са појмом државног интереса, мора да подразумева одређен концепт, мање или више експлицитно формулисан и институционално верификован, који би морао да буде релативно широко прихваћен унутар саме државе, без обзира на њену политичку, идеолошку и сваковрсну идентитетску плуралност или партикуларне интересе појединаца и група, као и могућност спроводљивости у постојећим облицима међународних односа. Такав

интерес може бити краткорочан и дугорочан, односно, с једне стране, објективан или нужан, у смислу релативно постојаних интереса који проистичу из географских, демографских, историјских или геолошких (ресурсних) фактора и, с друге стране, субјективан или променљив, који зависи од владајуће елите, идеологије, социјалних и идентитетских фактора који подразумевају могућност променљивости. Национални интерес не мора да подразумева само израз тежњи и пројекција владајуће елите, односно владара, већ и „оно што грађани, након одговарајућег размишљања, кажу да јесте“ (Нај 2004: 200), односно он може бити „смештен у један шири демократски политички процес“, кроз „широку и јавну политичку дебату“, која истиче „легитимитет јавног мњења“ (Стојановић 151), као кључни фактор одређивања и верификације националног интереса. Треба такође имати на уму да у ери глобализације националном интересу конкуришу итекако моћни и понекад конкурентски позиционирани интереси мегакорпорација, интересних група и лобија, међународних организација, па чак и глобалних медија.³⁰

Из тога је јасно да „национални интереси нису апсолутне категорије, као и да нису универзални, односно исти за све државе“, док „пројекција националних интереса држава зависи од више фактора“ (Липовац и Димитријевић 2015: 89). Тако национални интерес, што је овде посебно битно, не може бити одређиван произвољно, већ мора почивати на одређеним историјским и културним факторима, односно историјски генерисаним идејно-вредносним категоријама, на заједничком памћењу и идентитетским формама самоодређења и саморазумевања. Значај културе за разумевање и за праксу одређивања и спровођења националног интереса, посебно је видљив у појмовима „меке моћи“ и **стратешке културе**, које у неку руку потискују „егоистички“ и „агресивни“ појам националног интереса, који баштини традицију „државног разлога“, у смеру „мекшег“

---

³⁰ Видети Miskel 2002: 100.

одређења пракси и облика којима државе одређују своју позицију у међународним односима. Ово је у складу са новијим приступима у теорији међународних односа усмерених ка **стратешко-културолошким анализама**, а које полазе од става да „традиционални рационалистичко-материјалистички теоријски модели стратешког одлучивања прикривају културне разлике између држава“ (Bloomfield 2012: 437), као и са применом метода **сложеног и стратешког мишљења у политичким анализама**, као синтезе теорије и праксе, које претпостављају „концептуално, системско, усмерено и ка новим могућностима отворено мишљење, које води ка откривању нових организационих стратегија“ (Алексеева 2012: 133).

Такође, ова произвољност не избегава се само узимањем у обзир културне традиције и идентитета при одређивању националног интереса, већ и адекватних и поузданих сазнања о реалном стању културе и друштва одређене земље, као и жељама, намерама, потребама њених грађана, у чему културна политика може имати значајну улогу.

Овај „заокрет“ ка стратешкој култури у неку руку сведочи о промени улоге културне политике у општој државној политици и политичком систему, који се од нагласка на социјалној функцији (доступност, социјална равнотежа), преко економске (развојна улога културе) премешта на безбедносну функцију културе и културне политике.

Културна политика свакако не може бити независна од општих праваца развоја постављених одређеним виђењима националног интереса, и свакако му може доприносити својим напорима у смеру хомогенизације, интеграције грађана једне земље и напорима повезаним са њеном адекватном саморепрезантацијом и репрезентацијом у међународном контексту. Ако у одређивању националног интереса полазимо од **вредности**, културна политика је ту пре свега као поље регулисања идејно-вредносних компоненти друштвеног и институционалног система, док ако

у његовом одређивању полазимо од **циљева**, културна политика као практична политика усмерена ка достизању мерљивих резултата и конкретних решења за конкретне развојне проблеме, поново може бити од значајне користи.

Јавни интерес, онако како је овде виђен, не би требало да буде супротстављен националном интересу и може, поред безбедности и економског развоја, бити схваћен као један од сегмената, односно један од три главна правца које држава следи у одређивању националног интереса.³¹

За јавни интерес у култури могло би се рећи да има повлашћено место у разматрању односа између јавног и националног интереса, односно њиховог могућег кооптирања и интеграције, с обзиром на улогу културе у идентитетским политикама и политикама меке моћи и стратешке културе, које све више постају алтернатива класичном схватању националног интереса.

Овај однос се, наравно, може проблематизовати, с обзиром на практични и конкретни фокус јавних политика, али већ смо указали како ни оне не могу бити независне како од темељних идејно-вредносних категорија једног друштва, тако ни од општег политичко-идеолошког контекста. И јавни и национални интерес нису по себи дати, него представљају конструкте, никако не произвољне и артбитрарне, који су разрађени и верификовани од стране легитимних органа власти једне државе, и у интересу државе и њених грађана је да ови концепти буду максимално усаглашени, а нипошто непомирљиво сукобљени. Важно је поменути и потенцијал облика заступања јавног интереса да коригују облике заступања националног интереса уколико би се они у превеликој мери апстраховали од потреба и могућности реалне заједнице, као и националног интереса да понуди фокус и интегративност често партикуларизованим и

---

³¹ Видети Chong-Han Wu 2017.

технификованим приступима очувању јавног интереса. У основи, и јавни и национални интерес у пракси се изражавају у циљевима постављеним у документима јавне политике, које држава усваја, с тим да се поставља питање нивоа артикулисаности, експликативности и усмерености националног интереса прокламованог од стране државе и нивоа његове системске и планске разраде унутар институционалног система.

3.8 Посебни приоритети и вредности појединачних друштава и култура

Овде је више пута речено како јавни интерес треба разматрати за сваку културу и сваку државу понаособ, полазећи од њених институционално-системских и културно-идентитетских особености. То чак важи и за питања заштите културног наслеђа или друштвене кохезије и интеграције, које нам се могу чинити универзално пожељним и применљивим у свакој држави и култури, начин уређивања, па и вредновања оваквих категорија се веома разликује од државе до државе и од културе до културе. У том смислу треба допустити могућност да појединачне државе и културе имају неке вредности до којих посебно држе или посебне проблеме са којима се суочавају, а које не могу бити сасвим уклопиве у претходно разматране области у којима се одређује јавни интерес у култури, или чак и ако могу, имају толику важност да треба да буду посебно и релативно одвојено третирани.

Та питања од посебног значаја могу се тицати одређених особености социјалне стратификације, великих друштвених разлика или подела, изразите плуралности етно-културних идентитета, постојања сецесионистичких тежњи у неким областима држава, специфичног међународног положаја у којима се држава налази (на пример, дуготрајне санкције или релативна изолација), неких важних идентитетских питања

(попут посебне пажње коју треба посветити неком елементу културног наслеђа или на пример писму и језику), идентитетски и формативно посебно важних сегмената колективног памћења (на пример, улога културе памћења геноцида за државу Израел и јеврејски народ), посебно важне улоге неке институције у развоју једног друштва или посебно важан однос између различитих колективних ентитета или институционалних равни у држави (на пример, улога Православне Цркве у Грчкој), одређених стратешки важних интегративних процеса (питање уласка неке државе у, на пример, Европску Унију може бити постављено као питање од примарног не само националног него и јавног интереса, или значајно утицати на рецепцију и разумевање јавног интереса) и слично.

4 Аспекти остваривања јавног интереса у култури

Под **аспектима остваривања јавног интереса у култури** сматраћемо основне и опште начине и приступе остваривању јавног интереса, унутар наведених оквира или области у којима се разматра и остварује јавни интерес. Аспекти у основи подразумевају **врсте инструмената културне политике** којима се остварује јавни интерес, па када говоримо о аспектима, примарно говоримо о **инструментима**, као конкретним поступцима, процедурама и средствима за остваривање одређених конкретних циљева, при чему степен постигнутости циљева мора бити подложен процени и вредновању.

Културна политика као практична политика у домену културе „подразумева употребу одређених инструмената и средстава, који омогућавају постизање одређених резултата“, односно она се „служи одговарајућим инструментима помоћу којих управља културним развојем и остварује практичне резултате“, без чега би иначе „представљала апстрактни идејни концепт који није имплементиран у практичној политици“ (Ђукић 2010: 118).

Инструменте културне политике према природи свог деловања можемо поделити на економске, правно-политичке, организационе и вредносно-идејне, а према смеру свог деловања на подстицајне (стимулативне) и сузбијајуће (репресивне) (в. Драгићевић Шешић и Стојковић 2007: 47).³²

---

³² Напомињемо да се у жаргону стратешког планирања, код нас легитимизованом у правним актима, уобичајено да се ови инструменти зову „мере“, које се у *Закону о планском систему* дефинишу као „скупови кључних и повезаних активности које се предузимају ради постизања општег или посебног циља, односно жељеног учинка јавне политике“. Овде

С обзиром на то да, како је већ речено, циљеви културне политике формулишу и одређују у складу са препознатим, односно прокламованим јавним интересом или интересима, инструменти културне политике уједно су инструменти којима се реализују циљеви од јавног интереса, односно остварује препознати и прокламовани јавни интерес у култури. Овде ћемо основне и опште групе или врсте инструмената назвати аспектима остваривања јавног интереса у култури, и за наше потребе размотрићемо три врсте инструмената за практично уређивање јавног интереса у култури, односно три аспекта, уз инсистирање на њиховој неодвојивости и потреби за што већим степеном њихове систематске и системске интегрисаности. Ти аспекти су, према оваквој подели: **правно-институционални, економски и планско-стратешки** Иако би, у аналогiji са наведеном класификацијом инструмената културне политике, било легитимно говорити и о идејно-вредносном аспекту, овде се њиме нећемо одвојено бавити, **идејно-вредносни аспект** одређивања јавног интереса смештајући на својеврсну метараван, која прожима и унеколико одређује све друге аспекте, односно све друге врсте инструмената остваривања јавног интереса. Стога у наставку нећемо толико наводити и образлагати конкретне инструменте колико назначити контекст њихове употребе, као припрему за детаљнију разраду.

4.1 Правно-институционални аспект

Културна политика није независна од целине државног система и она мора бити регулисана на основу и у оквиру правно-институционалног система државе, нормативном регулацијом спроведеном кроз законска, подзаконска и нормативна акта донесена на основу легалне процедуре од

ћемо у оперативно и даље користити терминологију коришћену у цитираним теоријским изворима.

стране легитимних државних власти, односно надлежних органа управе и установа. Држава путем правних аката уређује „друштвене односе који су битни за стабилност друштва, питања од јавног интереса и питања која се тичу личне, социјалне и имовинске сигурности грађана“ (Ђукић 2010: 153).

Са становишта културне политике, правни акти дају општи институционални оквир и ресорни идентитет овом виду јавне политике, који обухвата и оквир могуће сарадње са другим ресорима у држави и свим другим актерима у земљи и иностранству. Правни оквир никад није апстракција неповезана са стратешким одређењима државе, и подразумева политичку вољу и рецепцију државног интереса, као и одређени идеолошки и идејно-вредносни оквир и активну рецепцију међународног контекста. С правом се истиче међузависност правне и економске сфере уопште, па тако и у сфери јавних политика, јер нити економске мере могу бити доношене и реализоване произвољно и изван правног регулаторног поретка, нити правни акти могу бити апстрактне пројекције независне од економског поретка, околности и могућности. Такође, „законодавство мора бити усклађено са стратешком визијом која представља дугорочни идејни оквир развоја културе“ (Исто, 156).

С обзиром на то да „примена финансијског инструмента, посебно када је реч о јавним фондовима, мора имати правни основ“, може се рећи да су „закони заправо основни инструменти спровођења јавних политика“, који „дефинишу идентитете, пожељно понашање, али и санкције за непожељно понашање“ и представљају „правила у правилу, спецификујући обрасце и процедуре деловања којих се појединци, групе и заједнице морају придржавати“ (Вукановић и Стојановић 2018: 10).

Из овога се види како **правни систем није независан од идејно-вредносних основа** једног друштва и „рефлектује његове фундаменталне вредности и нормативни поредак“, док „однос права и културе не губи на

сложености и деликатности“ ни када се култура од општег појма „сузи на рад институционализованих форми (установе и организације цивилног друштва), које посредују у процесима учења заједничких значења, те откривања кроз која се стварају нова значења“ (Исто, 11). Правни систем у савременој држави се ипак разликује од система обичајности и мора се разликовати и од појма и праксе владајуће идеологије, задржавајући одређени степен апстрактности (формалности), универзалности (опште применљивости, једнакоправности) и институционализације (процедуралности) које није конститутиван за сферу обичајности, укључујући ту и морално-етичку нормативност.

Добри и ефикасни закони сами по себи спадају у домен јавног интереса у свакој држави и друштву, дакле креирање и усвајање оптималног правног акта може се назвати јавним интересом по себи. Закон, како је речено, није потпуна апстракција и он, као и сама намера да се он донесе и усвоји, укључује извесне идејно-вредносне компоненте. У том смислу се може рећи да правни акт није ту само да штити права и интересе грађана, већ неминовно промовише и подстиче извесне вредности, па и замисли о уређењу друштвеног живота који почивају на тим вредностима. **Правни акти креирају оквир за остваривање јавног интереса и потенцијално маркирају области или назначавају исходе за које законодавац сматра да су од јавног интереса.**

Када је културна политика у питању, то је посебно важно, јер практично уређивање културе као система не може бити независно од одређеног вредносног оквира. При томе треба имати на уму да на уређивање културе не утичу само правна акта из домена културе, него и општа правна акта и она која припадају другим ресорима, што обавезно треба имати на уму при конципирању и доношењу свих докумената ове врсте. Општи законски акти и акти из надлежности других ресора треба да имају у виду културу, као што и закони из ресора културе треба да имају на уму општи

законски оквир и законе из других сектора, а који могу имати импликације на регулацију културе. **Развијена правна свест актера у култури подразумева осећај за јединство система и међузависност његових елемената, као и неопходност да се систем, као и његове измене и трансформације, морају заснивати на чврстим правним темељима, а евентуално уочени појединачни проблеми сагледати из угла система у целини, односно сагледати њихову зависност од проблема системске природе.**

Може се рећи да **правно-институционални систем представља основ структуре, „костур“ сваког другог система, систем (унутар) система**, односно да је сваки друштвени и државни систем, па и систем културе, у највећој мери структурисан правно-институционалним формама, односно својом правно-институционалном компонентом, без које се не може ни говорити о постајању било ког друштвеног и државног система. Правни документи и чиновни јесу одговор на друштвене промене, тенденције, развојне амплитуде, али су подједнако и „инструмент њиховог остваривања“ (Исто, 24). Наравно, правно-регулаторни инструменти нису једини инструменти у имплементацији јавне политике и остварењу њоме прокламованог јавног интереса, па и поред великог значаја овакве регулације на друштвени развој, он не сме бити „монополизован правом“, па су „економски подстицаји, структурална и институционална подршка, као и едукативни програми неопходни за успешне стратегије имплементације“ (Исто, 26). У том смислу, већ у самом процесу креирања закона мора се водити рачуна о јавном интересу, укључивањем подједнако његове вертикалне и хоризонталне димензије, вертикалне која подразумева „укључивање различитих нивоа власти у тај процес, свих оних који ће бити у обавези да тај закон примењују“ и хоризонталне, која се односи на „сарадњу различитих ресора да би се закон који се креира ускладио са постојећим законима из других области“ (Исто, 17), подразумевајући

узимање у обзир сазнања и ставова струке и интересе свих заинтересованих актера, а пре свега оних надлежних за примену закона и оних чија делатност представља предмет закона.

4.2 Економски аспект

Економски аспект сачињавају **економски инструменти културне политике**, односно остваривања јавног интереса у култури, који, у најкраћем, јесу „сви они инструменти који се исказују мерљивим финансијским издвајањима из државног буџета или из других извора које законодавна државна власт предвиди законодавним одлукама“ (Ђукић 2010: 135). Овај вид уређивања јавног интереса привлачи највећу пажњу јавности и готово се поистовећује са јавним уређивањем као таквим. Он, наравно, не може бити независан од правно-институционалног оквира, па ни од те врсте инструмената културне политике, као ни од планског система и инструмената и општих идејно-вредносних координата и политичко-идеолошких опредељења државних власти.

Питање шта је то шта треба финансирати јавним средствима у име јавног интереса у суштинском смислу проистиче из одређене идеје о односу државе и друштва према култури као ресору, из идеје о њеном месту, улози и вредности у држави и у друштву.

Правно-институционалним инструментима могу бити уређивани различити облици економске подршке и подстицаја културном стваралаштву и делатности, па поред директних финансијских издвајања то могу бити и фискалне мере подстицајне за економску подршку култури, креирање милеа за лакше, фискално и административно растерећеније пословање у овој области, али сви они директно или индиректно зависе од

буџетског система и квалитативних и квантитативних пројекција потенцијалних ванбуџетских давања у ове сврхе.

Финансијска издвајања у принципу подразумевају „буџетска и ванбуџетска давања усмерена ка директним и индиректним корисницима буџета“, која се усмеравају на различите начине, „почев од финансирања материјалних трошкова, личних примања запослених, преко финансирања пројеката, до стипендија, награда и других облика давања финансијских средстава“ (Исто, 136).

Економским инструментима не уређује се само делатност јавних установа, већ и самостална уметничка делатност, делатност организација цивилног друштва и приватног сектора, на основу става да нису само јавне установе те које осварују јавни интерес у култури, односно немају монопол на остваривање, па и на саму перцепцију јавног интереса. Данас, нарочито у контексту Европске Уније, доминира став да „све иницијативе у култури, укључујући и оне које долазе из приватног и цивилног сектора, учествују и одговорне су за креирање јавне сфере, као и за осмишљавање, теоретизацију и остваривање јавног интереса“, односно да „сви актери треба да буду проактивни у креирању јавне сфере (њеног економског, друштвеног и политичког аспекта), а пут ка достизању тог циља је јачање свих облика партиципације, а посебно у процесу доношења одлука“ (Михаљинац и Ђорђевић 2018: 219).

Могло би се поједностављено рећи да **су јавне установе у принципу у обавези да својом делатношћу остварују препознати и прокламовани јавни интерес**, односно да усмерено делују у смеру његовог остваривања, док остали облици културних делатности то не морају обавезно да чине, с тим што ће то имати импликације на степен подршке које ће такве делатности имати од стране државних органа, тела и установа. По правилу, **држава би јавним средствима требало да подржава и подстиче само оне**

производе и делатности за које на основу прецизних и прокламованих критеријума препознају да су у складу са јавним интересом. То и јесте најконкретнији и најмерљивији, али и потенцијално најпроблематичнији, исход културне политике, односно уређивања јавног интереса. Финансирање, као и економски аспект културне политике, наравно, не може бити њен циљ, али је вероватно највидљивији и најнефективнији вид подршке и подстицања културног стваралаштва и деловања, односно подршке и подстицања развоја културе у целини.

Својом културним политиком држава може подржавати и подстицати културно стваралаштво и делатност за које процени да је од јавног интереса, док за оне које то нису може не подржавати, али не и дестимулисати, и може их дестимулисати, ако сматра да су противни јавном интересу, с тим да би принцип јачања одређених вредности увек требало претпоставити забрањивању неких других. Овде се у начелу ради о проблему вредновања, који се тиче **разграничења између онога што у култури представља јавни интерес, самим тим подложним јавно-институционалној регулацији, од онога што се сматра легитимним културним изразом али није препознато као јавни интерес, или онога што би у култури могло бити препознато као противно јавном интересу.** Подразумева се да држава већ у процесу осмишљавања одређених мера и доношења одлука треба да оствари широку комуникацију са свим заинтересованим актерима, али државни органи задржавају политички легитимисано и законски дефинисано право (и одговорност) за доношење коначних одлука и њихову реализацију.

Овде је веома важно критеријуме вредновања јавног интереса не поистоветити са идеолошким, партијским или интересно-групашким, као и пронаћи начине да њихова конкретна примена буде колико је год могуће независна од утицаја који би валидност самих критеријума или механизма њиховог спровођења озбиљно довела у питање. Критеријуми вредновања

треба да буду засновани на целовитом сагледавању културне продукције и њеном озбиљном промишљању, како неки изражајни и продукциони облици не би били априори искључени из домена јавног интереса, пре свега када су у питању производи и делатности из домена или домена блиским маргиналним или популарним културним формама.

У економске инструменте од јавног интереса спада и стварање повољније климе за приватни сектор и предузетништво у култури, чак и када одређени производи тог деловања нису препознати као производи од јавног интереса, што у принципу важи и за делатност организација цивилног друштва. Такође, држава не мора обавезно да ускрати финансијску подршку тржишно потенцијално исплативим производима, уколико процени да је постојање тог типа продукције од јавног интереса.

Карактер и ефикасност економских инструмената у култури умногоме зависе од општег економског миљеа и стања економских слобода, где се може сматрати да „остваривање економских слобода и побољшање материјалног положаја уметника и креативаца“ представљају предуслове „унапређења разноликости културних израза и одрживог културног развоја“ (Микић 2018: 248). Без обзира на идеолошки контекст, остаје неспорна повезаност економског аспекта културе са општим економским контекстом и ширим друштвеним и културним окружењем, као и утицај економских мера на све аспекте остваривања јавног интереса, укључујући и оне вредносног карактера.

Ни питање економског приступа културном наслеђу није непроблематично и такође се тиче критеријума вредновања и начина културне активације наслеђа, с тим да се сложеност питања увећава када говоримо о финансирању савременог уметничког стваралаштва или шире схваћене области културе. На том питању се можда најочигледније види

дихотомичност између економске и културне вредности, која је у основи може бити схваћена као главни проблем културне политике у целини.

Културно наслеђе свакако може имати економску вредност, као употребну и неупотребну, може подстицати локални и општи економски и друштвени развој, као и **културну вредност** чији су саставни делови естетска, духовна, друштвена, историјска, симболичка, аутентичка и позициона вредност (в. Трозби 2012: 109-113). Ипак, како је већ поменуто, културно наслеђе није нешто подразумевано и унапред дато, него нешто што се осмишљава у ширем културном, историјском и друштвеном контексту, са чим је усклађено и питање како културног, тако и економског вредновања, а које почива на одређеном виђењу јавног интереса.

Следеће по сложености представља питање економског уређења културне партиципације и разноликости, док свакако најсложеније питање представља економско уређење савременог стваралаштва и креативних индустрија. **Питање критеријума вредновања са становишта јавног интереса на неки начин јесте најосетљивије питање културне политике као такве и њен највећи задатак, а која се тиче усаглашавања и потенцијалног „превођења“ „мерљивости“ (квантитет) исхода економског вредновања и „немерљивости“ (квалитет) исхода вредновања из домена културних вредности.** У овом случају највидљивије је колико економски аспект, његова примена и дometи зависе од осталих аспеката остваривања јавног интереса, и до које мере је прожет оним што смо означили идејно-вредносним мета-аспектом. **Иако најконкретнији, најпрактичнији и најмерљивији, економски аспект, односно инструменти којима се служи, представља највидљивији појавни облик сваке културне политике и неки начин је репрезентује као целину, због чега је од кључне важности његово прецизно и системско повезивање са свим другим аспектима културне политике, а пре свега са прецизно дефинисаним јавним интересом у култури, а који**

треба да буде интегрисан са целовитим идејно-вредносним одређењима на државном ниву, правно-институционалним системом и целином економског система, укључујући посебно буџетски.

4.3 Планско-стратешки аспект

Да би били успешни и ефективни, правни и економски инструменти не би смели бити примењивани произвољно и од случаја до случаја, већ је потребно планско и систематско осмишљавање њихове примене. Културна политика, као и свака јавна практична политика усмерена ка остваривању конкретних циљева, по себи подразумева плански приступ, у тој мери да се може рећи како су **јавна политика и стратешко планирање практично синоними**.

Планирање се може сврстати у ширу групу организационих инструмената, који се користе „да би се одредио и усвојио идејни концепт културне политике, као и да би се усвојени концепт практично имплементирао“, и они примарно „омогућавају прецизно планирање свих неопходних активности и њихово спровођење како би се постигли жељени резултати“ (Ђукић 2010: 120).

Планирање постоји на свим нивоима конципирања и спровођења културне политике, али њен најважнији вид је **стратешко планирање**, које се одликује целовитошћу, обухватношћу и релативном дугорочношћу, посебно када је у питању општа стратегија националног обухвата. Оно такође подразумева да је „одлучивање везано за кључна питања културног живота и развоја засновано на експлицитно формулисаном стратешком документу“, који по дефиницији садржи „идејни концепт културне политике, као и план потребних активности и финансијских средстава

којима ће план бити остварен“, и чија је основа „анализа постојеће ситуације“ (Исто, 121). **Основни елементи стратешког плана** су сврха (мисија и визија), одабране стратегије (избор могућности које допринесе остварењу мисије и визије), циљеви и приоритети, план активности, финансијски план и критеријум евалуације“ (Исто, 126). Ово у начелу одговара схватању стратегијског планирања као фундаменталне функције сваког система, са становишта студија безбедности, студија одбране и стратегијског менаџмента, а чије основне елементе представљају стратегијски и доктринарни документи и процес израде и примене стратегијских планова, а основне фазе стратегијска процена, стратегијско усмерење, израда стратегијских планова и извршење стратегијских планова (Ковач и Стојковић 2009).

Стратегију смо дефинисали као „документ јавне политике којим се на целовит начин утврђује стратешки правац деловања у конкретној области планирања и спровођења јавних политика“, док је **стратегија развоја културе** у том смислу „основни плански документ културне политике као јавне политике у области културе, односно документ планског и систематског практичног уређивања јавног интереса у области културе и планског и систематског одлучивања о свим питањима повезаним са развојем културе у једном друштву“ (Вукићевић и Коларић 2018: 278).

Стратегија мора заступати и пројектовати јавни интерес, односно бити усмерена ка постизању друштвено прихватљивих циљева, па у том смислу њен предлагач мора бити свестан неопходности релативно широке друштвене сагласности око садржаја и кључних усмерења оваквог свеобухватног документа, као и тога да се он тиче целог друштва и свих институционалних и појединачних актера у културном животу. То подразумева да се у њој, поред планског приступа мерама и активностима министарства и установа културе, важно место треба посветити стварању

подстицајног окружења за деловање свих актера у култури, укључујући цивилни и приватни сектор.

Системска природа овог документа подразумева и свест да се он и у институционалном смислу тиче целог друштва, и да његова реализација не може зависити само од институционалних надлежности једног одређеног министарства. У том смислу, стратегија треба да нагласи важност сарадње различитих сектора и ресора, као и свих нивоа власти у држави, али и сарадње на међународном нивоу. Поред конкретних предлога у том циљу, стратегија би требало да садржи и елемент антиципације, подстицаја, позива свим заинтересованим актерима на усмерено деловање у правцу остварења пуних потенцијала културе. Стратегија би у том домену требало подстиче на друштвено генерисање културног стваралаштва, не ограничавајући се на улогу државних механизма у уређивању и нормативизацији културне производње и културних пракси.

Стратегија, такође, није само нормативни документ који друштву намеће неке готове обрасце, него представља одговор, односно реакцију на уочене проблеме и потребе система културе и друштва у целини. Овакав документ би јавни интерес требало да заступа начелним усмерењем према конкретним инструментима и мерама за решавање конкретних питања, а не према промовисању или оповргавању готових идеолошких образаца. При изради стратешког документа треба имати на уму важност конкретне и реалистичке културне политике, засноване на релевантним истраживањима и анализама, усмерене ка конкретним решењима која унапређују културни живот и одговарају на стварне потребе друштва. Културна политика, према томе, не би требало да представља полигон за апстрактне идеолошке расправе, већ да предлаже конкретне инструменте за развој културе, чему би стратегија и требало да служи.³³

---

³³ Видети Вукићевић и Коларић 2018.

Стратегија као таква представља начин решавања одређеног што конкретнијег могућег проблема и може се заснивати на загонетки (трага се за једним оптималним решењем), дилеми (нуде се два могућа решења или се опредељује за једно од два могућа решења), компензаторској релацији (више могућих решења, од којих добици на једној могу компензовати губитке на другој страни, односно избору другачијег решења) и парадоксу (истовремена истиносна релација два на изглед противречна или узајамно искључива чиниоца) (Оцић 2014: 12-13). Три суштинске димензије стратегије су при томе стратешки процес, који одговара на питања „како“, „ко“ и „када“, стратешки садржај, који одговара на питање „шта“ и стратешки контекст, који указује „где“ се одвија стратешки процес и где је уклопљен стратешки садржај (Исто, 15).

Стратегија, као концепт свестан контекста, представља систем који се заснива на равнотежи између релативне постојаности и закономерности с једне и променљивости и адаптабилности с друге стране, као и између дискурзивности и концептуалности, с једне и применљивости, прагматичности и оперативности, с друге стране, који представља модел што је могуће аналогији сложености и хетерогености свог предмета и његовог окружења.³⁴ Поред обухватности, стратегија треба да нуди јасне одговоре и применљива решења, мора имати јасан идејно-вредности фокус и укључивати механизме вредновања њоме пројектованих циљева.

Стратегију, са структурално-семиотичког становишта, можемо сматрати моделом, при чему модел најједноставније дефинишемо као „аналогон неког објекта ако и када у процесу сазнања служи уместо самог објекта, помоћу кога се и на којем се могу обављати извесне сазнајне радње без присуства објекта“ (Петковић 1984: 178), док под моделовањем или моделизацијом можемо сматрати „пресликавање бесконачно сложене

---

³⁴ Видети Матејић 2014.

стварности на један уређен систем са коначним бројем елемената и њихових међусобних односа“ (Петковић 1996: 78). Стратегија се на тај начин може динамично описати као процес преласка, трансформације од описног модела који пресликава затечену ситуацију у одређеној области, овде конкретно у систему културе једне земље, преко оријентационог модела који нуди избор различитих решења, ка пројективном моделу који пројектује одабрано пожељно решење, односно стање система које би требало достићи.

Модел је по дефиницији систем, односно појава и ентитет системског реда, па као и сваки систем одликује се особинама и функцијама редукције комплексности, апстраховања, као и релационистичким и пробабилистичким својствима, која моделе спознаје везују за појмове односа и могућности. Стратегија се потпуно уклапа у виђење система као „хеуристичке схеме анализе деловања, која служи откривању алтернатива“ (Луман 1998: 35). Систем, поред тога што настаје као резултат одређеног процеса, свакако поседује и структуру, која се најлакше може описати као принцип уређености одређеног система, при чему можемо рећи да се „систем конструише на основу разликовања варијантног и инваријантног, док у структуру, унутарњу организацију система, улазе само инваријантне јединице и односи“ (Петковић 1984: 240). Не постоје системи без структуре, а „системске структуре морају у себи бити проблематичне и набијене напетостју јер, иначе, не могу прихватати проблематику околине, не могу је интегрисати у систем и учинити је подобном да се о њој одлучује“ (Луман 1998: 52). Односно, не може постојати неки принцип унутрашње уређености система који би био равнодушан према „захтевима“ околине коју тај систем „уређује“, што је веома важно са функционалну операбилност стратегије као текста и као документа (текста који добија институционалну потврду и учинак).

Са становишта државне јавне политике, односно система јавних политика или планског система државе, свака појединачна стратегија, па и она посвећена култури, представља елемент система (подсистем) усаглашен са другим елементима система и основном усмереношћу система у целини. Овакав систем држава углавном развија у циљу унапређења јавне управе, али он се посредно или непосредно тиче и других актера јавних политика, односно јавнополитичке сфере једне државе у целини.

Самим тим, стратегија културе мора бити усаглашена са стратегијама у надлежности других ресора, а мора се узимати у обзир и надлежности других ресора у спровођењу мера које пројектује. Ван домена јавних политика, стратегија културе морала би имати у виду и сваку врсту експлицитног и документованог излагања стратешких циљева државе у целини, односно како државне стратегије развоја, уколико у експлицитном виду постоји, тако и докумената који дефинишу носеће државне и националне интересе. Ово би у пракси морало да се подразумева и подразумева се, с тим да се наше инсистирање на усаглашености пре тиче застаупања потребе за целовитом идејно-вредносно заснованом, систематском и стратешком визијом државне политике и потребе за успостављањем јединствене стратешке визије на државном нивоу.

5 Рецепција јавног интереса у културној политици Србије

О културној политици имплицитно можемо говорити од обнове српске државности у деветнаестом веку, с обзиром на важну улогу културе за стварање модерне српске нације. У првом реду то се одвијало кроз рецепцију прошлости и културно памћење као потврду континуираног трајања јединствене идентитетске целине коју можемо означити као српску, затим кроз обликовне утицаје иностраних култура и најзад, кроз улогу културе у трагању за новим формама саморазумевања и самосвести прилагођених савременим глобалним околностима, тежећи за помирењем између очувања сопственог идентитета и отворености према доминантним светским токовима, уз жељу да тим токовима и наша култура понуди свој допринос. Међу најважнијим захватима у култури деветнаестог века било је питање језика и писма, затим рецепције српске народне културе, подизање образовног нивоа становништва и рад на повећању компетенције кадрова у образовању и администрацији и изградња културних и образовних установа прилагођених новим потребама.

У Краљевини Југославији култура је имала важну улогу у стварању и интеграцији нове, етно-културно и верски сложене државе. Може се рећи да се улога и рецепција културе у Краљевини Србији и Краљевини Југославији „поклапала са национално-еманципаторским периодом културе политике“, чија су „основна сврха и смисао били садржани у томе да се створе услови за културно стваралаштво и његову дифузију и комуникацију, како би се новостворени државни и национални идентитет учврстио кроз изградњу новог културног живота“ (Ђукић 2010: 183). С тим што се може рећи да је култура у Краљевини Србији тежила еманципацији од утицаја османске окупације у смеру изградње српског националног идентитета, који би био у

складу да изградњом српске националне државе, док је култура Краљевине Југославије тежила афирмацији новог (над)националног идентитета, чији је један од услова била и „еманципација“ од доминантног формативног и хегемонског утицаја српске културе.

После другог светског рада, у социјалистичкој Југославији, после периода такозване агитпроп културе, са развојем пројекта социјалистичког самоуправљања културна политика се определила за један облик концепта демократизације културе, по француском узору и пратећи и сарађујући са међународним организацијама и у складу са међународним нормама у њеном дефинисању и спровођењу. У овом периоду култура је имала важну улогу, која је суштински тежила „изградњи новог идејно-вредносног система, трансформисаних друштвених односа, па и ‘новог човека’“ (Коларић и Вукићевић 2018: 1236), при томе начелно не негирајући културне идентитете различитих „народа и народности“, односно етно-културних заједница које су сачињавале заједничку државу, с тим да су у пракси културно памћење и културно стваралаштво било снажно идеологизовани.³⁵

Деведесетих година, у Србији, тада у оквиру Савезне Републике Југославије, култура није имала наглашенију доктринарну улогу и могло би се рећи да је културни систем био обележен делимичним раскидом са идеолошким оквирима претходног периода, делимичном тенденцијом у смеру национално заснованог колективног идентитета у комбинацији са и даље снажним наднационалним (југословенским) идентитетским обрасцима, увођењем тржишних принципа, централизацијом у одлучивању и прилагођавањем оквирима парламентарног вишепартијског система. У том периоду свакако није постојала планска политика у култури и једино се може говорити о постојању извесних системских напора да се очувају

---

³⁵ Видети и Димић 1988 и 1997; Ђукић 2017; Докнић 2013.

културне установе упркос тешким економским и политичким околностима, да се очува колико-толико одржив социјални положај уметника и радника у култури и да се обезбеди каква-таква комуникација српске културе са светом и изван културни плурализам. Ако је у монархистичком периоду култура имала национално-еманципаторску и интегративну, а у социјалистичком идеолошки-формативну улогу, у Србији деведесетих је било тешко говорити о некаквој системској улози културе у друштву. При томе треба имати на уму да култура и културна политика овог периода тек треба да буде детаљније истражени, па су сви закључци које можемо извући донекле условни.

Уласком у нови миленијум, са политичким променама које су Србију политички и економски усмериле према Европској Унији, културна политика добија систематске обресе усклађене са таквим тенденцијама, односно добија незанемарљиву улогу у процесу европских интеграција.³⁶ Такође, нарочито по престанку постојања заједничке државе са Црном Гором, културна политика ће, нешто мање наглашено, почети да добија и национално-еманципаторске елементе, да наглашенијом пажњом посвећеном српском националном и културном идентитету.

У основи, можемо рећи да се **улога и значај културе у историји модерне српске државе сагледаван кроз призму модернизације и националне еманципације и интеграције, са периодима наднационалних интегративних тежњи.** У периоду социјалистичке Југославије култура је имала најснажније изражену идеолошку функцију као битан елемент у процесу изградње одређене визије човека и друштва, док је у периоду деведесетих култура била најдаља од идеолошке функционализације, али и од јасног и планског сагледавања улоге и значаја која би култура требало да има у друштву, односно са недефинисаним и

---

³⁶ Видети Ђукић 2010: 223-234.

непрокламованим идејно-вредносним аспектом, који би јасније одредио улогу културе у друштву, а тиме и циљеве културне политике.

На тај начин и појам јавног интереса, како га овде разумемо, почео је да се користи релативно скоро. У основи, у монархистичком периоду можемо рећи да је јавни интерес идентификован са националним, који се огледао и паралелним токовима модернизације и националне еманципације, док је у социјалистичком периоду он био изједначен са идеолошким циљем изградње новог друштва. У новом миленијуму је, слично тежњама социјалистичког самоуправљања, рецепција јавног интереса са државног премештена на друштвени ниво, али је подједнако дошло и до институционализације питања јавног интереса, односно наглашавања државне улоге у његовом одређивању и уређивању, укључујући и тежњу ка институционализацији идентитетског сегмента рецепције јавног интереса.

Укратко, данас доминантно схватање јавног интереса можемо одредити преко институционализације, у смислу тежње да је држава у широком партиципативном процесу и у складу за међународним документима, нормама и праксама надлежна и одговорна за уређивање јавног интереса у својим границама, укључујући ту и његов идентитетски сегмент, као и преко социјализације, у смислу разумевања друштвене генерисаности јавног интереса, који није резултат само норматива „одозго“, него у унутардруштвених процеса „одоздо“, као тежњи усмерених ка конкретним циљевима блиским највећем могућем броју грађана, широком учешћу грађана у култури и афирмацији стваралаштва. Рецепцију јавног интереса у том смислу можемо сагледати кроз токове 1) модернизације, односно друштвеног развоја и међународног учешћа и сарадње, 2) социјализације, односно партиципативности и креативности, најзад, 3) очувања и промовисања културног идентитета. Најконкретније, култура је у јавном интересу ако доприноси друштвеном развоју и отворености за сарадњу са другим

културама, широкој друштвеној партиципативности и стваралаштву и очувању и промовисању културног идентитета. Подразумева се да су ови елементи у одређеним периодима и из одређених перспектива различито наглашени и имају различит значај, као и да практични исходи у приличној мери могу разликовати од прокламованих циљева.

У *Закону у култури Републике Србије*³⁷ јавни интерес је, означен термином „општи интерес“, уведен већ у општим одредбама у Члану 1, у ком се одређује природа и сврха предметног закона: „Овим законом утврђује се општи интерес у култури, начин остваривања општег интереса у култури и обављање културних делатности, права, обавезе и одговорности Републике Србије, аутономних покрајина и општина, градова и града Београда у култури, као и услови за деловање свих субјеката у култури“.

Сам смисао закона се, дакле, одређује полазећи од утврђивања и начина остваривања јавног интереса у култури наше земље. Закон је ту да утврди шта је то јавни интерес у култури и на који начин се он остварује, чиме се овај правни акт, односно правно-институционални инструмент поставља као најважнији инструмент културне политике у држави, који утврђује, осмишљава и операционализује јавни интерес, укључујући и његов идејно-вредносни (мета)аспект.

У Члану 3 *Закона о култури* одређује се начела на којима се заснива јавни интерес, и то на следећи начин:

„Република Србија стара се о остваривању општег интереса у култури и о спровођењу културне политике као скупа циљева и мера подстицања културног развоја који се заснива на следећим начелима:

1) очување културног и историјског наслеђа;

³⁷ „Службени гласник РС”, бр. 72 од 3. септембра 2009, 13 од 19. фебруара 2016, 30 од 23. марта 2016 - исправке, 6 од 24. јануара 2020, 47 од 10. маја 2021, 78 од 3. августа 2021.

- 2) слобода изражавања у културном и уметничком стваралаштву;
- 3) подстицање културног и уметничког стваралаштва;
- 4) отвореност и доступност културних садржаја;
- 5) уважавање културних и демократских вредности локалне, националне, регионалне, европске и светске традиције;
- 6) заштита и унапређење културне разноликости и јачање интеркултурног дијалога;
- 7) јачање капацитета културе и њених веза са другим областима (образовање, наука, туризам, спољни послови, омладина и др.) и интегрисање културног развоја у социо-економски и политички дугорочни развој демократског друштва;
- 8) демократичност културне политике;
- 9) равноправност субјеката у оснивању установа и других правних лица у култури и равноправност у раду свих установа и других субјеката у култури;
- 10) децентрализација у одлучивању, организовању и финансирању културних делатности у складу са културном политиком;
- 11) аутономија субјеката у култури;
- 12) подстицање одрживог развоја културне средине као интегралног дела животне средине;
- 13) неговање културе сећања, за чију примену је надлежан музеј жртва геноцида;
- 14) подстицање развоја међународне сарадње и размене у култури, мобилности уметника и прихватања добрих пракси, у циљу јачања креативности и иновативности актера у култури;

15) употреба информационе и комуникационе технологије и умрежавање установа културе и свих субјеката у култури.“

Оваква листа начела садржи поменуте елементе модернизације, социјализације и идентитета у препознавању јавног интереса, с тим да је у идејно-вредносном и идеолошком смислу овакво виђење јавног интереса у највећој мери усмерено ка општем циљу демократизације друштва, толико да је успостављена недвосмислена идентификација између културних и демократских вредности. Дакле, понуђена начела несумњиво одражавају опредељење према културној демократији, односно тако усмереној културној политици, али још у већој мери афирмишу улогу културе у демократизацији друштва, и то по моделу Европске Уније. Можемо рећи да представљени члан Закона унеколико представља правно-институционалну верификацију улоге културе у процесу интеграције Републике Србије у Европску Унију, која је у тренутку доношења Закона представљала несумњиво прокламовано стратешко опредељење наше државе. Такође, приметно је да је у каснијим изменама и допунама Закона, у овом члану већа пажња поклоњена идентитетском елементу културне политике, односно осмишљавања јавног интереса, а приметан је и напор да се јавни интерес темељи и на афирмисању системских институционалних решења, чија ефективност би сама по себи унеколико представљала јавни интерес, као и на улози културе у општем друштвено-економском развоју.

У складу са представљеним начелима, у Члану 6 Закона, на следећи начин су дефинисане активности за које предлагач сматра да су у јавном интересу у домену културе, односно које одређују шта представља јавни интерес у култури наше земље:

„Општи интерес у култури обухвата:

1) стварање могућности за интензиван континуиран и усклађен културни развој;

- 2) откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији;
- 3) стварање услова за развој и подстицање савременог културног и уметничког стваралаштва;
- 4) стварање услова за заштиту и коришћење српског језика и ћириличног писма;
- 5) стварање услова за очување, развој, богаћење и промовисање културног наслеђа;
- 6) откривање, евидентирање, прикупљање, истраживање, утврђивање, чување, одржавање и коришћење културних добара;
- 7) спровођење мера заштите културних добара, вођење регистара културних добара, вођење општег инвентара наслеђа Републике Србије;
- 8) истраживање, очување и коришћење добара од посебног значаја за културу и историју српског народа, која се налазе ван територије Републике Србије;
- 9) изградњу јединственог библиотечко-информационог система и матичне функције у библиотечкој делатности;
- 10) изградњу и унапређење јединственог информационог система у области заштите културног наслеђа;
- 11) изградњу и унапређење установа у области заштите културног наслеђа;
- 12) финансирање делатности установа културе и установа заштите чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе;

- 13) програме и пројекте установа културе, удружења у култури и других субјеката у култури који својим квалитетом доприносе развоју културе и уметности;
- 14) обезбеђивање услова за доступност културних садржаја;
- 15) подстицање и подршку заштити и унапређењу културних израза који су резултат креативности појединаца, група и друштва Срба у иностранству;
- 16) подстицање, унапређење и стварање услова за развој међународне културне сарадње;
- 17) стварање услова за слободан проток и размену културних израза и садржаја;
- 18) подстицање иновативности и креативности у култури;
- 19) подстицање и подршку међународним активностима установа, појединаца, група, организација, професионалне и креативне размене, у циљу побољшања међународног угледа државе, путем културе;
- 20) подстицање стручних и научних истраживања у култури;
- 21) спровођење и унапређивање едукације у области културе;
- 22) подстицање примене нових технологија у култури и дигитализације;
- 23) подстицање процеса дигитализације и развоја дигиталне истраживачке инфраструктуре у области заштите културног наслеђа и уметности;
- 24) подстицање младих талената у области културног и уметничког стваралаштва;
- 25) стварање услова за подстицање самосталног културног и уметничког стваралаштва;
- 26) подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва;

- 27) подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури;
- 28) подстицање културног и уметничког стваралаштва особа са инвалидитетом и доступности свих културних садржаја особама са инвалидитетом;
- 29) регулисање тржишта у области културе и подстицање спонзорисања, меценарства и донаторства у култури;
- 30) подстицање развоја креативних индустрија;
- 31) подстицање културног и уметничког стваралаштва друштвено осетљивих група;
- 32) подршка установама културе у међуресорној сарадњи;
- 33) друга питања утврђена законом као општи интерес у области културе.

Средства за остваривање општег интереса у култури обезбеђују се у буџету Републике Србије, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе.“

Јавни интерес је на овај начин представља кроз активности ресорног министарства и надлежних тела и установа, финансираних из буџетских средстава на националном, регионалном и локалном нивоу. Активности ресорног министарства се углавном именују као „подстицање“ и „стварање услова“, чиме се државној управи не придаје прескриптивни, него подстицајни карактер. Министарство, дакле, не прописује шта и како треба чинити, али оставља себи право да подржи оне производе и делатности за које процени да су од јавног интереса и да створи системске услове за културну делатност и производњу, а тиме потенцијално и остваривање производа и активности од јавног интереса. Приметно је такође да је у Члану

6 Закона идентитетски сегмент културне политике значајно наглашенији и развијенији него на листи начела у Члану 3.

Набројане активности укључују све, правно-институционалне, економске, стратешко-планске и идејно-вредносне инструменте остваривања јавног интереса, али исход већине активности заправо је у финансијским инструментима, који су и посебно издвојени у последњем ставу Члана 6. Јавни интерес се у овом члану, видимо, дефинише кроз активности ресорног министарства, односно државе, усмерене према областима и делатностима којима се потенцијално остварује јавни интерес у култури. Конкретни критеријуми вредновања јавног интереса у набројаним областима нису наведени у Закону, што се вероватно није ни могло очекивати, односно што није ни улога правног документа овог нивоа. **Ипак, претерано широко постављање јавног интереса у култури, у читаве 33 тачке, овај члан закона чини тешко употребљивим за потребе стратешког планирања, у чему и јесте највећи недостатак овог сегмента Закона, а са обзиром на његов значај у идејно-вредносном смислу, вероватно и један од највећих недостатака тог правног документа у целини.** Наредна фаза нашег рада подразумеваће и разматрање другачијих предлога одређења јавног интереса на нивоу ресорног закона.

У сврху прецизирања и конкретизације критеријума вредновања јавног интереса у односу на Члан 6 Закона донета је *Уредба о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе,*³⁸ којом се, како се наводи у Члану 1 Уредбе, „у складу са начелима културног развоја и у циљу остваривања општег интереса у култури, уређују ближа мерила,

³⁸ „Службени гласник РС“, бр. 105/16 , 112/17.

критеријуми и начин избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе“.

Уредба је донесена на основу Члана 76. *Закона о култури* којим се предвиђа да „најмање једном годишње Министарство, орган аутономне покрајине, односно орган јединице локалне самоуправе расписују јавне конкурсе ради прикупљања предлога за финансирање или суфинансирање пројеката у култури, као и пројеката уметничких, односно стручних и научних истраживања у култури“, а посебно Става 13, у ком стоји да „ближа мерила, критеријуме и начин избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе утврђује Влада, у складу са начелима културног развоја, а нарочито уважавањем културних и демократских вредности локалне, регионалне и националне традиције, културне разноликости, очувањем културе националних мањина и добара од посебног значаја за културу и историју српског народа, која се налазе ван територија Републике Србије“.

Уредба се такође доноси и на основу *Закона о Влади*,³⁹ Члана 42, Став 1, који гласи: „Влада уредбом подробније разрађује однос уређен законом, у складу са сврхом и циљем закона“.

За нас најважнији је Члан 3 Уредбе, посвећен критеријумима за избор пројеката, који у целини гласи:

„(1) Критеријуми на основу којих ће се оцењивати пројекти пријављени на јавни конкурс су:

1) усклађеност пројекта са општим интересом у култури и циљевима и приоритетима конкурса;

---

³⁹ „Службени гласник РС”, бр. 55/05 и 71/05-исправка и 101/07.

- 2) квалитет и садржајна иновативност пројекта;
- 3) капацитети потребни за реализацију пројекта и то:
  - (1) стручни, односно уметнички капацитети,
  - (2) неопходни ресурси;
- 4) финансијски план – разређеност, усклађеност са планом активности пројекта, економичност и укљученост више извора финансирања;
- 5) степен утицаја пројекта на квалитет културног живота заједнице.

(2) Критеријуми из става 1. овог члана примењују се на појединачне области културне делатности уз поштовање специфичности тих области.“

Од пет наведених критеријума које чланови комисије треба да имају у виду приликом избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета два су претежније **квантитативна** и релативно мерљива (3 и 4), док су три у већој мери **квалитативна** и на њих је тешко применити прецизније мерне оквире (1, 2 и 5).

Док је у првом критеријуму релативно лако проценити усклађеност пројекта са циљевима и приоритетима конкурса, под условом да су они у тексту конкурса јасно наведени, усклађеност са општим, односно у нашој терминологији јавним интересом донекле је спорно, не у начелу, него у смислу да јавни интерес ни у једном документу није јасно одређен и начела и активности у остваривању јавног интереса наведене у *Закону у култури* подложне су субјективном тумачењу. Ако Закон, на пример, као једну о активности у корист јавног интереса препознаје „подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва“, сваки пројекат из домена ове врсте стваралаштва, са становишта критеријума усклађености са јавним интересом је подједнако валидан, док се пројекти могу рангирати само узимањем у обзир осталих критеријума. То није спорно и подразумева се да

један критеријум не може и не треба да буде одлучујући и да квалитативно усмерени критеријуми морају задржати степен субјективности и не обавезно консензусне сагласности чланова комисије, али се поставља питање да ли је могуће ипак нешто прецизније одредити јавни интерес у одређеним областима културног стваралаштва и деловања, односно приступима културном стваралаштву и деловању.

Критеријум „квалитета и садржајне иновативности“, за разлику од првог критеријума, који пре припада домену културне политике у ужем смислу, тиче се **стручних** компетенција чланова комисије, које укључују извесне стручне, еснафске, техничке, поетске и естетске критеријуме за вредновање културних и уметничких производа и делатности, и то, у овом случају, не довршених и реализованих, него тек планираних. Овај критеријум је најмање подложен доктринарном дефинисању у облику општих формулација наведених у регулативним документима, док овом приликом у највећој мери долази до изражаја компетентност и етички профил чланова комисије, односно начела која је предлагач примењивао и којих се држао у процесу њиховог избора. Овде је у том смислу најважније успостављање критеријума за избор чланова комисије који је у Члану 7 Уредбе наведен на следећи начин: „Чланови Комисије бирају се из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури за област културне делатности за коју се конкурс расписује“. Када су у питању међуресорне области, комисија би требало да укључи и стручњаке из других области, уз могућност, како је предлагала Весна Ђукић, расписивање међуресорних и међуминистарских конкурса.

Критеријум „степен утицаја пројекта на квалитет културног живота заједнице“ такође је тешко одредив и захтева процену деловања неког пројекта на општији друштвени и културни миље. Ово се најпре тиче друштвеног, односно социјализујућег елемента културне политике, као сагледавања општих друштвених вредности које потенцијално могу бити

афирмисане одређеним културним производом или делатношћу. То је такође питање јавног интереса, у ком се јавни интерес у култури непосредније повезује са јавним интересом у другим областима, односно идејно-вредносним координатама и пројекцијама друштва у целини. Јасно је да ће у садашњим околностима по правилу овде бити истицани најпре процена способности пројекта да подстиче партиципативност, разноликост или одрживи развој, али подједнако би и допринос увећању културне самосвести, односно идентитета, могао да буде схваћен као фактор утицаја на квалитет културног живота заједнице.

Како је у јавном интересу свакако и уштеда, односно адекватно и одговорно распоређивање буџетских средстава, могло би се рећи да се и у Уредби наведени квантитативни критеријуми такође тичу јавног интереса, с тим да то не би био специфично јавни интерес у култури. Подразумева се да је у јавном интересу и да из буџетских средстава буду подржани и од државе препознати што је могуће квалитетнији и иновативнији културни производи и делатности, али овај критеријум пре спада у питање стручних компетенција у специфичним областима, него што дефинише принципе помоћу којих одређујемо критеријуме јавног интереса у култури.

Питање јавног интереса, односно ужих и специфичних критеријума потребних за одређивање јавног интереса у култури у том смислу можемо везати за први сегмент првог критеријума наведеног у Уредби, као и за критеријум под бројем пет, односно за усклађеност пројекта са општим интересом у култури и степен утицаја пројекта на квалитет културног живота заједнице.

Оваква поставка и даље отвара могућност за дискусију о могућности успостављања конкретнијих критеријума вредновања, односно прецизнијег тумачења јавног интереса и квалитета културног живота заједнице, ка чему је ово истраживање у највећој мери и усмерено.

Наравно, конкурсно финансирање није једини начин финансирања културе на основу јавног интереса, односно једини финансијски инструмент културне политике. Поред тога постоје и други начини коришћења јавних средстава, при чему разликујемо директне (на пример министарство) и индиректне (на пример установа) кориснике, с тим да у ове друге поред установа финансираних „за обављање институционалне делатности за које су основане“, могу спадати и „приватне или невладине организације које за обављање делатности у области културе које такође могу примати дотације из државног буџета“ (Ђукић 2010: 138). Држава може давати субвенције и нудити фискалне олакшице за улагање у културу или пословање у тој области, тамо где процени да је то од јавног интереса.

Подразумева се да јавни интерес у култури како у правно-институционалном, ако и у економском смислу не уређују само документи и одлуке из ресора културе, него и других, због чега је потребна максимална међуресорна и међусекторска усаглашеност и сарадња око израде свих правних и планских докумената, као у формирања буџетског система. У том смислу потребно је постојање координационих тела и механизма, јасна законска регулатива о сарадњи, интегрисана јавна политика и по могућности постојање националне стратегије развоја, односно општег развоја на државном нивоу, која подједнако одражава и усмерава национални и јавни интерес државе и њених грађана.

У том смислу, значајан напредак је постигнут оснивањем Републичког секретаријата за законодавство, који „врши стручне послове који се односе на изграђивање, праћење и унапређење правног система; обезбеђивање усаглашености прописа и општих аката у правном систему у поступку њиховог доношења и старање о њиховој нормативно-техничкој и језичкој ваљаности; надзор над објављивањем и старање о објављивању прописа и других аката Владе, министарстава и других органа и организација за које је то законом одређен и припрема прописе који се односе на: државне

симболе; службену употребу језика и писама; организацију и начин рада Владе и друге прописе који не спадају у делокруг министарстава⁴⁰ и Републичког секретаријата за јавне политике, чији је задатак „обављање стручних послова који се односе на креирање и управљање јавним политикама, спровођење регулаторне реформе и анализу ефеката докумената јавних политика и прописа које припремају министарства и посебне организације“.⁴¹

За интегративан и системски приступ јавним политикама у домену стратешког планирања и унапређења јавне управе, односно система јавних политика, важно је и оснивање Националне академије за јавну управу, која „спровођењем програма обуке, уз примену савремених облика и метода рада на стручном усавршавању унапређује компетенције запослених у јавној управи, неопходне за квалитетно обављање посла, чиме се обезбеђује стално унапређење квалитета услуга које јавна управа пружа грађанима и привредним субјектима“⁴², као и доношење Закона о планском систему Републике Србије.⁴³

Законом о планском систему, како је наведено у Члану 1, „уређује се плански систем Републике Србије, односно управљање системом јавних политика и средњорочно планирање, врсте и садржина планских докумената које у складу са својим надлежностима предлажу, усвајају и спроводе сви учесници у планском систему, међусобна усклађеност планских докумената, поступак утврђивања и спровођења јавних политика и обавеза извештавања о спровођењу планских докумената, као и сходна

---

⁴⁰ Сајт Републичког секретаријата за законодавство, Информатор о раду, [https://www.rsz.gov.rs/doc/C%20I%20R%20L%20C%20A/informator_o_radu_RSZ_%20\(maj%202022\).pdf](https://www.rsz.gov.rs/doc/C%20I%20R%20L%20C%20A/informator_o_radu_RSZ_%20(maj%202022).pdf) (20.9.2022).

⁴¹ Сајт Републичког секретаријата за јавне политике, <https://rsjp.gov.rs/cir/o-nama/> (20.9.2022).

⁴² Сајт Националне академије за јавну управу, <https://www.napa.gov.rs/tekst/34/o-nama.php> (20.9.2022).

⁴³ „Службени гласник РС“, број 30 од 20. априла 2018.

примена обавезе спровођења анализе ефеката на прописе и на вредновање учинака тих прописа“.

У Члану 2 Закона наведено је да се под јавним политикама подразумевају „правци деловања Републике Србије и правци деловања аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, у одређеним областима, ради постизања жељених циљева на нивоу друштва“, док се под планским системом подразумева „скуп елемената планирања, који чине планска документа, учесници у планском систему, процес управљања системом јавних политика, процес усаглашавања садржаја планских докумената са садржајем других планских докумената и прописа и повезивање процеса усвајања и спровођења јавних политика са процесом средњорочног планирања“.

Под планским документом Закон дефинише „акт којим учесник у планском систему поставља циљеве, утврђује приоритете јавних политика, односно планира мере и активности за њихово достизање, у оквирима својих надлежности и у вези са својим функционисањем“, а врсте планских докумената су „документи развојног планирања, документи јавних политика и остали плански документи“.

За нас овде најважнији, документи јавних политика од стране законодавца представљени су као „плански документи којим учесници у планском систему, у складу са својим надлежностима, утврђују или разрађују већ утврђене јавне политике“, а „врсте докумената јавних политика јесу стратегија, програм, концепт политике и акциони план“. У Члану 11. Закона стратегија је одређена као „основни документ јавне политике, којим се на целовит начин утврђују стратешки правац деловања и јавне политике у конкретној области планирања и спровођења јавних политика утврђених прописом Владе“. Стратегија „по обухвату“ може бити

секторска и међусекторска, а „по просторном обухвату“ национална и субнационална.

У Члану 23 Закона посебно се наглашава потреба за интегративним и систематским приступом на државном нивоу:

„Приликом израде и усвајања планских докумената води се рачуна о њиховој усклађености са Уставом, потврђеним међународним уговорима, законом и обавезама преузетим у процесу ЕУ интеграција. План развоја и Просторни план Републике Србије морају бити међусобно усклађени. Приликом израде свих других планских докумената води се рачуна о њиховој усклађености са Планом развоја, Просторним планом Републике Србије, Инвестиционим планом и другим планским документима вишег и једнаког значаја“.

У приручнику за примену Закона о планском систему напомиње се да „израда стратегије као документа јавне политике није једини, а није увек ни најпожељнији начин да се јавне политике формулишу“, уз потребу да се „документи јавних политика у једној области надовезују један на други и међусобно усклађују“, при чему је „мерљивост и временска одређеност циљева нужна, те је стога неопходно формулисати адекватне показатеље учинка“ (Алексић, Драгана 2019: 2-3).

Како је генерал Бранко Крга приметио у студији из 2017. године, у нашој земљи је дошло до извесне инфлације доношења стратегија“, закључујући да је „такво несређено стање последица, у највећој мери, непостојања једног кровног документа, у виду националне стратегије“ (Крга 2017: 28). У предлогу структуре стратегијско-доктринарних докумената, Крга предлаже постојање **јединствене Националне стратегије**, и структурално уређеног система стратешких докумената по одређеним областима, који би се даље конкретизовали доктринама и законима. Аутор посебно издваја стратегије националне безбедности, спољне политике,

економског развоја и социјалног развоја, наводећи и „стратегије у другим областима“ (Исто, 235). У њих би могла да спада и стратегија културе, односно културног развоја, као ништа мање важна од претходно наведених, с обзиром на повезаност културе са питањима безбедности и друштвено-економског развоја, али и њен кључни значај за развој идејно-вредносне вертикале сваког друштва и развој његове самосвести и саморазумевања, који се рефлектују и на институционални, односно државни систем. Потреба за постојањем овакве обухватне стратегије почива на потреби појединаца и група да „спроведу своје планове пожељног стања ствари у жељено време“, односно да „припремним мерама постигну извесне локационе аранжмане“, при чему је „стратешко планирање мање или више формализована процедура за досезање жељеног циља“, које не може да не уважи „значај интеракције, међузависности и узајамности и, посебно, интереса“ (Оцић 2014: 74).⁴⁴

Стратегија и системски и плански приступ решавању проблема и развоју у одређеном областима, па и у целини државног и друштвеног система, није чаробни штапић којим ће се сами од себе решити сви проблеми. **Напредак у интегративном и систематском приступу јавним политикама свакако је важан и потребно је његово повезивање са јаснијим виђењем јавног и националног интереса и идејно-вредносне вертикале која би постала фокус свих интегративних и систематских процеса у држави и друштву, у чему, понављамо, култура има изузетно важну, а вероватно и кључну улогу.**

---

⁴⁴ О проблемима успостављања опште стратегије видети у Вишњић 2011 и Форца 2018.

6 Полазни критеријуми за одређивање јавног интереса у култури Републике Србије

У досадашњем току истраживања покушано је да се укаже на **важност системског, планског, институционално и идејно-вредносно чврсто утемељеног приступа уређивању јавног интереса у култури, као и његовог повезивања са националном интересом, унутар свеобухватног приступа стратешког управљања државом у смеру интегративних концепата стратешке културе или њој сродних.**

Уочено је да постојећи документи културне политике Републике Србије придају значајну пажњу појму и пракси јавног интереса, подразумевајући релативно разрађен правни оквир у сва три аспекта остваривања јавног интереса: правно-институционалном, економском и планско-стратешком.

Највећа пажња у истраживању била је посвећена оном што је названо идејно-вредносним (мета)аспектом остваривања јавног интереса, односно недостатку докумената који јасније одређују критеријуме остваривања јавног интереса на идејно-вредносном плану, који би онда деловали као основа за његову правну, економску и планску регулацију.

Законским и подзаконским актима, у недостатку усвојених стратешких докумената на националном нивоу, јавни интерес је дефинисан, условно речено, описно, у складу са општим начелима и активностима доносилаца културних политика, пре упућујући на продукције и активности који у начелу могу бити у складу са јавним интересом, без јасније постављених идејно-вредносних основа. Вредновање на свим нивоима утврђивања јавног интереса, а посебно на нивоу релативно прецизно разрађених и утемељених конкурсних процедура за приступ буџетским

средствима, препуштено је комисијама које у недостатку јасније идејно-вредносне заснованости јавног интереса, пријављене пројекте у основи рангирају према одређеним економским и организационим параметрима, као и према критеријума сопствене струке, рачунајући факторе личних склоности и интереса, који увек могу постојати, али који су структурално гледано узгредни.

Не залажући се за идеологизацију културне политике и процеса утврђивања јавног интереса, нити за централизацију одлучивања и смањење плурализма и разноликости културних израза, наш циљ је да размотримо могућност кредибилног заснивања критеријума за одређивање јавног интереса у култури, који би имао чвршће и доследније идејно-вредносно утемељење и стратешки карактер.

Поред разрада **три аспекта одређивања јавног интереса** (правно-институционални, економски и планско-стратешки, уз прожимајући идејно-вредносни мета-аспект), у трећем поглављу предложена је класификација од **осам оквира (или области) остваривања јавног интереса**. За њу верујемо да може да буде од користи промишљању о јавном интересу, у процесу његовог препознавања, одређивања, заснивања и операционализације. При томе треба имати на уму да је у разматрању сваке од ових области потребно спровођење озбиљних истраживања, која пружају налазе значајне за боље разумевање постојећег стања у одређеним областима културе, препознавање реалних потреба и могућности унапређивања, уз свест о потреби систематског, планског и интегративног приступа унутар јединствене државне културне политике остваривања јавног интереса.

У наставку ће бити размотрена **могућност успостављања прецизнијих вредносних критеријума у свакој области (оквиру), уз бригу о целовитости, интегративности и системности приступа, са**

циљем повезивања свих исхода у једну спознајну, организациону и прагматичну целину. То ће бити основа за предлагање конкретнијих модела вредновања у остваривању јавног интереса у култури током наредне фазе истраживања у оквиру пројекта „Јавни интерес у култури: критеријуми вредновања у процесу нормативног, планског и финансијског регулисања јавног интереса у култури Републике Србије“.

6.1 Државни престиж и културни идентитет

Културни идентитет, његово очување, заштита и промоција је врло важан аспект јавне политике у вредносном смислу. Ако идентитет у првом реду одредимо као самосвест, односно културни идентитет као културну самосвест, он не представља само однос према пореклу, културном наслеђу и припадности одређеној заједници, већ и активно стваралачко рефлектовање, спознајно и делатно одражавање, самим тим и осмишљавање текућих феномена, процеса, проблема и изазова. Самосвест је, у том смислу, основ за активно стваралачко деловање у друштву и култури, које сваком колективном и личном деловању даје смисао и вредносно усмерен циљ.

Самосвест, дакле, није статичан, једном унапред и заувек дат образац, него усмереност ка смисленом и смислотворном чињењу у складу са идејно-вредносним оквиром који препознајемо као свој, односно идејно-вредносним оквиром заједнице којој припадамо. Можемо рећи да свако од нас има више паралелних идентитета, односно облика самосвести, од којих потенцијално сваки може или већина могу бити продуктивни у културном смислу, али можемо претпоставити да је најплодотворнији онај укореван у темељним претпоставкама културе заједнице памћења којој припадамо, најпре у језику и писму, симболима, представама, митовима и наративима који су у највећој мери давали контекст нашем формирању, било

непосредно, кроз личан и директан однос према њима, или посредно, кроз припадност култури чије су оне интегративни део. Однос према тим елементима код сваког од нас појединачно може бити проблемски, критички или чак негаторски, али они остаје важан део културног контекста који нас је формирао као самосвесна, дакле културна бића.

Културну самосвест није лако прецизно одредити и она јесте производ сложеног сплета фактора пре него што је унапред дата и подразумевајућа, укључујући и факторе избора, али с друге стране самосвест представља културни, а не биолошки фактор, формиран одређеном традицијом, који дакле има извесну форму и континуитет. Степен обликовне самосвести у нашој рецепцији тог континуитета не укида његово постојање и деловање, чак бисмо рекли да представља његову потврду, свакако у већој мери од механичког, пасивног, нерелектованог прихватања, усвајања и репродуковања наслеђених културних форми. Заблуду о потпуно слободном и произвољном прихватању и одбацивању практично свих облика културне и друштвене самосвести није потребно ни коментарисати, с обзиром да представља идеолошки конструкт историјски релативно кратког трајања. Као и заблуду о могућем постојању потпуно индивидуалних и самогенерисаних идентитета, који не би били друштвено и културно посредовани. Иако снажно верујемо у јединственост и непоновљивост сваке људске личности, лични идентитети су ипак питање односа према обрасцима и вредностима заједнице у којој смо формирани, а не израз неке непроменљиве суштине индивидуалног бивствујућег, што би водило есенцијализацији атомизоване људске јединке. Као што колективни идентитети нису суштине (есенције), већ односне (релационе) категорије, на шта већ упућују и изрази самосвест, саморазумевање и самоодређење као битне, готово синонимне одредбе идентитета, то подједнако важи и за индивидуалне идентитете.

Национални и етно-културни идентитети представљају и даље најснажније и најпродуктивније интегративне облике културне самосвести и када говоримо о јавном интересу њихово практично уређивање је свакако од изузетне важности. То не искључује важност уређивања других облика културне самосвести, али национални и етно-културни идентитети представљају реалан контекст и најпродуктивнији оквир остваривања јавног интереса у једној држави и друштву. Њихова интегративност, континуалност и институционализованост чине најповољнији контекст осмишљавања целовитих и системских културних политика, самим тим и контекст остваривања јавног интереса.

Практично уређивање културног идентитета представља рад на његовом очувању и заштити од нестајања, уништавања и насилног мењања и трансформисања, не ометајући при томе идентитетску плуралност, симултаност и динамичност, односно историјски, културно и друштвено условљену променљивост. Самосвест сагледавана у друштву и историји није ни потпуно спонтан ни потпуно контролисан феномен, није ни непроменљива суштина ни произвољан конструкт. Такође, уређивање културног идентитета подразумева и његово **промовисање, чињење видљивим и комуникабилним, оформљеним и представљивим**, чиме културна самосвест подједнако може бити сагледана као основ и импулс културног стваралаштва и деловања, али и његов производ, резултат, исход. Начин његовог уређивања може да буде и **стварање услова, културног и институционалног окружења** у ком самосвест може да буде активирана на начин који даје најпродуктивније стваралачке и делатне резултате.

Да би културна самосвест могла да буде постављена као основ за **критеријум вредновања производа и делатности од јавног интереса**, она не сме бити једнострано, уско и репресивно одређена, али ни до крајности релативизирана, већ мора садржати и извесна позитивна и

афирмативна одређења. Ово свакако тражи истраживање и осмишљавање, а не унапред припремљене прескриптивне одредбе онога што би требало да буду елементи одређеног облика културне самосвести.

То истраживање усмерено је подједнако на разумевање садашње ситуације у друштву и култури, реалних и конкретних потреба, интересовања, навика и могућности појединаца и група, као и на разумевање културне традиције и њеног спознајног, меморијског, симболичког и институционалног континуитета и наслеђа. Такво истраживање потребно је ради уочавања конкретних проблема и могућих начина њиховог решавања, као и за одређивање и антиципирање циљева и жељених исхода.

Када је у питању истраживање самог културног идентитета, односно облика културне самосвести у једном друштву, најчешће се уводи појам идентификатора. **Идентификатори**, у најкраћем, представљају „обележја од којих друштвене групе конструишу властити идентитет, али и разазнају и приписују идентитет другим будући да им, полазећи од низа обележја, придају одређено културом условљено значење“ (Стојковић 2002: 14). Помоћу ових „основних инструмената сваке идентитетске политике“ културни идентитет се „операционализује, преводи у емпиријско утврдиве чињенице – носиоце значења“ (Исто, 14).

Иако идентификатори неспорно „представљају основу за настанак стереотипа – поједностављених и вредносно обојених представа, које друштвене групе успостављају како о себи, тако и о другим групама“ (Исто, 15), они, уз примерену дозу опреза, могу да буду значајно оруђе у истраживању облика самосвести једне заједнице, па тиме и приступа очувању заштити и промоцији са становишта културне политике. Иако нису непроменљиве суштине и њихова употреба може бити подложна различитим облицима манипулације, инструментализације и измаштавања

у кључу „измишљања традиције“,⁴⁵ национални и етно-културни идентитети ипак нису тек произвољне конструкције и почивају на одређеним претпоставкама која је одређена заједница формирала кроз историју, као јединствена и самосвесна у односу према себи, сопственом наслеђу и другим заједницама. Те претпоставке су самим им доступне спознаји, па и епистемолошким и практичним приступима класификације, систематизације, операционализације, које могу да играју важну улогу у културној политици, а посебно њеном идејно-вредносном аспекту. У истраживање идентификатора свакако треба укључити и искуства структуралне семиотике, теорије система, синергетике и сродних дисциплина усмерених ка моделима сложеног и целовитог мишљења, којима се потенцијално превладава есенцијализам, али и избегавају и странпутице релативизма.

Поред појма идентификатора, од користи у испитивању облика самосвести може бити и појам **димензија националне културе**, које је пре свега развијен у области интернационалног менаџмента, где се димензије углавном схватају као основне вредности и претпоставке које чине садржај и одређују специфичан карактер одређене националне културе, и који разликују једну од осталих националних култура, односно основне вредности и претпоставке које деле чланови једне националне заједнице о кључним питањима са којима је друштво суочено. Ради се о оперативном моделу мотивисаном потребом усаглашавања организационе културе предузећа са „менталним софтвером“, односно културним обрасцем који преовладава у одређеном националном контексту. Ове димензије у основи маркирају одговоре какве појединачне културе нуде на извесне изазове и служе њиховој спознаји и потенцијалној предвидљивости у понашању.⁴⁶ Упркос тврдњи о конструктивном, имагинарном, па чак и фиктивном

---

⁴⁵ Видети Хобсбом и Рејндер 2011.

⁴⁶ Видети Hofstede 1980, Јанићијевић 2003, Продовић и Продовић Милојковић 2018.

карактеру националних идентитета и култура, истраживања у области интернационалног менаџмента сведоче о спознајној и практичној вредности истраживања облика националне културе, а тиме и њене самосвести.

У том смислу, може се веровати да национални и етно-културни идентитети могу подлегати спознаји и операционализацији од стране културних политика, па тиме и имати улогу у заснивању критеријума вредновања из перспективе јавног интереса у култури. Труд **не само на очувању и заштити, него и развоју, унапређењу, представљању и афирмацији културне самосвести**, која до извесне мере, са становишта културне политике, треба да добије извесно, релативно прецизно, позитивно одређење, могао би на тај начин да послужи као један од **приоритета и основних критеријума очувања јавног интереса у култури**.

Државни и национални престиж једне државе заснива се на већем броју параметара, али питање културне самосвести, односно идентитета и његовог представљања и рецепције, свакако је не само веома важно, него и кључно за престиж једне државе, с обзиром да на неки начин обједињује и интегрише све друге параметре. О појмовима „меке моћи“ и стратешке културе, којима се **питање безбедности и политике интегрише са питањима културе**, немогуће је говорити искључиво са становишта економске, војне или неке друге врсте утицаја, сарадње или конфронтације, ако се нема у виду **културни, односно превасходно идентитетски елемент**.

Ово и јесте разлог зашто овде повезујемо питање идентитета и престижа, уз залагање да културна дипломатија добије важно место у одређивању приоритета културне политике, односно одређивању јавног интереса у култури.⁴⁷ Валидност квантитативних критеријума за вредновање успешности културне дипломатије и међународне сарадње је

---

⁴⁷ О културној дипломатији видети Рогач Мијатовић 2014, Мујовић 2020 и Колаковић 2021.

неспорна, имајући у виду мерљивост количине потписаних споразума, пројеката сарадње, преведених или на било који други начин представљених уметничких дела, али такође је важан и квалитативни критеријум, који би се тичао не само стручне процене квалитета представљених дела и остварене сарадње, него и доприноса конкретних аката сарадње промоцији културног идентитета. Важан сегмент културне дипломатије као оруђа у прилог националног и јавног интереса, у случају Републике Србије, јесте и сарадња са дијаспором и Србима у региону.

Овде посебно треба имати на уму разликовање културне дипломатије, јавне дипломатије и међународне сарадње, које Младен Лишанин прегледно објашњава на следећи начин: „Културном дипломатијом сматрамо само формални ангажман дипломатског апарата државе, употребом инструмената из области културе (укључујући науку и уметност), а не сваку врсту присуства, утицаја, дистрибуције и интерпретације културних садржаја из једне државе унутар друге. (...) Културни односи који надилазе државне границе и пробијају баријере националних културних оквира неретко су плод индивидуалног приватног напора, подржаног од бројних недржавних актера. Да би се могли сматрати делом културне дипломатије, они морају бити свесно и циљано организовани и/или употребљени од формалних државних институција као средство остваривања националног интереса. (...) Културном дипломатијом, дакле, сматрамо ону врсту активности које држава спроводи у склопу своје званичне дипломатске стратегије, а које су ослоњене на културне (пре него политичке и економске) инструменте и усмерене су више на јавност него на непосредне доносиоце одлука у циљаној држави“ (Лишанин 2021: 70-71).

Поред представљања **културног наслеђа**, које је неопходно, посебан напор треба уложити у представљање **живе стваралачке културе** наше земље и народа, њене релевантности, динамичности и плуралности, због чега је потребан осмишљен и системски приступ, пре свега вредносно

оријентисан, и то не само када је конкретна **стручна** вредност представљених културних и уметничких производа и делатности у питању, него и њихова оријентисаност ка одређеним **вредностима** за које је процењено да су од јавног интереса. Такође је потребан и системски осмишљен рад на **рецепцији** представљених садржаја, како би оне оствариле потребан ефекат код публике у иностранству, радило се у иностраној публици или припадницима наше дијаспоре.

Већ у првој области можемо да уочимо важност **афирмисања културног идентитета**, с једне, и **рецепције културног стваралаштва и деловања**, било у земљи или иностранству, са друге стране, као важних за формирање **критеријума вредновања** производа, услуга и активности од јавног интереса. **Културном политиком подржани производи и делатности од јавног интереса треба да доприносе културној самосвести, као конкретном уобличавању и рефлектовању одређеног идејно-вредносног система, али и да имају адекватну и усмерену рецепцију, како би произвеле одговарајући ефекат.**

6.2 Друштвена кохезија и интеграција

Културни идентитет је веома важан агенс друштвене кохезије и интеграције, која је опет чврсто повезана са областима културне разноликости и партиципативности. Ова област ипак има самосталност кад је у питању одређивање и уређивање јавног интереса, јер с једне стране, сведочи о значају културе као такве за друштвену динамику и његов вредносни оквир, док, с друге стране, указује на важност јединствене културне политике на државном и националном нивоу, која при томе уважава локалне и мањинске специфичности и разлике.

Културна политика опредељена за друштвену кохезивност и интегрисаност као поље остваривања јавног интереса усмерена је ка **истовременом деловању у циљу очувања јединства културног простора државе, очувања културне разноликости у виду афирмације стваралаштва националних и других мањина и могућности различитих идентитетских избора, и, такође, очувања свести о идентитетском заједништву и активној сарадњи свих припадника одређеног народа, у нашем случају српског, без обзира на то у којој држави живе.**

Кохезивност и интегрисаност са становишта културне политике и јавног интереса, тиче се и **доприноса културе широком друштвеном дијалогу**, као и јачању социјалне свести и одговорности грађана према свим припадницима свог народа и грађанима своје државе, без обзира на социо-економски положај, етно-културно опредељење или било који идентитетски избор. Овај однос не треба да буде само декларативан, начелан или да остане само на нормативном нивоу, већ треба да буде подстицајан за стваралачку производњу и деловање широких слојева становништва и различитих појединаца и група.

Обједињење идентитетског јединства и афирмације разноликости и друштвене равнотеже такође захтева системски и плански приступ првог реда, уместо декларативности и *ad hoc* решења. За ову област остваривања јавног интереса може се рећи да **интегрише и усмерава залагања из домена разноликости и партиципативности** и да, с друге стране, **представља поље реалног генерисања културне самосвести**, која није статична и репресивна форма, већ живо рефлектовање стварносних изазова преломљено кроз одређен идејно-вредносни оквир заједнице, који тако посредован истовремено и сам улази у поље рефлексије и постаје генератор нових смислова.

Такође, са становишта интегративности и кохезије важан је и допринос културе **хармоничном развоју људске личности**, односно његова неизоставна улога у хармоничном развоју друштва, што је у основи обостран и интерактиван однос.

Када је ова област у питању, јавни интерес разматрамо са **становишта доприноса афирмацији идентитета**, али и ширег идејно-вредносног контекста који се не може свести само на идентитетска питања, имајући у виду комплексност целокупног државног и националног контекста, као и реални идентитетски плурализам, док, разматрајући га са **становишта културне разноликости**, имамо у виду неопходност очувања јединства културног простора и културног система државе и јединство носилаца културног идентитета, без обзира у којој држави живели.

6.3 Друштвени и економски развој

Како је већ поменуто, разматрање друштвеног и економског развоја са становишта јавног интереса у култури, односно питање повезаности културе и улоге културе у друштвеном и економском развоју је изузетно сложено и деликатно питање и оно поседује и квалитативни и квантитативни аспект. **Квалитативни** аспект је непосредно повезан са циљевима остваривања јавног интереса у области друштвене интеграције и кохезије и свакако је у великом мери повезан са питањем културног идентитета, односно самосвести. Иако није лако изразити егзактним квантитативном методологијом, он мора бити мерљив утолико што, као и сваки други други сегмент практичне политике остваривања јавног интереса, представља планску активност, која мора поседовати механизме вредновања остварености планираних исхода.

Квантитативни аспект такође има значаја са становишта вредновања јавног интереса и пре указује на економски него шире друштвени чинилац унутар ове области. Овде се пре свега има у виду да квантитативни аспект развојности указује на допринос културе локалном и националном економском развоју, могућност побољшања социјалног положаја актера у култури, али и на могућу повећану рецепцију културних садржаја у друштву и на плану међународне репрезентације. Квантитативни аспект у том смислу, не би садржале само профитабилно оријентисане делатности, већ и културна потрошња у целини, и укључивао би квантитативно измерљиве исходе културних делатности, како у економском (приходовање), тако и у смислу партиципације (бројност публике).

Подразумева се да овај аспект не може бити једини нити пресудан за вредновање културних производа и пракси са становишта јавног интереса у области развоја, али не може бити потпуно занемарен или чак негативно вреднован. Не сме бити квалитативних предрасуда према квантитативно успешним остварењима и активностима, као што не може бити оспораван квалитативни учинак оним квантитативно мање успешним. Најпре, и неспорно вредна дела савременог стваралаштва или елементи културног наслеђа могу остварити значајне квантитативне резултате. Такође, држава буџетским средствима може подржати производне активности и системе од којих се очекује значајан квантитативни учинак, уколико сматра да је постојање такве делатности од јавног интереса, било због повећања прихода у култури, било због посредовања одређених садржаја и вредности ка ширем кругу реципијената.

Такође, држава треба да развија што је могуће повољнији амбијент за различите видове културне производње и делатности, укључујући и оне који ће производити дела која неће бити подржана из буџетских средстава, као процењена да су од јавног интереса, али која нису противна јавном интересу

и имају своју културну и друштвену функцију, попут неких производа популарне културе или индустрије забаве.

У трагању за могућим превазилажењем јаза између квалитативног и квантитативног вредновања у области развоја, један од предлога би био да се, не укидајући остале критеријуме, **за вредновање производа и делатности условно речено тржишно и популарно профилисаних посебно истиче њихов значај из идејно-вредносног домена, односно њихова улога у јачању културне самосвести, док се за производе и делатности већих квалитативних захтева посебно истиче критеријум рецепције, односно да се од произвођача и актера ове врсте делатности тражи максимална могућа и усмерена рецепција.**

Као пример, од једне приватне галерије не морамо обавезно тражити да изложбе које организује буду веома посећене, пошто та галерија може да оствари приход и независно од посете, односно непосредним пласманом изложених уметничких дела заинтересованим купцима, али ако жели буџетску подршку треба да демонстрира квалитативни идејно-вредносни аспект свог рада, док од галерије у јавном власништву треба тражити рад на остварењу максималне могуће и усмерене рецепције њихових изложбених активности. Такође, приватно позориште, повећаном ценом улазнице на пример, не мора да инсистира на високој посећености, док би посећеност требало да буде важан аспект вредновања учинака позоришта у јавном власништву, с тим да се подразумева да то не би требало да доведе до квалитативног опадања садржаја које нуде. Подразумева се да су ова два критеријума непосредно повезана, јер оствареност идејно-вредносног критеријума губи смисао у одсуству адекватне рецепције, и обрнуто.

Дакле, да би неки производ или делатност били вреднована из угла јавног интереса, требало би да се **подвргну озбиљном вредновању како са становишта доприноса културној самосвести и ширем идејно-**

вредносном оквиру тако и са становишта рецепције, односно да при аплицирању за буџетска средства детаљно разраде ове аспекте, уз одговарајуће нагласке у зависности од типа пројекта.

6.4 Заштита, интерпретација и представљање културног наслеђа

Питање културног наслеђа је најдубље повезано са питањем културне самосвести, при чему поседује и значајан развојни аспект, демонстрирајући уједно и културну разноликост једног поднебља и отварајући се ка широкој партиципативности. Ако би важност очувања, заштите и обнове требало да се подразумева, укључујући у то и њен системски и плански карактер, који је тим важнији што се ради о активностима која, нарочито када се ради о материјалном наслеђу, траже значајна економска улагања, са становишта културне политике посебно треба нагласити питање рецепције и интерпретације.

У јавном интересу је, дакле, **не само очување или обнова елемента културног наслеђа него његова што већа рецепција**, која подразумева и приступачност (од обезбеђивања адекватне саобраћајне и друге инфраструктуре од приступачности за особе са инвалидитетом), адекватну логистику на самом елементу (водичи, кустоси, техничка подршка, простор за образовне и културне активности и слично), као и ширем образовном, културном и медијском простору. Рецепција културног наслеђа треба да буде подржана **систематски осмишљеним активностима** његове репрезентације и интерпретације, од трибина, конференција, медијских садржаја, преко систематског увођења у образовни програм на свим нивоима, који укључује и плански осмишљен програм посета елементима културног наслеђа или установама задуженим за његову заштиту и представљање.

У том смислу, најважније је осмишљавање система представљања и интерпретације наслеђа на националном нивоу, који почива на критеријумима афирмације културне самосвести, културне разноликости и широке рецептивности. Критеријуми за приоритете у улагању у културно наслеђе и установе културног наслеђа треба обавезно да имају у виду развијеност планског и систематског програма његове репрезентације и интерпретације, а који је у складу са стратешким опредељењима државе.

Дигитализација наслеђа је веома важан аспект овог проблема, како у циљу архивирања тако и рецептивно-интерпретативном, али она само по себи није довољна уколико не постоји системски заснована активност која ће ефекте дигитализације учинити доступним ширем кругу реципијената и утицати на свест заједнице. **Културно наслеђе само по себи, без елемената представљања и тумачења, не може бити продуктиван агенс културне самосвести, јер самосвест, како сам појам сугерише, подразумева у првом реду однос и рефлексију одређеног предмета, појаве или идеје.**

План унапређења оваквог активног и стваралачког приступа наслеђу треба да има у виду и **међународну рецепцију** (кроз културну дипломатију и културни туризам), као и значај за **идентитетску интеграцију српског народа** без обзира на државу у којој његови припадници живе. Подразумева се да би за развој у овој области требало обезбедити систематски заснован програм обука кадрова у области наслеђа, умреженост установа, као и подстаћи оснивање образовних програма на нивоу средњег и високог образовања за одређене стручне профиле од важности за област наслеђа, од заштите и обнове, до репрезентације и интерпретације.

6.5 Културна партиципација

Речено је да је партиципација, као рад над увећању доступности и учешћа грађана у културном животу, на основу истраживања њихових потреба, интересовања и навика и систематски уређеног плана активности, један од основа културне политике и циљ од неспорног јавног интереса.

Партиципација обухвата појединачно и групно, пасивно и активно учешће грађана у културном стваралаштву и делатности. Она је **простор конкретног и делатног остваривања и генерисања културне самосвести**, без ког било који облик прокламовања и регулисања идентитетских питања може да прерасте у апстрактну схему и декларативну формулацију, прескрипцију без делатног учинка, осим евентуално – директно или индиректно – репресивног.

У том смислу, **свако истраживање културне самосвести и њено практично уређивање мора имати у виду културну партиципацију**, и у смислу истраживања реалне ситуације на терену и укључености широког круга актера у дефинисање прихватљивих и применљивих позитивних одређења културне самосвести, тако и у смислу доношења мера и циљева који морају бити усмерени ка конкретној заједници, у свој њеној динамичности и сложености, уз бригу о што већој рецептивности.

Такође, ако смо инсистирали на **критеријуму рецепције** када су све области одређивања јавног интереса у питању, то посебно важи за партиципацију, јер управо њено уређивање обезбеђује вишу меру рецептивности, како у смислу истраживања партиципације као неопходног за разумевање друштвеног и културног контекста примене јавних политика и одређивање адекватних циљева и мера, тако и у смислу стратешког регулативног приступа, па и вредновања планираних ефеката.

Културна политика мора **подједнако да афирмише** стваралаштво појединаца, националних мањина, односно етно-културних или етно-религијских група, локалних заједница, социјално угрожених група, различитих старосних група и на њено истраживање и планирање морају се применити различити параметри социјалне стратификације. **Увећање партиципације** доприноси развоју појединца, самосвести и интегрисаности друштва у целини, као и појединачних друштвених група, смањењу друштвеног насиља и потенцијално увећању солидарности. **Успешна политика подстицања партиципације** може да доведе до ефекта својеврсне културне мобилизације широких слојева грађанства, која може да има подстицајан и развојни ефекат на цело друштво. Посебно је важан труд на повећању културне партиципације деце и младих, с обзиром да рана партиципација представља добар основ за касније учешће у култури, самим тим и унапређење културног живота заједнице.

У практичном уређивању партиципације она треба да буде сагледавана у спрези са практично свим другим областима одређивања јавног интереса, почев до културне самосвести, наслеђа, преко разноликости и интегративности, до националног интереса.

У Србији, која је у претходном периоду преживела тешке националне и социјалне трауме, од велике важности је улога културе, а посебно у виду партиципативности, у успостављању **што веће социјалне равнотеже, која подразумева у повећану бригу о социјално угроженим групама и децентрализацију, у афирмацији националне самосвести, побољшању односа између различитих етно-културних заједница, смањењу насиља и увећању емпатије и солидарности, као у што већем укључивању дијаспоре и Срба и региону у културно стваралаштво јединственог српског народа.**

Важно је да **партиципативност** буде **оперативно и стратешки сагледавана** тако да **следи темељне националне интересе и стратешке циљеве државе**, али и да **појединцима и групама приступи уважавајући њихове идентитетске и шире културне претпоставке, уместо свођења под један идеолошки модел**. Када су процедуре које регулишу приступ буџетским средствима у питању, потребно је омогућити што ширу укљученост, али такође, до оних који аплицирају на оваква средства очекивати да следе основни идејно-вредносни оквир дефинисан културном политиком, да имају у виду стратешке циљеве културне политике и државне политике у целини, да демонстрирају озбиљан ниво стручних компетенција и да понуде озбиљан план рецепције планираних производа и активности, који би укључивао рецепцију ширу од групне и локалне, односно укључивао елемент дијалогичности и интерактивности, уместо саморепрезентације унутар затвореног рецепцијског круга. Другим речима, пројекти које **предлаже субјект који представља интересе одређене етно-културне заједнице**, треба поред осталог да **демонстрира стручни квалитет сопствених производа и делатности, као и план који ће укључивати ширу рецепцију резултата понуђеног пројекта од оне ограничене на припаднике те заједнице или одређене интересне групе са партикуларним циљевима**.

Када је практично уређивање партиципације у питању, тешко је избећи одређену меру позитивне дискриминације, али она би требало да буде што је могуће ограниченија и мање бирократизована, са циљем успостављања што већег реалног учешћа грађана у културном животу уместо изражавања партикуларних интереса, декларативности и формализма, што већег реалног квалитета понуђених пројеката и њихове што шире рецептивности.

6.6 Културна разноликост

Културну разноликост, што није у супротности са међународним конвенцијама и споразумима чији је и Србија потписник, пре свега *Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза*,⁴⁸ наша земља треба практично да уређује на **три нивоа**: представљању и промоцији српске културе као прилога културној разноликости света, очувању и заштити богатства разноликости у сопственој држави и афирмацији стваралаштва српске дијаспоре и културног наслеђа Срба ван матице, као важног прилога разноликости како држава боравка тако и српског идентитетског корпуса.

Практично уређивање разноликости подразумева **повезаност са културном самосвешћу, тежњу ка интегративности и кохезији чији разноврсност мора бити део, а не супротност, висок ниво партиципативности и на неки начин друго лице партиципативности саме, и, подразумева се, усаглашеност са националним интересом.**

Разноликост афирмише широко партиципативно стваралаштво и деловање у култури и друштву, доприносу очувању и расту културне самосвести, како матичног и већинског, тако и мањинских етно-културног формација, отвара простор сарадњи, дијалогу и интеграцији културног простора државе и националног културног простора, снажан је подстицај друштвеном и културном развоју и стваралачком превладавању изазова глобализације и унилатерализма, као и повећању престижа државе у међународним оквирима.

---

⁴⁸ Службени гласник РС, бр. 42 од 2. јуна 2009.

Попут партиципативности, и уређивање разноликости, поред **идентитетског**, треба да има снажан **социјални моменат**, који омогућава рецепцију разноликости не само у идеолошки прокламованом смислу, утемељеном на појмовима традицијских или мањинских идентитета, него и у смислу укључености свих социјалних слојева у културно стваралаштво и производњу, у смеру превладавања културног и друштвеног елитизма и централизације у одлучивању, планирању и производњи, па тиме у увећању социјалне осетљивости, емпатије и стварне, а не декларативне, солидарности. Како је поменуто, разноликост има и свој **институционални** вид, у смислу деловања српске државе на промоцији нашег културног стваралаштва, наслеђа и идентитета у свету, као прилогу разноврсности.

Када је у питању вредновање пројеката из домена разноликости, за њих важе критеријуми применљиви и на област партиципације, уз већи нагласак на идентитетском моменту и механизмима који гарантују очување јединства културног простора државе.

6.7 Државни и национални интерес

Све наведени оквири или области остваривања јавног интереса у култури могу бити посматрани и као области остваривања националног интереса, у чији прилог свакако иде како афирмација културне самосвести и престижа државе у свету, тако и интеграција и кохезија, партиципативност и разноликост, подстицање друштвеног и економског развоја и очување и промовисање културног наслеђа.

Национални интерес представља још један **агенс интеграције** наведених области у процесу стварања систематски и плански осмишљене културне политике, повезане са главним правцима развоја државе у целини. Ово добија на значају са померањем фокуса у рецепцији **националног**

интереса у смеру стратешке културе, односно све истицање повезаности државног и националног развојног и безбедносног плана са питањима идентитета, димензија националне културе, „меке моћи“ и културне дипломатије. У том смислу, ни културна политика као област практичног уређивања јавног интереса у култури не може бити независна од интерпретативног и прагматичког контекста који уређивање културе у све већој мери повезује са питањима општег развоја и безбедности.

Ресор културе не може сам одређивати општи национални интерес, али може дати допринос прокламованом националном интересу, као и дефинисању посебног националног интереса у култури и концептуалном и оперативном осмишљавању улоге културе у процесу остваривања националног интереса.

Национални интерес у култури свакако подразумева очување и афирмацију вредности материјалног и нематеријалног културног наслеђа, очување и развој културног система, максимално остварљиву културну интеграцију на државном нивоу уз очување богатства разноликости, као и допринос очувању јединства културног простора. **Национални интерес, укратко, подразумева снажну и динамичну културу, која представља израз, извор и генератор културне самосвести и општег друштвеног развоја, њену што већу и ефикаснију међународну репрезентацију и њену снажну улогу у очувању културне самосвести припадника нашег народа, где год они живели, уз постојање ефикасног и одрживог културног система.**

Јавни интерес у односу према националном, при чему их принципијелно не би требало раздвајати, обезбеђује конкретност и мерљивост усредсређивања на јасне и остварљиве циљеве, дајући једну „мекшу“ перспективу „одоздо“, у којој циљеви проистичу из саме друштвене динамике и њеног истраживања „на терену“, а не

прескриптивних одлука елита или апстрактних процедура, што може да има корективну улогу у могућој идеолошкој инструментализацији културе, која би угрозила њену динамичност, отвореност, као и вредности партиципативности и разноликости.

Ово засвођавање наведених области одређивања јавног интереса у култури у оквиру државног и националног интереса, омогућава да, како је у трећем поглављу наговештено, отворимо могућност другачијих класификација ових области од у овом раду понуђене. На тај начин оквири или области културног идентитета и државног престижа и националног интереса могу да се сведу на једну групу у којој се јавни интерес осмишљава и вреднује пре свега критеријумима доприноса културној самосвести, културно наслеђе и развој можемо сврстати у другу групу у којој се датим идејно-вредносним полазиштима придаје развојни карактер, односно јавни интерес осмишљава из перспективе развојности, док би у трећу групу могле да буду сврстане области друштвене кохезије и интеграције, културне партиципације и културне разноликости, као области непосредне примене и истовремено генерисања начелних и развојних поставки из прве групе, где се у највећој мери примењује критеријум рецепције.

У том смислу, унутар свих наведених области, на сваки културни производ и делатност може се применити критеријум који полази од **културне самосвести**, односно конкретног уобличења одређеног идејно-вредносног програма усклађеног са културним наслеђем и идентитетом и основним стратешким опредељењима државе, затим **развојности**, као вредновања степена ефеката примене постављених идејно-вредносних начела и, најзад, **рецепције**, као ефеката предложених мера на конкретне адресате, пре свега грађане наше државе, институционалне и друге субјекте у међународним односима и припаднике нашег народа у иностранству.

Такође, наведене оквире могуће је класификовати према принципу односа циљева и средстава, где би, на пример, оквир државног престижа био осмишљен као циљ чија средства могу бити формулисање националног интереса, афирмација културног идентитета и друштвени и економски развој, док би циљу друштвене кохезије и интеграције био подржан средствима партиципативности и разноликости, с тим што би питање културног идентитета, наслеђа и развоја партиципирало у оба циља или би могло водити ка формулисању других циљева или другачије класификацијске схеме. Или бисмо, следећи предлоге из претходног пасуса, као циљеве могли означити критеријуме афирмације културне самосвести, развојности и рецептивности, који би били подржани осталим наведеним оквирима са функцијом средстава, уз подразумевајућа прожимања и преплитања.

Наш предлог би био да се понуђена класификација од осам оквира остваривања јавног интереса схвати као радни модел, који тек у следећој фази отвара пут за класификацију која би могла да има оперативни значај у процесу формирања, остваривања и спровођења јавних политика.

У сваком случају, свака државна стратегија остваривања јавног и националног интереса мора подједнако имати у виду а) **грађане сопствене државе**, поштујући њихову разноликост, али и чувајући јединство културног простора земље, б) **међународну јавност** и институције и, најзад, в) **припаднике српског народа ван матице**.

6.8 Посебни приоритети и вредности појединачних друштава и култура

У ову област могу бити сврстана нека посебно важна питања остваривања јавног интереса, која иако припадају некој од постојећих

оквира или области, треба да буду третирана са посебном пажњом, што зависи од сваке државе понаособ и може се мењати са променом како локалних тако и међународних, па и глобалних околности.

У случају Србије таква би била питања очувања српског културног наслеђа на Косову и Метохији, културне самосвести тамошњих припадника нашег народа и континуиран рад на интеграцији ове покрајине у јединствени културни простор, културни систем и самим тим институционални систем Републике Србије.

У ову област могу да буду сврстана и важна питања културе памћења српског народа на заједничке успехе и страдања, фокусиран рад на стварању адекватног модела уједначеног културног развоја на територији целе државе, брига о очувању културног идентитета и идентитетској интеграцији Срба ван матице, повећање партиципативности социјално угрожених категорија становништва и партиципације деце и младих, повећање друштвене солидарности и емпатије и друга питања од највеће јавне и националне важности, која су од значаја са становишта подједнако културне самосвести, развојности и рецепције.

7 Закључак

У публикацији која представља резултате прве фазе истраживања на пројекту „Јавни интерес у култури: критеријуми вредновања у процесу нормативног, планског и финансијског уређивања јавног интереса у култури Републике Србије“, испитано је значење основних појмова и категорија од значаја за истраживање, уз покушај његовог темељног епистемолошког заснивања и указано на основне проблеме одређивања јавног интереса у култури.

Наведена је и оригинална класификација од осам оквира или области и три аспекта одређивања јавног интереса у култури, као помоћ у одређивању критеријума вредновања јавног интереса. Повезани су појмови јавног и националног интереса, а културна политика је повезана са стратешком културом, уз залагање за успостављање идејно-вредносно што прецизније заснованог планског и системског, односно стратешког приступа развоју културе и културног система, у оквиру јединствене државне стратегије развоја.

Донети закључци нису у супротности са већ постојећим нормама и механизмима практичног уређивања јавног интереса у култури наше државе, али верујемо да представљају значајан основ за њихово промишљање у новим околностима, као и у могуће продубљивање и прецизирање идејно-вредносног аспекта јавних политика, односно вредновања културне производње и делатности са становишта јавног интереса.

У другој фази пројекта, чији ће резултати бити представљени у новој публикацији, биће конкретније, прецизније и операбилније размотрени овде назначени предлози и бити понуђени нешто конкретнији оријентациони,

спознајни и прагматични модели за успостављање критеријума вредновања у култури, засновани на принципима комплексног, систематског и стратешког мишљења. Они свакако неће бити коначни и подразумеваће даља истраживања да би могли бити примењени и институционализовани, уз подразумевање да је њихова могућа примена и институционализација у највећој мери, поред стручне евалуације, питање политичке воље, односно одлуке и процене надлежних државних органа и њиховог виђења развоја наше културе, културног система и државе у целини.

8 Литература

Абелес, Марк (2014) *Антропологија глобализације*. Београд: XX век.

Алексева, Татьяна (2012) Стратегическая культура: эволюция концепции, *Полис, политические исследования*, 5, 130-147.

Алексић, Драгана (2019) *Приручник за руководиоце за примену Закона о планском систему Републике Србије – како до бољих одлука*. Београд, Бон, Ешборн: Републички секретаријат за јавне политике Владе Републике Србије и GIZ.

Алексић, Јана (2019) *Културна идеологија Милана Кашанина*. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Антонић, Слободан (2008) *Културни рат у Србији*. Београд: Завод за уџбенике.

Антонић, Слободан (2013) Увод у социологију културног рата. *Летопис Матице српске*, књ. 492, св. 4, 445-460.

Ападурај, Арцун (2008) *Страх од малих бројева*. Београд. XX век.

Баћевић, Љиљана (ур.) (1994) *Јавно мњење*. Београд: Институт друштвених наука.

Bell, David and Oakley, Kate (2015) *Cultural Policy (Key Ideas in Media & Cultural Studies)*. Abington: Routledge.

Бериша, Хатица и Цветићанин, Невен (2018) Стратешка култура и њени кључни чиниоци као детерминанта стратешког мишљења и деловања различитих нација и држава. *Војно дело*, 6, 9-30.

Bloomfield, Alan (2012) Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate, *Contemporary Security Policy*, 33:3, 437-461.

Бојанин, Светомир (2000) Настајање националне свести и њен смисао. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 108, 187–204.

Василијевић, Данијела и Судзиловски, Данијела (2017) Глобализација и национални идентитет – перцепција младих. *Глобализација и глокализација* (прир. Шуваковић, Урош и др.). Београд и Косовска Митровица: Српско социолошко друштво, Филозофски факултет Универзитета у Приштини и Институт за политичке студије, 121-136.

Васовић, Мирјана (1995) Јавно мњење и здраворазумско мишљење. *Социолошки преглед*, 1, 77-84.

Вишњић, Душан (2011) Општа стратегија или стратегија државе-нације. *Војно дело*, 4, 392-403.

Вујачић, Илија (2006) Мултикултурализам и политичке институције. *Политичке институције и демократија* (прир. Павловић, Вукашин). Београд: Факултет политичких наука, 101-117.

Вукановић, Маша (2012) *Културно-уметнички аматеризам – Снага културе*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Вукановић, Маша (2013) *Културна политика у Србији – антрополошка перспектива*, докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Вукановић, Маша и Стојановић, Ана (2018) *Култура и закони*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Вукићевић, Вук и Коларић, Владимир (2018) Стратегија развоја културе и културна демократија. *Култура полиса*, 35, 477-487.

Димић, Љубодраг (1988) *Агитпроп култура*. Београд: Рад.

Димић, Љубодраг (1997) *Културна политика Краљевине Југославије*. Београд: Време књиге.

Докнић, Бранка (2013) *Културна политика Југославије 1946-1963*. Београд: Службени гласник.

Драгићевић Шешић, Милена и Стојковић, Бранимир (2007) *Култура – менаџмент, анимација, маркетинг*. Београд: Слио.

Драгојевић, Сањин (2006) *Културна политика – европски приступи и модели*, докторска дисертација, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу.

Ђорђевић, Снежана (2009) *Анализе јавних политика*. Београд: Факултет политичких наука и Чигоја штампа.

Ђукић, Весна (2010) *Држава и култура*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

Ђукић, Весна (2017) *(Ка)ко смо? – Студије културе памћења и политике идентитета у Србији*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

Ђукић, Весна и др. (2019) *Модели локалних културних политика као основа за повећање културне партиципације*. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

Ђукић, Весна (2020) О смислу уметности и културе – Стратешке конфузије и дилеме развоја културне и креативне индустрије у Србији. *Култура*, 169, 20-39.

Ђукић, Весна (2022) *Памћење као отпор забораву - Кратка студија политике очувања српског културног идентитета*. Београд Нови Сад: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Матица српска.

Ђукић Дојчиновић, Весна (2005) *Културни туризам – менаџмент и развојне стратегије*. Београд: Слио.

Зечевић, Ивана, Драча Мунтеан, Асја, Субашић, Бојана и Миланков, Маријана (ур.) (2013) *Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза, са оперативним смерницама*. Београд: Завод за проучавање културног развојка.

Илић, Слађана (2021) Култура и национална траума – Увод. *Култура*, 172, 5-6.

Инђић, Триво (2008) Политика културног идентитета, *Нова српска политичка мисао*, 1, 99-105.

Инђић, Триво (2014) Стратегија културне политике. *Могуће стратегије развоја Србије* (ур. Оцић, Часлав). Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука, 367-375.

Јанг, Оин и Квин, Лиза (2004) *Писање делотворних предлога за јавну практичну политику*. Београд: Београдска отворена школа.

Јанићијевић, Небојша (2003) Утицај националне културе на организациону структуру предузећа у Србији. *Економски анали*, 156, 45-66.

Јовановић, Миодраг (2006) Мањинска права и друштвени јединство. *Политичке институције и демократија* (прир. Павловић, Вукашин). Београд: Факултет политичких наука, 135-161.

Jokić, Biljana and Purić, Danka (2020) Does Cultural Participation Make Us Happier?, *Култура*, 169, 377-393.

Castells, Manuel (2002) *Моћ идентитета*. Zagreb: Golden marketing.

Ковач, Митар и Стојковић, Дејан (2009) *Стратегијско планирање одбране*, Београд: Војноиздавачки завод.

Коковић, Драган (2002) Процеси интеграције, регионализам и очување културног идентитета, *Социолошки преглед*, 1-2, 163-171.

Колаковић, Александра (ур.) (2021) Култура и дипломатија, тематски број, *Култура*, 173.

Коларић, Владимир и Вукићевић, Вук (2018) Културна политика југословенског самоуправљања – идејно-вредносне основе и модалитети. *Социолошки преглед*, 4, 1196-1229.

Коларић, Владимир (2018а) Нација као нулта идеологија, *Стање ствари*, <https://stanjestvari.com/2018/03/29/kolaric-nacija/> (12.9.2022).

Коларић, Владимир (2018б) У трагању за идентитетом, *Култура*, 158, 315-317.

Коларић, Владимир (2019а) Вредности и њихова криза – да ли су нам вредности важне?, *Култура*, 165, 352-355.

Коларић, Владимир (2019б) Капацитети Републике Србије за међународну сарадњу. *Међународна сарадња библиотека* (ур. Јаблановић, Катарина). Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 13-22.

Коларић, Владимир (2020а) Ка културној обнови, *Култура*, 169, 413-416.

Коларић, Владимир (2020б) Српски културни простор и културна политика. *Српски културни простор – устројство, проблеми, вредности* (ур. Станић, Драган и др.). Нови Сад: Матица српска, 163-166.

Korybko, Andrew (2015) *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*. Peoples' Friendship Moscow: University of Russia.

Крга, Бранко (2017) *Стратегија националне безбедности у теорији и пракси*. Београд: Медија центар „Одбрана“.

Крстић, Зоран (2010) *Обележја стратешке културе Србије*, магистарски рад, Факултет политичких наука Универзитета у Београду.

Липовац, Милан и Димитријевић, Иван (2015) Национални интерес као аналитички концепт: могућност за анализу националног интереса Србије. *Српска политичка мисао*, 22(4), 87–108.

Лишанин, Младен (2021) Културна дипломатија Сједињених Америчких Држава: особености и деловање у Србији. *Култура*, 173, 69-81.

Луман, Никлас (1998) *Теорија система*. Београд: Плато.

Мајнхоф, Улрике Хана и Триандафилиду, Ана (2008) *Транскултурна Европа*. Београд: Слио, 2008.

Мајсторовић, Стеван (1972) *Право на културу*. Београд и Ваљево: Културно-просветна заједница и Милан Ракић.

Мајсторовић, Стеван (1978) *Култура и демократија*. Београд: Просвета.

Мајсторовић, Стеван (1979) *У трагању за идентитетом*. Београд: Слово љубве и Просвета

Мамедов, Низами (2013) *Култура устојчивог развоја*. Баку: Елм.

Манди, Сајмон (2002) *Културна политика – Кратак водич*. Нови Сад: Vega media.

Matarasso, François and Landry, Charles (1999) *Balancing Act: Twenty-One Strategic Dilemmas in Cultural Policy*. Strasbourg: Council of Europe.

Матејић, Властимир (2014) Системска скица утврђивања простора пожељних а могућих стратегије развоја Србије. *Могуће стратегије развоја Србије* (ур. Оцић, Часлав). Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука, 97-111.

Маџар, Љубомир (2004) *Култура као чинилац и ограничење развоја. Култура и развој* (ур. Вукотић, Веселин и др). Београд: Институт друштвених наука.

McGuigan, Jim (2003) *Cultural Policy Studies, Critical Cultural Policy Study*, (Lewis, Justin and Miller, Toby, eds), Oxford: Blackwell Publishers, Oxford, pp. 23-42.

Mulcahy, Kevin (2017) *Public Culture, Cultural Identity, Cultural Policy*. New York: Palgrave Macmillan.

Микић, Христина (2018) Економске слободе и предузетништво у култури. *Култура* 160, 234-251.

Миладиновић. Слободан (2009) *Етнички односи и идентитети*. Београд: Факултет организационих наука.

Миланков, Маријана, Опачић, Богдана и Субашић, Бојана (2022) *Култура приступачности – истраживање о приступачности музеја и галерија у Републици Србији*. Београд: Завод за проучавање културног развика.

Миленковић, Иван (2017) (Не)делотворност морала: Макијавели *versus* Кант, 17. међународна филозофска школа *Felix Romuliana*, зборник излагања. Зајечар: Центар за културу и туризам града Зајечара.

Милинковић, Драган (2007) *Увод у економику културе*. Београд: Институт економских наука и Београдска банкарска академија.

Милићевић, Вукашин (2018) Од културе дијалога ка дијалошкој култури – теологија, култура и медији. *Култура*, 160, 81-96.

Miskel, James (2002) National Interests - Grand Purposes or Catchphrases? *Naval War College Review*, 4, 96-104.

Михаљинац, Нина и Ђорђевић, Милан (2018) Од чувања јавног интереса до развоја предузетништва. *Култура*, 160, 218-233.

Мочник, Растко (2019) *Теорија са идеологијом*. Београд: Факултет за медије и комуникације.

Мрђа, Слободан (2016) *Демократске вредности и културна партиципација у Србији – политиколошко-културолошки приступ*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду.

Мрђа, Слободан и Миланков, Маријана (2020) *Културна партиципација грађана Србије*. Београд: Завод за проучавање културног развитака.

Мујовић, Вјера (2020) *Културна дипломатија у служби Србије*. Београд: Институт за политичке студије.

Nye, James (1990) The Misleading Metaphor of Decline, *The Atlantic Monthly*, March 1990.

Нај, Џејмс (2004). *Парадокс америчке моћи – Зашто једна светска суперсила не може сама*. Београд: Библиотека дипломатија.

O'Brien, Dave (2014) *Cultural Policy: Management, Value and Modernity in the Creative Industries*. Abington: Routledge.

Опачић, Бојана и Субашић, Богдана (2016) *Културне потребе и навике грађана Србије*. Београд: Завод за проучавање културног развитака.

Оцић, Часлав (2014) Стратегије развоја – замисли и остварења. *Могуће стратегије развоја Србије* (ур. Оцић, Часлав). Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука, 9-96.

Павловић, Вукашин (2006) *Обнова и развој политичких установа у Србији. Политичке институције и демократија* (прир. Павловић, Вукашин). Београд: Факултет политичких наука, 11-35.

Пантић, Драгомир и Павловић, Зоран (2007) *Јавно мњење – концепт и компаративна истраживања*. Београд: Friedrich Ebert Stiftung и Институт друштвених наука.

Петковић, Јелена (2018) Мултикултуралност савремених друштава – између остваривања и оспоравања демократије. *Култура*, 160, 58-80.

Петковић, Новица (1984) *Од формализма ка семиотици*. Београд и Приштина: БИГЗ и Јединство.

Петковић, Новица (1996). *Елементи књижевне семиотике*. Београд: Народна књига.

Петровић, Сретен (2005) *Културологија*. Београд: Чигоја штампа.

Поповић, Михаило (1967) *Проблеми друштвене структуре*. Београд: Култура.

Прњат, Бранко (1979) *Културна политика*. Београд: Радничка штампа.

Прњат, Бранко (2006) *Увод у културну политику*. Нови Сад: Stylos.

Продовић, Бојан и Продовић Милојковић, Биљана (2018) Хофстедов модел националних димензија са посебним освртом на вредносне димензије српске националне културе. *Српска политичка мисао*, 1, 225-244.

Радаковић, Милован и Голубовић, Видоје (2010) Компоненте националног и европског идентитета као део националног идентитета. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству*, (ур. Голубовић, Милован). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 19-42.

Рогач Мијатовић, Љиљана (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности и Слио.

Рогач Мијатовић, Љиљана (2021) Култура у спољним односима Европске Уније – Ка новој парадигми културне дипломатије. *Култура*, 172, 9-20.

Sales, Arnaud (1991) *The Private, the Public and Civil Society: Social Realms and Power Structures. International Political Science Review*, Vol. 12, No. 4, pp. 295-312.

Симеуновић, Драган (2017) Повратак националне државе и судбина глобализације. *Глобализација и глокализација* (прир. Шуваковић, Урош и др.). Београд и Косовска Митровица: Српско социолошко друштво, Филозофски факултет Универзитета у Приштини и Институт за политичке студије, 793-801.

Смит, Антони (2010) *Национални идентитети*. Београд: XX век.

Степанов, Радивој (2008) *Увод у политику и политички систем*. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду и Mediterran Publishing.

Стојановић, Филип (2017) Концептуализација националног интереса у теоријским поставкама реализма. *Годишњак Факултета безбедности*, 143-165.

Стојиљковић, Зоран (2006) Социјални дијалог и капацитети за демократске промене и развој. *Политичке институције и демократија* (прир. Павловић, Вукашин). Београд: Факултет политичких наука, 163-195.

Стојковић, Бранимир (2002) *Идентитет и комуникација*. Београд: Факултет политичких наука Универзитета у Београду и Чигоја штампа.

Стојковић, Бранимир (2004) *Културна политика и културна разноврсност*. Београд: Завод за проучавање културног развитка.

Стојковић, Бранимир (2006) Улога колективних идентитета у стратегији одрживог развоја. *Политичке институције и демократија* (прир. Павловић, Вукашин). Београд: Факултет политичких наука, 119-133.

Стојковић, Бранимир (2008) *Европски културни идентитет*. Београд: Службени гласник.

Стојшин, Снежана, Шљукић, Марица и Чикић, Јована (прир.) (2021) *Друштвени развој и демографске промене*. Београд и Нови Сад: Српско социолошко друштво, Филозофски факултет у Новом Саду и Институт за политичке студије.

Супек, Руди (1968) *Испитивање јавног мнијења*. Загреб: Напријед.

Тадић, Љубомир (1989) *Јавност и демократија*. Никшић: Универзитетска реч.

Тамир, Јаел (2002) *Либерални национализам*. Београд: Филип Вишњић.

Танасковић, Дарко (2010) Изазови европског идентитета, *Изазови европских интеграција*, 12,125-137.

Тауси, Рут (2012) *Економика културе*. Београд: Слио.

Трозби, Дејвид (2012) *Економика културне политике*. Београд: Слио.

Фајгељ, Станислав (1995) Евалуација статистичких обрада у истраживањима јавног мњења. *Социолошки преглед*, 1, 107-117.

Форца, Божидар (2018) Стратегија реформе стратегија. *Војно дело*, 3, 176-192.

Хазони, Јорам (2021) *Врлина национализма*. Београд: Слио.

Халперн, Катрин и Руано-Борбалан, Жан-Клод (2009) *Идентитет(и)*. Београд: Слио.

Хамовић, Драган (2020) *Знаци распознавања*. Београд: Catena mundi и Институт за књижевност и уметност.

Hunter, James D. (1992) *Culture Wars: The Struggle to Define America*. New York: Basic Books.

Хартли, Џон, ур. (2007) *Културне индустрије*. Београд: Слио.

Хобсбом, Ерик и Рејнцер, Теренс, ур. (2011) *Измишљање традиције*. Београд: XX век.

Hofstede, Geert (1980) *Cultures Consequences: International Differences in Work Related Values*. London and Beverly Hills: Sage Publications,

Catterall, J.S. et al. (2012). *The arts and achievement in at-risk youth: Findings from four longitudinal studies*. Washington: National Endowment for the Arts.

Цветичанин, Предраг (2002) *Културне потребе, навике и укус грађана Србије*. Ниш: ОГИ-Pro Helvetia.

Цветичанин, Предраг (2007) *Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније*. Ниш: ОГИ.

Цветичанин, Предраг и Миланков, Маријана (2011) *Културне праксе грађана Србије*. Завод за проучавање културног развика.

Черемных, Константин; Восканян, Маринэ; Кобяков Андрей (2014) *Анонимная война*. Москва: Изборский клуб-Алгоритм.

Chong-Han Wu, Charles (2017) Understanding the Structures and Contents of National Interests: An Analysis of Structural Equation Modeling. *The Korean Journal of International Studies*, 15-3, 391-420.

Шнапер, Доминик (1996) *Заједница грађана – о модерној идеји нације*. Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Шобе, Франсоа и Мартен, Лорен (2014) *Међународни културни односи*. Београд: Сlio.

Шушњић, Ђуро (2015) *Теорије културе*. Београд: Завод за уџбенике.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.75

304.4

КОЛАРИЋ, Владимир, 1975-

Јавни интерес у култури: Теоријске основе и полазни критеријуми вредновања [Електронски извор] / Владимир Коларић. - Београд : Завод за проучавање културног развитака, 2023 (Београд : Завод за проучавање културног развитака). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) : текст ; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени. - Насл. са насловне стране документа. - Тираж 30. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија

ISBN 978-86-82170-11-2

а) Културна политика -- Србија б) Култура в) Културни идентитет г) Културни развој

COBISS.SR-ID 118256649